

๑๖๙๑. อุกุคา จ ราชปุตตา จ
เวสียานา จ พราหมณา
หตุถาโรหา อนีกุจา
รติกา ปตติการกา
เกวโล จาปี นิคโม
สิวิโย จาปี สมาคตา.

๑๖๙๒. อสุมา รตยา วิวสเน
สุริยสุสุคคมนํ ปติ
สมคคา สิวิโย หตุวา
รฎุจา ปพพาชยนุติ ต.

๑๖๙๓. ส กตตะตา ตระมานา
สิริราเชน เปสิโต
อามุตตมตถาภรโณ
สุวตุโถ จนุทนปโผสิโต.

๑๖๙๔. สีลํ นุหาโต อุทเก โส
อามุตตมณิกุณฺฑลโธ
อุปากมิ ปุริ รมมํ
เวสุสนุตฺตนิเวสนํ.

๑๖๙๕. ตตฺถททส กุมารํ โส
รมมานํ สเก ปุเร
ปริกิณฺณํ อมจฺเจหิ
ติทธานํ วาสวํ.

๑๖๙๑. พวกคนมีชื่อเสียง พระราชาบุตร
พ่อค้า ชาวนา พราหมณาจารย์
กองช้าง กองม้า กองรถ
กองเดินเท้า ทั้งชาวนิคมและ
ชาวสีพีทั้งสิ้น พวกกันมาประชุม
กันแล้ว.

๑๖๙๒. เมื่อสิ้นราตรีนี้ พระอาทิตย์ขึ้น
แล้ว ชาวสีพี จะพริกพร้อมกัน
ขับไล่พระองค์ จากแคว้นแคว้น
ดังนี้.

๑๖๙๓. นายนักการนั้น ถูกพระเจ้าสีพี
ส่งไป จึงสวมสอดเครื่องประดับ
มือ นุ่งห่มเรียบร้อยแล้ว ประพรม
ด้วยจุนจันท์.

๑๖๙๔. เขาล้างศีรษะในน้ำ สวมกุดนทล
แก้วมณีแล้ว รีบเข้าไปยังบุรี
อันน่ารื่นรมย์ เป็นที่ประทับอยู่
ของพระเวสสันดร.

๑๖๙๕. ได้เห็นพระกุมารทรงพระสํารอาญ
อยู่ในพระราชวัง ของพระองค์
อันเกลื่อนกล่น ไปด้วยหมู่
อำมาตย์ ประดุจดังท้าววาสวะ
แห่งไตรทศ ฉะนั้น.

๑๖๙๖. โส ตตถ คนตุวา ตรมาโน
 กตฺตา เวสฺสนฺตฺริ พุริ
 ทุกฺขนฺเต เวทิสฺสามิ
 มา เม กุชฺฌม รเถสภ.
๑๖๙๖. นายนักการนั้น ครั้นรีบไป
 ในพระราชนิเวศน์นั้นแล้ว ได้
 กราบทูลพระเวสสันดรว่า ข้าแต่
 พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ ข้าพระ-
 บาทจะกราบทูลความทุกข์ แต่
 พระองค์ ขออย่าได้กริ้ว
 ข้าพระบาทเลย.
๑๖๙๗. วนฺทิตฺวา โรทมาโน โส
 กตฺตา ราชานมพุริ
 ภตฺตา เมสิ มหาราช
 สพุพกามรสฺหาโร.
๑๖๙๗. นายนักการนั้น ถวายบังคมแล้ว
 พลังคร่ำครวญ กราบทูล
 พระราชาว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า
 พระองค์ทรงชุบเลี้ยงข้าพระบาท
 ทรงนำมาซึ่งรสน่าใคร่ทุกอย่าง.
๑๖๙๘. ทุกฺขนฺเต เวทิสฺสามิ
 ตตถ อสฺสาสยนฺตุ มํ
 สิวีย เทว เต กุทฺธา
 เนคมา จ สภาคตา.
๑๖๙๘. ข้าพระบาท จะกราบทูลความ
 ทุกข์แต่พระองค์ เมื่อข้าพระบาท
 กราบทูลข่าวสาร เรื่องทุกข์ร้อน
 นั้นแล้ว ขอพระองค์จงยัง
 ข้าพระบาทให้เบาใจ ขอเดชะ
 ชาวสี่พี่ ตลอดถึงชาวนิคม
 ต่างพากันโกรธพระองค์ พากัน
 มาประชุมกันแล้ว.
๑๖๙๙. อุกฺคา จ ราชนฺตฺตา จ
 เวสิยานา จ พุราหฺมณา
 หตฺถาโรหา อนีภฺฐา
 รติกา ปตฺติการกา
๑๖๙๙. พวกคนมีชื่อเสียง พระราชบุตร
 พ่อค้า ชาวนา พราหมณาจารย์
 กองช้าง กองม้า กองรถ
 กองเดินเท้า ทั้งชาวนิคมและ

เกวโล จาปี นิคม
สิวิโย จาปี สภาคตา.

๑๗๐๐. อสมา รตยา วิวสเน
สุริยสุสุคคมนํ ปติ
สมคคา สิวิโย หุตวา
ฏฐา ปพพาชยนุติ ตนุ"ติ.

ตตถ ฎุมารนุติ มาตาปีตุนํ
อตุถิตาย ฎุมารโ เตวว สํชยํ คตํ
ราชานํ รมมานนุติ อตตนา ทินฺนทานสุส
วณฺณํ กถยมานํ โสมนสุสปรตตํ
หุตวา นิสินฺนํ.

อมจเจหีติ สหชาเตหิ สฎฐีสสสเสหิ
อมจเจหิ ปริวตํ สมุสฺสิตเสตจจตุเต
ราชาสเน นิสินฺนํ. เวทยิสฺสามีติ
กถยิสฺสามิ.

ตตถ อสฺสาชยนุตฺ มนฺติ ตสฺมี ทุขฺชสาสเน
อาโรจิตฺ กิลมนฺตํ มํ เทว เต

ชาวสี่พีทั้งสิ้น พวกนั้นมาประชุม
กันแล้ว.

๑๗๐๐. เมื่อสิ้นราตรีนี้ พระอาทิตย์ขึ้น
แล้ว ชาวสี่พีจะพริกพร้อมกัน
ขับไล่พระองค์ จากแคว้นแคว้น
พระเจ้าข้า".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พระฎุมาร
ความว่า พระราชาผู้ถึงการนับว่าฎุมาร
เพราะพระองค์มีพระราชมารดา และ
พระราชบิดา. คำว่า ทรงพระสําราญ
ความว่า พระองค์เมื่อตรัสพรรณนาทาน
ที่พระราชทานแล้ว ทรงถึงความยินดี
ได้ประทับนั่งแล้ว.

คำว่า อันเกลื่อนกล่นไปด้วยหมู่อำมาตย์
ความว่า พระเวสสันดรผู้อันอำมาตย์
สหชาติหกหมื่นแวดล้อมแล้ว เสด็จประทับ
นั่งบนราชอาสน์ ภายใต้เศวตฉัตร อันยก
ขึ้นแล้ว. คำว่า จักกราบทูล ความว่า
(ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ) ข้าพระบาท
จักกราบทูล (ความทุกข์แต่พระองค์).

คำว่า เมื่อข้าพระบาท กราบทูลข่าวสาร
เรื่องทุกข์ร้อนนั้นแล้ว ขอพระองค์จงยัง
ข้าพระบาทให้เบาใจ ความว่า ข้าแต่
สมมติเทพ เมื่อข้าพระบาท กราบทูล
ข่าวสารแห่งความทุกข์นั้นแล้ว ขอฝ่า-

ป่าหา อสุสาเสนุต, วิสุสตุโถ กเถหิติ
มัม วเทถาติ อธิปฺปาเยเนวมาห.

พระบาททั้งสองของข้าพระองค์ จงยัง
ข้าพระองค์ที่ลำบาก ให้เบาใจ, นายนักการ
กราบทูลด้วยความประสงค์ว่า พระองค์
จงตรัสกับข้าพระองค์ว่า ท่านเป็นผู้อันเรา
สละแล้ว จงกล่าวเถิด.

มหาสตุโต อาห

พระมหาสัตว์ตรัสว่า

๑๗๐๑. "กสมฺมี เม สีวียอ กุฑธา
โย น ปสฺสามิ ทุกฺกมฺ
ตัม เม กตฺเต วิทยาจิกฺษ
กสมฺมา ปพฺพาชยนฺติ มนฺ"ติ.

๑๗๐๑. "ดูกรนายนักการ เพราะเหตุไร
ชาวสีพี จึงโกรธเรา ขอท่าน
จงบอกความซึ้งแก่เรา ผู้ไม่เห็น
ความเดือดร้อน ให้แจ้งชัด
ด้วยเหตุไร เขาจึงขับไล่เรา".

ตตฺถ กสมฺินฺติ กตฺรสมฺี การณ.
วิทยาจิกฺษาติ วิตุถารโต กเถหิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เพราะเหตุไร** ความว่า ในเพราะเหตุอะไร.
คำว่า **จงบอกให้แจ้งชัด** ความว่า ท่าน
จงบอกโดยพิสดาร (แก่เรา).

กตฺตา อาห

นายนักการกราบทูลว่า

๑๗๐๒. "อุคฺคา จ ราชปฺตฺตา จ
เวสฺยานา จ พฺราหฺมณา
หตฺถาโรหา อนิฏฺฐา
รทิกา ปตฺติการกา
นาคทาเนน ชียนฺติ
ตสมฺมา ปพฺพาชยนฺติ ตนฺ"ติ.

๑๗๐๒. "พวกคนมีชื่อเสียง พระราชบุตร
พ่อค้า ชาวนา พราหมณาจารย์
พวกกองช้าง กองม้า กองรถ
กองเดินเท้า พวกกันตีเตียน
เพราะ พระราชทานพญาช้าง
พระที่นั่งต้น เหตุนั้น เขาจึง
ขับไล่พระองค์ พระเจ้าข้า".

ตตถ ชัยนุตตี กุชฌนุติ.

ตี สุตฺวา มหาสตุโต โสมนสุสฺส-
ปตฺโต อาห

๑๗๐๓. "ททยํ จกฺขมุปฺหิ ทชฺชํ
ก็ เม พาหิรํ ฐนํ
หิรณฺณํ วา สุวณฺณํ วา
มุตฺตา เวพฺธิยา มณิ.

๑๗๐๔. ทกฺขิณํ วามหํ พาหุํ
ทิสฺวา ยาจกมาคเต
ททยํ น วิกรมเปยฺยํ
ทาเน เม รมติ มโน.

๑๗๐๕. กามํ มํ สิวิโย สพฺเพ
ปพฺพาเชนฺตุ หนนฺตุ วา
เนว ทานา วิรมิสฺสํ
กามํ ฉินฺทนฺตุ สตฺตธา"ติ.

ตตถ ยาจกมาคเตติ ยาจเก
อาคเต ตํ ยาจกํ ทิสฺวา. เนว
ทานา วิรมิสฺสนุติ เนว ทานา
วิรมิสฺสามี.

ตี สุตฺวา กตฺตา เนว ญญฺณา
น นาคเวหิ ทินฺนํ อุตฺตโน มติยาว

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พากัน
ตีเตียน ได้แก่ ชาวพระนคร พากัน
โกรธเคือง.

พระมหาสัตว์ทรงสดับเหตุการณ์
นั้นแล้ว ทรงถึงความโสมนัสยินดีตรัสว่า

๑๗๐๓. "เราจะให้หทัย ให้จักขุ เงิน ทอง
แก้วมุกดา แก้วไพฑูรย์ หรือ
แก้วมณี อันเป็นทรัพย์ภายนอก
ของเรา จะเป็นอะไรไป.

๑๗๐๔. เมื่อຍาจกมาถึง เราเห็นแล้ว
ก็จะให้แขนขวา แขนซ้าย ไม่
หวั่นไหวเลย ใจของเรายินดี
ในทาน.

๑๗๐๕. ชาวสี่พีทั้งปวง จงขับไล่ จงฆ่า
เราเสีย หรือจะตัดเราให้เป็น
๗ ท่อน ก็ตามเถิด เราจักไม่งด
การให้ทานเลย".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เมื่อ
ຍาจกมาถึง ความว่า ครั้นเมื่อຍาจกมา
ถึง(เรา) เห็นຍาจกนั้นแล้ว. คำว่า เราจัก
ไม่งดการให้ทานเลย ความว่า เราจัก
ไม่งดเว้นจากการให้ทานเลย.

นายนักการได้ฟังพระดำรัสนั้นแล้ว
เมื่อจะกราบทูลสารแม้อย่างอื่น ตามมติ

อปริปี สาสน์ กถนุโต อาห

ของตน ซึ่งพระราชาและชาวเมืองไม่ได้
มอบให้มา จึงกราบทูลว่า

๑๗๐๖. "เอวณุตํ สิวियो อาห
เนคมา จ สภาคตา
โกนุติมาราย ตีเรน
คิริมารณุขรํ ปติ
เยน ปพพาชิตา ยนุติ
เตน คจฺจนฺตํ สุพฺพโต"ติ.

๑๗๐๖. "ชาวสีพีและชาวนิคม ประชุมกัน
กล่าวอย่างนี้ว่า พระเวสสันดร
ผู้มีวัตรงาม จงเสด็จไปสู่
อรัญชรคีรี ทางฝั่งแม่น้ำ
โกนติมารา ไปตามทางที่
พระราชา ผู้ถูกขับไล่ เสด็จ
ไปเถิด".

ตตถ โกนุติมารายาติ โกนุติ-
มาราย นาม นทียา ตีเรน.
คิริมารณุขรํ ปตฺติ อารณุขรํ นาม
คิริ อภิมุโข หุตฺวา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ทางฝั่ง
แม่น้ำโกนติมารา ความว่า ตามฝั่งแม่น้ำ
ชื่อโกนติมารา. คำว่า จงเสด็จไปสู่
อรัญชรคีรี ความว่า พระเวสสันดรเป็นผู้
มุ่งพระพักตร์เสด็จสู่คีรี ชื่อว่าอรัญชร.

เยนาติ เยน มคฺเคน ฐฺจา ปพฺพาชิตา
ราชาโน คจฺจนฺติ, เตน มคฺเคน
สุพฺพโต เวสฺสนฺตโรปี คจฺจนฺตฺติ เอวํ
สิวियो กถนุตฺติ อาห. อิทํ กิร โส
เทวตาวิคฺคหิตฺโต หุตฺวา กถเอติ.

ด้วยคำว่า ไปตามทาง นายนักการ
กราบทูลว่า ชาวสีพีทั้งหลาย กล่าวว่า
พระราชาทั้งหลาย ที่ถูกขับไล่จาก
แคว้นแคว้น ย่อมเสด็จไปโดยทางใด
แม้พระเวสสันดรผู้มีวัตรดี ก็จงเสด็จไป
โดยทางนั้นเถิด. ดังได้สดับมา นาย
นักการนั้น เป็นผู้อันเทวดาดลใจแล้ว
จึงกราบทูลคำนี้.

ตํ สุตฺวา โพรธิสฺสโต "สาธุ
โทสการกานํ ราชฺชนมฺหํ คมนมคฺเคน
คมิสฺสามิ, มํ โข ปน นาครา น

พระโพธิสัตว์ ทรงสดับคำนั้นแล้ว
ตรัสว่า "ดีแล้ว เราจักไปตามทางที่
พระราชาทั้งหลายผู้ทำความผิดเสด็จไป

อญเณน โทเสน ปพฺพาเชนฺติ, มยา
หตฺถิสฺส ทินฺนตฺตา ปพฺพาเชนฺติ. เอวํ
สนฺเตปิ อหํ เอกทิวสํ สตฺตสฺตก-
มหาทานํ ทสฺสามิ, นาคฺรา เม
เอกทิวสํ ทานํ ทาตุํ โອกาสํ
เทนฺตุ, เสว ทานํ ทตฺวา ตตฺติยทิวเส
คฺมิสฺสามิ”ติ วตฺวา อาห

๑๗๐๗. “โสหิ เตน คฺมิสฺสามิ
เณน คจฺจนฺติ ทฺสกา
รตฺตินฺทิวํ เม ขมถ
ยว ทานํ ททามิหนุ”ติ.

ตี สุตฺวา กตฺตา “สาธุ เทว นาคฺรานํ
ราชันญฺจ ตํ วุขามิ”ติ วตฺวา
ปฏฺกามิ. มหาสฺตโต ตํ อญฺโยเชตฺวา
มหาเสนาคฺคตฺตี ปฏฺโกสาเปตฺวา “อหํ
เสว สตฺตสฺตกมหาทานํ ทสฺสามิ,
สฺตฺตหตฺถิสฺตานิ, สฺตฺตอสนฺสฺตานิ, สฺตฺต-
รทฺสฺตานิ, สฺตฺตอติฏฺฐิสฺตานิ, สฺตฺตเรณฺสฺตานิ,
สฺตฺตทาสฺสฺตานิ, สฺตฺตทาสีสฺตานิ
ปฏฺยทาเทหิ, นานปฏฺการานิ จ
อนฺนปานาทินิ อนฺตมโส สุวปี
อทาตพฺพยุตฺตํ สพฺพํ ตํ อปฺภูจเปหิ”ติ

แต่ว่าชาวพระนครไม่ได้ขับไล่เรา ด้วยโทษ
อย่างอื่น ขับไล่เพราะความที่เราให้ช้าง
เมื่อเป็นเช่นนั้นเราจักให้สัตตสตกมหาทาน
(ให้ทานใหญ่ประมาณสิ่งละ ๗๐๐) ใน
วันหนึ่งก่อน ชาวพระนครจงให้โอกาส
วันหนึ่งแก่เรา เพื่อให้ทาน ฟรุ้งนี้เราให้
แล้ว จักไปในวันที่สาม” ดังนี้ได้ตรัสว่า

๑๗๐๗. “เราจักไปตามทางที่พระราชา ผู้มี
โทษเสด็จไป ขอให้ท่านทั้งหลาย
จงให้โอกาสแก่เรา คืบและวัน
หนึ่ง พอให้เราได้ให้ทานก่อน
เถิด”.

นายนักการ ได้ฟังพระดำรัสนั้นแล้ว
กราบทูลว่า “ข้าแต่สมมติเทพ ดีแล้ว
พระเจ้าข้า ข้าพระองค์จักบอกพระราชา-
ประสงคฺ์นั้นแก่ชาวพระนครและกราบทูล
แด่พระราชา” ดังนี้แล้วหลีกไป. พระ
มหาสัตรฺว์สงเขากลับไปแล้ว ให้ตรัสเรียก
ผู้ปกครองเสนาผู้ใหญ่มาตรัสว่า “ฟรุ้งนี้
เราจักให้สัตตสตกมหาทาน ท่านจงจัด
ช้างเจ็ดร้อย ม้าเจ็ดร้อย รถเจ็ดร้อย
หญิงเจ็ดร้อย โคนมเจ็ดร้อย ทาสชาย
เจ็ดร้อย ทาสหญิงเจ็ดร้อย และข้าวน้ำ
เป็นต้นมีประการต่าง ๆ โดยที่ สุดแม้สุรา
อันเป็นของไม่ควรให้ ท่านจงจัดตั้งของ

สตุตสตกมหาทาน วิจาเรตฺวา อมฺจุเจ
อุยฺโยเชตฺวา เอกโกว มหุทียา
วสนฺนุจันน์ คนฺตฺวา สิริสยนปิฏฺเจ
นีสิตฺตฺวา ตาย สหุธี กถํ ปวตฺเตสิ.

ตมตถํ ปกาเสนฺโต สตุถา อาท

๑๗๐๘. "อามนฺตยิตฺถ ราชา นํ
มทฺที สหฺพฺงคฺโสภนํ
ยํ เต กิณฺุจ ฌยา ทินฺนํ
ธนํ ธนฺณญฺจ วิชฺชติ.

๑๗๐๙. หิรณฺญํ วา สุวณฺญํ วา
มุตฺตา เวฬุริยา พหุ
สหฺพฺนตฺถํ นิตฺเทยฺยาสี
ยญฺจ เต เปตฺติกํ ธนฺนํ"ติ.

ตตฺถ นิตฺเทยฺยาสีติ นิสฺสิ กตฺวา
จเปยฺยาสี. เปตฺติกนฺติ ปิตฺโต อามฺภุ.

๑๗๑๐. "ตมพฺุริ ราชปฺุตฺติ
มทฺที สหฺพฺงคฺโสภนา

ทั้งหมดนั้นไว้" ตรัสให้จัดแจงสตุตสตก-
มหาทานแล้ว ส่งอำมาตย์กลับไป พระองค์
เดียวเท่านั้น เสด็จไปสู่ที่ประทับอยู่แห่ง
พระนางมัทรี ประทับนั่งบนพระที่ไสยา
ทรงสนทนากับพระนางมัทรีนั้น.

พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศ
เนื้อความนั้น จึงตรัส(พระคาถา)ว่า

๑๗๐๘. "พระราชา ตรัสตักเตือนพระมัทรี
ผู้มีความงาม ทั้งสรรพางค์ว่า
ทรัพย์อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่พี่ให้
แก่พระน้องนาง และสิ่งของที่
ควรสงวน อันเป็นของพระน้อง
นางคือ.

๑๗๐๙. เงิน ทอง แก้วมุกดา หรือ
แก้วไพฑูรย์ ที่มีอยู่เป็นอันมาก
และทรัพย์ฝ่ายพระบิดา ของ
พระน้องนางควรเก็บไว้ทั้งหมด".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ควร
เก็บไว้ ได้แก่ ควรฝังเก็บไว้. คำว่า
ทรัพย์ฝ่ายพระบิดา ได้แก่ ทรัพย์ที่นำ
มาแล้วจากพระบิดา.

๑๗๑๐. "พระนางมัทรีราชบุตรี ผู้มีความ
งามทั้งสรรพางค์ ได้ทูลถาม

กุที เทว นิตหามิ
 ตี เม อกฺขาหิ ปุจฺฉิตฺติ”ติ.

ตตฺถ ตมปุรวีติ “มยฺหํ สามินา
 เวสฺสนุตเรน เอตตํ กาลิํ ฐนํ
 นิตฺเตยฺยาสีติ น วุตฺตปุพฺพิ อิทาเนว
 วทติ, กุที นุ โข นิตฺเตตฺตพฺพิ,
 ปุจฺฉิสฺสามิ นนฺ”ติ จินฺนเตตฺวา ตํ
 อปุรวี.

เวสฺสนุตโร อาห

๑๗๑๑. “สีลวณฺเตสุ ทฺขุเชสิ
 ทานิ มทฺธิ ยถารหิ
 น หิ ทานา ปริ อตฺถิ
 ปตฺติฎฺจา สพฺพปาณินนฺ”ติ.

ตตฺถ ทฺขุเชสิติ “ภทฺเท มม
 วิชิตฺเต โภฏฺจาทีสุ จาเนสุ ฐนํ
 อนิทฺทิตฺวา อนุคามิกํ นิธิ นิตฺทมานา
 สีลวณฺเตสุ ทฺขุเชยฺยาสี”ติ. น หิ

พระเวสสันดรนั้นว่า ข้าแต่
 พระองค์ผู้ประเสริฐ หม่อมฉัน
 จะเก็บไว้ที่ไหน พระองค์อัน
 หม่อมฉันทูลถามแล้ว ขอพระองค์
 ได้โปรดตรัสบอกเนื้อความนั้น
 แก่หม่อมฉันเถิด”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ได้ทูล
 ถามพระเวสสันดรนั้นว่า ความว่า
 พระนางมัทรี ทรงดำริว่า “พระเวสสันดร
 พระสวามีของเราไม่เคยบอกว่า ‘เธอพึง
 เก็บทรัพย์’ ตลอดกาลมีประมาณเท่านั้น,
 มาบัดนี้ พระองค์ยอมตรัสบอก, เราควร
 จะเก็บทรัพย์ไว้ ที่ไหนหนอแล, เราจัก
 ทูลถามพระองค์ดู” ดังนี้ ได้ทูลถาม
 พระสวามีนั้นแล้ว.

พระเวสสันดรตรัสว่า

๑๗๑๑. “ดูกรพระนางมัทรี เธอพึงให้ทาน
 ในทานผู้มีศีล ตามสมควร
 เพราะที่พึงของสัตว์ทั้งปวง ยิงไป
 กว่าทาน ไม่มี”.

บรรดาคำเหล่านั้น ด้วยคำว่า พึงให้
 พระเวสสันดรตรัสว่า “ดูกรพระนาง
 ผู้เจริญ เธออย่าเก็บทรัพย์ไว้ในสถานที่
 มีฉางเป็นต้น เมื่อจะเก็บฝักรัษฎ์ซึ่งติดตาม
 ไปได้ ควรให้ในบุคคลทั้งหลายผู้มีศีล”.

ทานา ปรมุติ ทานโต อุตฺตริตฺร
ปติฏฺฐา นาม นตฺถิ.

คำว่า เพราะที่ฟัง(ของสัตว์)ยิ่งไปกว่า
ทานไม่มี ความว่า ขึ้นชื่อว่าที่ฟัง ยิ่งไป
กว่าทานไม่มี.

สา "สาธฺ"ติ ตสฺส วจัน
สมฺปฏฺิจฺฉิ. อถ นํ อุตฺตริ โอิวทฺนโต
อาห

พระนางมัทรี รับพระดำรัสของ
พระภัสดาว่า "ดีละ พระเจ้าข้า". ลำดับ
นั้น พระเวสสันดร เมื่อจะทรงโอวาท
พระนางมัทรีนั้นให้ยิ่งขึ้นไป จึงตรัสว่า

๑๗๑๒. "ปุตุเตสุ มหฺพิ ทเยสิ
สสฺสุยา สสฺสุรมฺหิ จ
โย จ ตํ ภาตฺตา มณฺเฑยฺย
สกกฺจจฺนตํ อุปฺภูสฺเห.

๑๗๑๒. "ดูกรพระน้องมัทรี เธอฟังเอา
ใจใส่ในลูกทั้งสอง ในพระชนนี
และพระชนกของพี่ อนึ่ง ผู้ใดฟัง
ตกลงปลงใจว่า จะเป็นพระสวามี
ของพระน้องนาง เธอฟังบำรุง
ผู้นั้นโดยเคารพ.

๑๗๑๓. โน เจ ตํ ภาตฺตา มณฺเฑยฺย
มยา วิปฺปวเสฺน เต
อณฺณํ ภาตฺตารํ ปริเยส
มา กิลิตฺถ มยา วินา"ติ.

๑๗๑๓. ถ้าไม่มีใครมาตกลงปลงใจ เป็น
พระสวามีของพระน้องนางเพราะ
พระน้องนางกับพี่ จะต้อง
พลัดพรากจากกัน พระน้องนาง
จงแสวงหา พระสวามีอื่นเถิด
อย่าลำบากเพราะจากพี่เลย".

ตตฺถ ทเยสิติ ทย์ เมตฺตํ
กเรยฺยาสิ. โย จ ตํ ภาตฺตา
มณฺเฑยฺยยาติ ภาทฺเท โย จ มยิ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ฟังเอา
ใจใส่ ความว่า เธอฟังทำความเข้าใจ
คือความเมตตา ในลูกทั้งสอง. คำว่า
อนึ่ง ผู้ใดฟังตกลงปลงใจว่าจะเป็น
พระสวามีของพระน้องนาง ความว่า
ดูกรนางผู้เจริญ อนึ่ง เมื่อพี่ไปแล้ว ผู้ใดจัก

คเต อนํ เต ภตฺตา ภวิสฺสามีติ
มณฺเณสิสฺสตี ตํปี สกฺกจฺจํ อปฺปญฺจเหยฺยาสี.

มยา วิปฺปวาเสณ เตติ มยา สทฺธิ
ตว วิปฺปวาเสณ สเจ โกจิ อนํ เต
ภตฺตา ภวิสฺสามีติ ตํ น มณฺเณยฺย,
อถ สยเมว อณฺเณ ภตฺตารํ ปริเยสี.
มา กิลิตฺถ มยา วินาติ มยา วินา
ภฺตฺตา หุตฺวา มา กิลา ภว, มา
กิลมสีติ อตุโธ.

อถ นํ มหฺทที "กี นุ โข เอส
เอวรूपิ วจัน ภณสี"ติ จินฺเตตฺวา
"กสฺมา เทว อิมิ อยฺตฺตํ กถิ
กเถสี"ติ ปุจฺฉิ. อถ นํ มหาสฺตฺโต
"ภทฺเท มยา หตฺถิสฺส ทินฺนตฺตา
สิวิโย กุฑฺธา มํ ฐฺจา ปพฺพาเชนฺติ,
เสว อนํ สตฺตสฺสทกมฺหาทานํ ทตฺวา
ตฺติยทิวเส นครา นิภฺขมิสฺสามี"ติ วตฺวา
อาห

๑๗๑๔. "อนํ หิ วณํ คจฺฉามิ
โฆริ วาพฺมิคฺคายฺตํ

ตกลงใจว่า เราจักเป็นพระสวามีของเธอ
เธอพึงบำรุงแม่ผู้ฉันโดยเคารพเถิด.

คำว่า เพราะพระน้องนางกับพี่จะต้อง
พลัดพรากจากกัน ได้แก่ เพราะ
พระน้องนางจะต้องพลัดพรากจากกัน
กับพี่ ถ้าว่า ใคร ๆ ไม่ฟังตกลงใจกับ
พระน้องนางว่า เราจักเป็นพระสวามี
ของเธอ. ลำดับนั้น เธอจงแสวงหา
พระสวามีคนอื่นด้วยตนเองที่เดียว. คำว่า
อย่าลำบากเพราะจากพี่เลย ความว่า
พระน้องนางอย่าเป็นผู้ลำบาก เพราะ
เป็นผู้เว้นจากพี่เลย, อธิบายว่า เธออย่า
ได้ลำบากแล้ว.

ลำดับนั้น พระนางมัทรีทรงดำริว่า
"เหตุไรหนอ พระราชสวามีนี้ จึงตรัส
ถ้อยคำเช่นนั้น" จึงทูลถามว่า "ข้าแต่
สมมติเทพ เพราะเหตุไร พระองค์
จึงตรัสถ้อยคำไม่สมควรเช่นนั้น". ครั้งนั้น
พระมหาสัตรุ์ ตรัสตอบพระนางมัทรีว่า
"ดูกรนางผู้เจริญ เพราะพี่ให้ช้าง ชาวสี่พี่
พากันโกรธเคืองขับไล่พี่ไปจากแคว้นแคว้น
พรุ่งนี้พี่จักให้สัตตสฺสทกมฺหาทาน ในวันที่
๓ จักออกจากพระนคร" ดังนี้ จึงตรัสว่า

๑๗๑๔. "เพราะว่า พี่จะต้องไปสุ่ป่า
ที่น้ำกล้ว อันเกลื่อนกล่นไปด้วย

สังโย ชีวิตัม มยุหิ
เอกกสฺส พุรหาวเน"ติ.

ตตฺถ สังโยติ "อเนกปจฺจตฺติเก
เอกนฺตสฺสขุมาลสฺส มม วเน วสนฺตสฺส
กฺุโต ชีวิตัม, นิจฺจนเณ มริสฺสามิ"ติ
อธิปฺปาเยเนวมาห.

(สา มหฺที อาห)

๑๗๑๕. "ตมพฺุวิ ราชนฺุตฺตี
มหฺที สพฺุพงคฺโสภนา
อภฺุเม กถิ นุ ภณฺสิ
ปาปํ กฺุ วต ภาสฺสิ.

๑๗๑๖. เนสิ ธมฺุโม มหาราช
ยิ ตฺุ คจฺุเจยฺย เอกโก
อหิปี เตน คจฺุฉามิ
เยน คจฺุฉสิ ขตฺุติย.

๑๗๑๗. มรณิ วา ตยา สทฺุธิ
ชีวิติ วา ตยา วินา
ตเทว มรณิ เสยฺโย
ยญฺุเจ ชีเว ตยา วินา.

สัตว์ร้าย เมื่อที่คนเดียวอยู่ใน
ป่าใหญ่ ชีวิตก็น่าสงสัย".

บรรดาคำเหล่านั้น ด้วยคำว่า
น่าสงสัย พระมหาสัตว์ตรัส โดยพระ
ประสงค์ว่า "เมื่อเราผู้สุขุมาลโดยส่วน
เดียว อยู่ในป่าอันประกอบด้วยศัตรูเป็น
อันมาก ชีวิตจักมีแต่ไหน เราจักต้องตาย
แน่นอน".

(พระนางมัทรีนั้นกราบทูลว่า)

๑๗๑๕. "พระนางมัทรีราชบุตรี ผู้มีความ
งามทั่วสรรพางค์ ได้กราบทูล
พระเวสสันดรว่า ไฉนหนอ
พระองค์ จึงตรัสเรื่องที่ไม่เคยมี
ไฉนจึงตรัสเรื่องลามก.

๑๗๑๖. ข้าแต่มหาราช ข้อที่พระองค์
จะพึงเสด็จ แต่พระองค์เดียวนั้น
ไม่ใช่ธรรมเนียม ข้าแต่พระ-
มหากษัตริย์ แม้หม่อมฉันก็จะ
ตามเสด็จไปตามทางที่พระองค์
เสด็จ.

๑๗๑๗. ความตายกับพระองค์ หรือเป็น
อยู่เว้นจากพระองค์ ความตาย
กับพระองค์นั้นแล ประเสริฐกว่า
เป็นอยู่เว้นจากพระองค์ จะ
ประเสริฐอะไร.

๑๗๑๘. อคฺคี อชฺชชลาสิตฺวาน
 เอกชลาสมาหิตํ
 ตตฺถเว มรณํ เสยฺโย
 ยญฺเจ ชีเว ตยา วินา.

๑๗๑๙. ยถา อรณฺณกํ นาคํ
 ทนฺตี อเนวติ หตฺถินิ
 เชสฺสนนฺตี คิริทฺตฺเคสฺสุ
 สเมสฺสุ วิสเมสฺสุ จ.

๑๗๒๐. เวนนฺตี อนนฺคฺจฺฉามิ
 ปุตฺเต อาทาย ปจฺจโต
 สฺภวรา เต ภวิสฺสามิ
 น เต เหลสฺสามิ ทฺพฺภวรา"ติ.

ตตฺถ อภฺมุเมติ อภฺตฺตฺพุพฺพิ วัต
 เม กเถยฺยาสี. คจฺเจยฺยติ คจฺจสิ.
 เนส ฐมฺโมติ น เอโส สภาโว, เนตฺ
 การณํ.

ตทฺเววติ ยํ ตยา สทฺธิ มรณํ, ตทฺเว

๑๗๑๘. ก่อไฟให้ลูกไฟลง มีเปลวเป็นอัน
 เดียวกันตั้งอยู่แล้ว ความตาย
 ในไฟที่ลูกไฟลง มีเปลวเป็น
 อันเดียวกันนั้น ประเสริฐกว่า
 เป็นอยู่เว้นจากพระองค์ จะ
 ประเสริฐอะไร.

๑๗๑๙. นางช้างติดตามพญาช้าง มีงา
 งาม ผู้อยู่ในป่า เทียวไปในภูเขา
 และที่หล่ม ที่เสมอและไม่เสมอ
 ฉันท.

๑๗๒๐. หม่อมฉันจะพาลูกทั้งสองติดตาม
 พระองค์ไปเบื้องหลัง ฉันทนั้น
 หม่อมฉัน จักเป็นผู้อันพระองค์
 เลี้ยงง่าย จักไม่เป็นผู้อันพระองค์
 เลี้ยงยาก".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เรื่อง
 ไม่เคยมี ความว่า ไฉนหนอพระองค์
 ฟังตรัสเรื่องไม่เคยมีแก่หม่อมฉัน. คำว่า
 ฟังเสด็จไป ได้แก่ พระองค์จะเสด็จไป.
 คำว่า ไม่ใช่ธรรมเนียม ได้แก่ นั้นไม่ใช่
 สภาพ คือนั้นไม่ใช่เหตุ.

คำว่า ความตายกับพระองค์นั้นแล
 ความว่า ความตายกับพระองค์ใด,
 ความตายกับพระองค์ของหม่อมฉันนั้นแล
 ประเสริฐกว่า. คำว่า นั้น ความว่า

มม เสยโย. ตตฤาติ ตสุมิ เอกชาลภูเต
ทารุจิตฺเต. **เชษฐสนุนฺติ** วิจรนฺติ.

บนเชิงตะกอนไม้ ที่มีเปลวไฟลุกโผลง
เป็นอันเดียวกัน. คำว่า **เที่ยวไป** ความว่า
เหมือนนางข้าง ติดตามพญาข้างตัว
เที่ยวไปอยู่.

เอวํ วตฺวา ปุณฺสา ทิฏฺฐปุพฺพํ
วีย หิมวณฺตปุปฺเพสํ วณฺณณฺนฺติ อาท

พระนางมัทรีนั้น ครั้นกราบทูล
อย่างนั้นแล้ว เมื่อจะทรงพรรณานาหิมวันต-
ประเทศ เป็นประดุจตนเคยทอดพระเนตร
เห็นเองอีก จึงกราบทูลต่อไปว่า

๑๗๒๑. “อิเม กุมारे ปสฺสนฺโต
มณฺฑุเก ปิยภาณิเน
อาสีเน วณฺคุมฺพสมิ
น รชฺชสฺส สริสฺสสฺสิ.

๑๗๒๑. “เมื่อพระองค์ ทอดพระเนตรเห็น
พระกุมารและพระกุมารีทั้งสองนี้
ผู้มีเสียงอันไพเราะ พุดจา น่ารัก
นั่งอยู่ที่พุ่มไม้ในป่า จักไม่ทรง
รำลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๒๒. อิเม กุมारे ปสฺสนฺโต
มณฺฑุเก ปิยภาณิเน
กีฬินฺเต วณฺคุมฺพสมิ
น รชฺชสฺส สริสฺสสฺสิ.

๑๗๒๒. เมื่อพระองค์ ทอดพระเนตรเห็น
พระกุมารและพระกุมารีทั้งสองนี้
ผู้มีเสียงอันไพเราะ พุดจา น่ารัก
เล่นอยู่ที่พุ่มไม้ในป่า จักไม่ทรง
ระลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๒๓. อิเม กุมारे ปสฺสนฺโต
มณฺฑุเก ปิยภาณิเน
อสุสเม รณฺณียมฺหิ
น รชฺชสฺส สริสฺสสฺสิ.

๑๗๒๓. เมื่อพระองค์ ทอดพระเนตรเห็น
พระกุมารและพระกุมารีทั้งสองนี้
ผู้มีเสียงอันไพเราะ พุดจา น่ารัก
ณ อาศรมรมณียสถาน จักไม่
ทรงระลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๒๔. อิเม กุมारे ปัสฺสนุโต
มณฺฑุเก ปิยภาณิเน
กีฬินฺเต อสฺสเม รฺมเม
น รชฺชสฺส สฺริสฺสสิ.

๑๗๒๕. อิเม กุมारे ปัสฺสนุโต
มาลาธาโร อลงฺกเต
อสฺสเม รฺมณียมฺหิ
น รชฺชสฺส สฺริสฺสสิ.

๑๗๒๖. อิเม กุมारे ปัสฺสนุโต
มาลาธาโร อลงฺกเต
กีฬินฺเต อสฺสเม รฺมเม
น รชฺชสฺส สฺริสฺสสิ.

๑๗๒๗. ยทา ทกฺขสิ นจฺจนฺเต
กุมारे มาลาธาโร
อสฺสเม รฺมณียมฺหิ
น รชฺชสฺส สฺริสฺสสิ.

๑๗๒๘. ยทา ทกฺขสิ นจฺจนฺเต
กุมारे มาลาธาโร
กีฬินฺเต อสฺสเม รฺมเม
น รชฺชสฺส สฺริสฺสสิ.

๑๗๒๔. เมื่อพระองค์ ทอดพระเนตรเห็น
พระกุมารและพระกุมารีทั้งสองนี้
ผู้มีเสียงอันไพเราะ พุดจา น่ารัก
เล่นอยู่ ณ อาศรมอันเป็นที่รื่นรมย์
จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๒๕. เมื่อพระองค์ ทอดพระเนตรเห็น
พระกุมารและพระกุมารีทั้งสองนี้
ทรงมาลา ประดับพระองค์ ณ
อาศรมรมณียสถาน จักไม่ทรง
ระลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๒๖. เมื่อพระองค์ ทอดพระเนตรเห็น
พระกุมารและพระกุมารีทั้งสองนี้
ทรงมาลา ประดับพระองค์ เล่น
อยู่ ณ อาศรม อันเป็นที่รื่นรมย์
จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๒๗. เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตร
เห็น พระกุมารและพระกุมารี
ทั้งสองพระองค์ทรงมาลา ฟ้อนรำ
อยู่ ณ อาศรมรมณียสถาน เมื่อ
นั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๒๘. เมื่อใดพระองค์ทอดพระเนตรเห็น
พระกุมารและพระกุมารีทั้งสอง
พระองค์ทรงมาลา ฟ้อนรำเล่นอยู่
ณ อาศรม อันเป็นที่รื่นรมย์ เมื่อ
นั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๒๙. ยथा ทกฺขลํ มาตงฺคํ
 กุณฺชรํ สกุญฺจิกายนํ
 เอกํ อรญฺเณ วิจฺรุตํ
 น รชฺชสฺส สริสฺสสฺส.

๑๗๓๐. ยथा ทกฺขลํ มาตงฺคํ
 กุณฺชรํ สกุญฺจิกายนํ
 สายํ ปาโต วิจฺรุตํ
 น รชฺชสฺส สริสฺสสฺส.

๑๗๓๑. ยथा กเรณฺฺสงฺฆสฺส
 ฆฺตสฺส ปฺรโต วรํ
 โภญฺจํ กาทิ มาตงฺโค
 กุณฺชรโ สกุญฺจิกายโน
 ตสฺส ตํ นทโต สุตฺวา
 น รชฺชสฺส สริสฺสสฺส.

๑๗๓๒. อุกฺโต วนวิกาเส
 ยथा ทกฺขลํ กามทํ
 วเน วาพฺมิกาภินฺฺณเณ
 น รชฺชสฺส สริสฺสสฺส.

๑๗๓๓. มิคํ ทิสฺวาน สายณฺฺหนํ
 ปญฺจมาลินิมาคตํ

๑๗๒๙. เมื่อใด พระองค์ทอดพระเนตร
 เห็นกุญชรชาติมาตังคะ มีวัย
 ล่วง ๖๐ ปี เที่ยวอยู่ในป่าตัวเดียว
 เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึง
 ราชสมบัติ.

๑๗๓๐. เมื่อใด พระองค์ทอดพระเนตร
 เห็นกุญชรชาติมาตังคะ มีวัย
 ล่วง ๖๐ ปี เที่ยวไปในป่าเวลา
 เย็น เวลาเช้า เมื่อนั้น จักไม่
 ทรงระลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๓๑. เมื่อใด กุญชรชาติมาตังคะมีวัย
 ล่วง ๖๐ ปี เดินนำหน้าโขลง
 ช้างพังไป ส่งเสียงร้องก้อง
 โภญจนาท พระองค์ได้ทรงสดับ
 เสียงร้องของช้าง ที่บันลือก้อง
 อยู่ ณ เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึก
 ถึงราชสมบัติ.

๑๗๓๒. เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตร
 เห็นลำเนาป่าสองข้างทาง และ
 สิ่งที่ทำให้ความน่าใคร่ ในป่าอัน
 เกลื่อนกล่นไปด้วยสัตว์ร้าย เมื่
 นั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๓๓. เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตร
 เห็นเนื้ออันเดินมาเป็นหมู่ ๆ หมู่

กัปฺริเส ๑ นจฺจนเต
น รชฺชสฺส สฺริสฺสสฺสิ.

๑๗๓๔. ยทา สฺสสฺสสิ นิคฺโขสฺสิ
สนุทมานาย สีนุชฺยา
คิตฺติ กัปฺริสฺสานนฺวจ
น รชฺชสฺส สฺริสฺสสฺสิ.

๑๗๓๕. ยทา สฺสสฺสสิ นิคฺโขสฺสิ
คิริคพฺพรจาริโน
วสฺสมานสฺสสุกฺกสฺส
น รชฺชสฺส สฺริสฺสสฺสิ.

๑๗๓๖. ยทา สึหสฺส พฺยคฺขมฺสฺส
ขคฺคสฺส คฺวยสฺส ๑
วเน สฺสสฺสสิ วาพานํ
น รชฺชสฺส สฺริสฺสสฺสิ.

๑๗๓๗. ยทา โมรึหิ ปฺริกิณฺณํ
วรหิณํ มตฺตกาสิณํ
โมรึ ทกฺขสิ นจฺจนุตฺติ
น รชฺชสฺส สฺริสฺสสฺสิ.

ละ ๕ ตัว ในเวลาเย็น และได้
ทอดพระเนตรเห็นพวกกิณนร ที่
กำลังพักผ่อนอยู่ เมื่อนั้น จักไม่
ทรงระลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๓๔. เมื่อใด พระองค์ได้ทรงสดับ
เสียงกึกก้องแห่งแม่น้ำ อันไหล
หลัง และเสียงเพลงขับของพวก
กิณนร เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึก
ถึงราชสมบัติ.

๑๗๓๕. เมื่อใด พระองค์ได้ทรงสดับ
เสียงร้องของนกเค้า ที่เที่ยวอยู่
ตามซอกเขา เมื่อนั้น จักไม่ทรง
ระลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๓๖. เมื่อใด พระองค์จักได้ทรงสดับ
เสียงแห่งสัตว์ร้ายในป่า คือ
ราชสีห์ เสือโคร่ง แรด และ
วัวลาน เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึก
ถึงราชสมบัติ.

๑๗๓๗. เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตร
เห็นนกยูง ที่ห้อมล้อมไปด้วย
นางนกยูงรำแพนขนหาง จับกลุ่ม
พักผ่อนอยู่บนยอดภูเขา เมื่อนั้น
จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ.

สุภิสสมุภาวนุเต
น รชชสุส สริสุสสิ.

๑๗๔๓. ยทา เหมนุติเก มาเส
วงิ ทกขสิ ปุปฺผิตํ
โอบุปฺผานิ จ ปทุมานิ
น รชชสุส สริสุสสิ"ติ.

ตตฺถ มณฺฑุเกติ มจฺจสเว มจฺจรกเถ.
กเรณฺณสงฺฆสฺสาติ หตฺถินิฏฺเฐาย.

ยฺยตฺถสฺสาติ หตฺถิยฺยตฺถสฺส ปุโรโต คจฺจนฺโต.
อฺภโตติ อฺภโต มคฺคสฺส.

วณฺวิกาเสติ วณฺเฎายโย. กามทฺนฺติ
มยฺหิ สพฺพกามทฺท. วาพฺพานฺติ
วาพฺมิคานํ.

เตสํ หิ สายณฺหสมเย โส สทฺโท
ปญฺจางฺคิกตฺริยสทฺโท วิย ภฺวิสฺสติ
ตสฺมา เตสํ สทฺทํ สุตฺวา น
รชชสุส สริสุสสิติ วทฺติ.

ในฤดูเหมันต์ เมื่อนั้นจักไม่ทรง
ระลึกถึงราชสมบัติ.

๑๗๔๓. เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตร
เห็นหมู่ไม้ มีดอกบานสะพรั่ง
และปทุมชาติ อันมีดอกกร่วงหล่น
ในฤดูเหมันต์ เมื่อนั้น จักไม่ทรง
ระลึกถึงราชสมบัติ".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มีเสียง
ไพเราะ ความว่า มีเสียงอ่อนหวาน คือ
เจรจาไพเราะ. คำว่า ไชลงข้างพัง ได้แก่
ฝูงข้างตัวเมีย.

คำว่า ไชลง ความว่า กุญชรชาติมาตั้งคะ
เดินนำหน้าไชลงข้างไป. คำว่า สองข้าง
ทาง ได้แก่ ทางทั้งสองข้าง.

คำว่า ลำเนาป่า ได้แก่ หมู่ไม้ในป่า.
คำว่า ให้ความน่าใคร่ คือ สิ่งให้
ความน่าปรารถนาทุกอย่างแก่เรา. คำว่า
สัตว์ร้าย ได้แก่ เนื้อร้ายทั้งหลาย.

พระนางมัทรีกราบทูลว่า ก็ในเวลาเย็น
เสียงของสัตว์เหล่านั้น จักเป็นประดุจ
เสียงดนตรี อันประกอบด้วยองค์ ๕,
เพราะเหตุนั้น พระองค์ ได้ทรงสดับเสียง
แห่งสัตว์เหล่านั้นแล้ว จักไม่ทรงระลึก
ถึงราชสมบัติ.

วรหิณฺณติ กลาปสฺสญฺชนฺ. **มตฺตกาสิณฺณติ** นิจฺจํ ปพฺพตมตฺตเก นิสิณฺณํ. **มตฺตกาสิณฺณติปิ** ปาโจ. กามมทฺมตฺตํ หุตฺวา อาสิณฺณติ อตฺถเ. **พิมฺพชาลนฺติ** รตฺตงฺกรปตฺตํ. **โอบุปฺพานิ**ติ โอลมฺพกปฺ- ปุปฺพานิ ปติตฺตปุปฺพานิ.

คำว่า **รำแพนชนหาง** ได้แก่ ดารดาฯ ไปด้วยชนหาง. คำว่า **จับกลุ่มเพื่อนอยู่บนยอดภูเขา** ได้แก่ จับอยู่บนยอดเขา เป็นนิตยฺ. บาลีว่า มตฺตกาสิณฺณํ ดังนี้บ้าง. อธิบายว่า การจับเป็นเพียงความเมาในกาม. คำว่า **กำลังผลิยอดอ่อน** ได้แก่ มีใบอ่อนอันเกิดจากหน่อสีแดง. คำว่า **มีดอกร่วงหล่น** ได้แก่ มีดอกเหี่ยวห้อยลง มีดอกหล่นไปแล้ว.

เอวํ มทฺที หิมวณฺตฺวาสิเน วีย เอตฺตกาหิ คาถาหิ หิมวณฺตํ วนฺณเสสิ.

พระนางมีทรีทรงพรรณานาหิมวันต- ประเทศด้วยพระคาถามีประมาณเท่านั้น เหมือนกับว่า พระองค์มีปกติอยู่ป่าหิมพานต์ ด้วยประการฉะนี้.

หิมวณฺตฺวณฺณนา นิฏฺจิตา.

พรรณนาหิมพานต์ จบ.

ทานกณฺทวณฺณนา

มุสฺสตีปิ โข เทวี “ปฺตฺตสฺส เม กฏฺกสาสนํ อาคตฺ. กิณฺนุ โข กโรติ, อหํ คนฺตฺวา ชานิสฺสสามิ”ติ ปฏฺิจฺฉนฺน- โยเคน อาคนฺตฺวา สิริสยฺนคพฺพทฺวาเร จิตฺตา เตสํ ตํ สลฺลลาปี สุตฺวา กลฺลันํ ปริเทวํ ปริเทวี.

พรรณนาทานกัณท์

พระนางมุสตีราชเทวีทรงพระดำริว่า “ชาวเดือดร้อน ของลูกเรามาแล้ว, ลูกของเราจะทำอย่างไรหนอ เราจักไป สอบสวนดูให้รู้เรื่อง” จึงเสด็จมาด้วยยาน มีเครื่องประกอบปกปิด ประทับยืนใกล้ พระทวารห้องบรรทม ได้ทรงสดับคำพรั่ำสนทนานั้น ของพระราชโอรสและพระ- สุนิสาเหล่านั้น จึงทรงปริเทวนาการแล้ว.

ตมตถิ ปกาเสนุโต สตุถา อาห

พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศ
เนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

๑๗๔๔. "เตสึ ลาลปีติ สุตวา
ปุตตสส สุนิสาย จ
กณฺฐํ ปริเทเวสิ
ราชปุตฺตี ยสฺสสินี.

๑๗๔๔. "พระนางมุสดีราชบุตรี ผู้ทรงยศ
ครั้งได้ทรงสดับคำที่พระราชาโอรส
และพระสุนิสาย พริ่าสนทนากัน
จึงได้ทรงคร่ำครวญรำพันว่า.

๑๗๔๕. เสยฺโย วิสึ เม ขายิตํ
ปปาตา ปปเตยฺยหิ
รชฺชชฺยา พชฺฌมียานํ
กสฺมา เวสฺสนนฺตรํ ปุตฺตํ
ปพฺพาเซนฺติ อทฺฐกํ.

๑๗๔๕. เรากินยาพิษเสียดีกว่า เรา
โดดเหวตายเป็นเสียดีกว่า เอาเชื้ออก
ผูกคอตายเสียดีกว่า เหตุไฉน
ชาวนครสีพี จึงจะให้ขับไล่เจ้า-
เวสสันดรลูกรัก ผู้ไม่มีความผิด.

๑๗๔๖. อชฺฌายกํ ทานปตี
ยาจโยคํ อมจฺฉริ
ปฺปชิตํ ปฏฺริราชฺชนิ
กิตฺติมนฺตํ ยสฺสสินี
กสฺมา เวสฺสนนฺตรํ ปุตฺตํ
ปพฺพาเซนฺติ อทฺฐกํ.

๑๗๔๖. เป็นผู้ปราดเปรื่อง เป็นทานบดี
ควรแก่การขอ ไม่ตระหนี่
เหตุไฉน ชาวนครสีพี จึงจะให้
ขับไล่เจ้าเวสสันดรลูกรัก ผู้ไม่
มีความผิด อันท้าวพระยาบุชชา
ผู้มีเกียรติ มียศ.

๑๗๔๗. มาตาเปติภริ ชนฺตํ
กุเล เขมฺภจาปจายินํ
กสฺมา เวสฺสนนฺตรํ ปุตฺตํ
ปพฺพาเซนฺติ อทฺฐกํ.

๑๗๔๗. เหตุไฉน ชาวนครสีพี จึงจะให้
ขับไล่เจ้าเวสสันดรลูกรัก ผู้ไม่มี
ความผิด ผู้เลี้ยงดูมารดาและ
บิดา ประพฤติถ่อมตน ต่อผู้ใหญ่
ในราชสกุล.

๑๗๔๘. รมฺปิโณ หิตํ เทวหิตํ
ถาตีนํ สชินํ หิตํ

๑๗๔๘. เหตุไฉน ชาวนครสีพี จึงจะให้
ขับไล่เจ้าเวสสันดรลูกรัก ผู้ไม่มี

หิตํ สพฺพสฺส ฏฺฐสฺส
 กสฺมา เวสฺสนฺตรํ ปุตุตฺตํ
 ปพฺพาเชนฺติ อทฺฐกนฺ"ติ.

ความผิด ผู้เกือบแก่พระเจ้า
 แผ่นดิน แก่เทพเจ้า แก่พระ-
 ประยูรญาติ และมิตรสหาย
 ผู้เกือบทั่วรัฐสีมาณฑล".

ตตฺถ ราชปฺตุตฺติ ฆุสฺสตี
 มทฺทราชธิดา. ปปเตยฺยหนฺติ ปปเตยฺย
 อหํ: ราชชฺยา พชฺฌมียาหนฺติ ราชชฺยา
 คีวํ พนฺธิตฺวา มเรยฺย อหํ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พระ
 ราชบุตร ได้แก่ พระนางมุสตี ราชธิดา
 ของพระเจ้ามัทราช. คำว่า เราโดดเหว
 ได้แก่ เราพึ่งกระโดดเหว. คำว่า เราเอา
 เชือกผูกคอ ความว่า เราพึ่งเอาเชือก
 ผูกคอตาย.

กสฺมาติ เอวํ อมตายเมว มยิ เกน
 การณฺน มม ปุตุตฺตํ อทฺฐกํ สิวฺโย
 ปพฺพาเชนฺติ. อชฺฌมายกนฺติ ตินฺนุณฺ
 เวทานํ ปารคตฺ, นานาสิปฺเปสฺสู นิปฺผตฺตี
 ปตฺตี.

คำว่า เพราะเหตุไร ความว่า เมื่อเรา
 ยังไม่ตายแล้วอย่างนี้ เพราะเหตุไร
 ชาวสี่พีจึงขับไล่พระลูกรักของเราผู้ไม่มี
 โทษ. คำว่า ผู้เป็นปราชญ์ ความว่า
 ผู้ถึงฝั่งแห่งเวท ๓ คือถึงความสำเร็จใน
 ศิลปะต่าง ๆ.

อิติ สา กณฺฐํ ปริเทวิตฺวา
 ปุตุตฺตญฺจ สฺถนิสฺสญฺจ อสฺสาเสตฺวา
 รณฺโณ สนฺตีกํ คนฺตุวา อาห

พระนางมุสตีนั้น ครั้นทรงคร่ำครวญ
 ดังนี้แล้ว จึงทรงปลอบพระโอรสและ
 พระสวามีให้เบาพระทัย ได้เสด็จไปเฝ้า
 พระราชา กราบทูลว่า

๑๗๔๙. มญฺเฐว ปฺลิตานิ
 อมฺพาว ปตฺติตา อมา
 เอวํ เหลสฺสตี เต ฏฺฐจํ
 ปพฺพาเชนฺติ อทฺฐกํ.

๑๗๔๙. "ชาวสี่พีจะให้ขับไล่พระราชโอรส
 ผู้ไม่มีความผิดไปเสีย รัฐสีมา
 มณฑลของพระองค์ ก็จะเป็น
 เหมือนรังผึ้งร้าง เหมือนผล
 มะม่วงหล่นลงบนพื้นดิน ฉะนั้น

๑๗๕๐. หังโส นิกฺขิณปตฺโตว
 ปลุลลสฺมี ออนุทเก
 อปวิภูโจ อมจฺเจหิ
 เอโก ราชา วิหิยฺยสิ.

๑๗๕๑. ตนฺตุํ พฺรุมิ มหาราช
 อตุโถ เต มา อูปรุจฺจคา
 มา นํ สีวีนํ วจฺนา
 ปพฺพาเชสิ อทฺฐกนฺ"ติ.

ตตถ ปลิตานีติ ปลาดมกฺขิกานิ
 มธฺุณี วิย. ปติตา จมาติ ภูมียํ
 ปติตานิ อมฺพปุกานิ วิย จ. เอวํ
 มม ปฺตฺเต ปพฺพาชิตฺ เทว ตว
 รฺภูจํ สพฺพสาธาธณํ ภวิสฺสตีติ ทสฺเสสิ.

นิกฺขิณปตฺโตติ ปคฺฆริตปตฺโต. อปวิภูโจ
 อมจฺเจหีติ มม ปฺตฺเตน สหชาเตหิ
 สภฺุจีสทฺเสหิ อมจฺเจหิ จขุชฺชิตฺ หุตฺวา.

๑๗๕๐. พระองค์ อันพวกอำมาตย์ละทิ้ง
 แล้ว จักต้องลำบากอยู่พระองค์
 เดียว เหมือนหงส์มีขนปีกสิ้นแล้ว
 ลำบากอยู่ในหนอง อันไม่มีน้ำ
 ฉะนั้น.

๑๗๕๑. ข้าแต่พระมหาราชเจ้า เพราะ
 ฉะนั้น หม่อมฉันขอกราบทูล
 พระองค์ว่า ประโยชน์อย่าได้
 ล่วงเลยพระองค์ไปเสียเลย ขอ
 พระองค์อย่าทรงขับไล่พระราช-
 โอรส ผู้ไม่มีความผิด เพราะ
 ถ้อยคำของชาวนครสีพีเลย".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ละไป
 แล้ว ความว่า เหมือนรังผึ้ง มีตัวผึ้งหนี
 ไปแล้ว. คำว่า หล่นลงบนพื้นดิน ความว่า
 และเหมือนผลมะม่วงสุกหล่นลงบนพื้นดิน
 ฉะนั้น. พระนางมุสดีทรงแสดงว่า ข้าแต่
 สมมติเทพ เมื่อพระโอรสของหม่อมฉัน
 ถูกชาวนครสีพีขับไล่ไปเช่นนี้ แวนแคว้น
 ของพระองค์ก็จักเป็นสถานที่สาธารณะ
 แก่คนทั่วไป.

คำว่า มีขนปีกสิ้นแล้ว ความว่า มีขนปีก
 หลุดแล้ว. คำว่า อันพวกอำมาตย์ละทิ้ง
 แล้ว ความว่า เป็นผู้อันพวกอำมาตย์
 หกหมิ่น ซึ่งเป็นสหชาติด้วยพระราชนุตร

๑๗๕๓. “ยสุส ปุพฺเพ ธชฺศุคานี
กณิการาว ปุปฺผิตา
ยายนุตมฺนุยายนุตติ
สฺวชฺเชโกว คมิสฺสตี.

๑๗๕๔. ยสุส ปุพฺเพ ธชฺศุคานี
กณิการวนานิว
ยายนุตมฺนุยายนุตติ
สฺวชฺเชโกว คมิสฺสตี.

๑๗๕๕. ยสุส ปุพฺเพ อนีนิกานี
กณิการาว ปุปฺผิตา
ยายนุตมฺนุยายนุตติ
สฺวชฺเชโกว คมิสฺสตี.

๑๗๕๖. ยสุส ปุพฺเพ อนีนิกานี
กณิการวนานิว
ยายนุตมฺนุยายนุตติ
สฺวชฺเชโกว คมิสฺสตี.

๑๗๕๗. อินฺทโคปกวณฺณาภา
คนฺธราวา ปณฺชุกมฺพลา

๑๗๕๓. “แต่ปางก่อน ยอดธงเคยแห่ตาม
เสด็จพระเวสสันดร ผู้เสด็จ
ไปอยู่ ดังดอกกรรณิการับาน
วันนี้ พระเวสสันดร จะเสด็จแต่
พระองค์เดียว.

๑๗๕๔. แต่ปางก่อน ยอดธงเคยแห่
ตามเสด็จพระเวสสันดร ผู้เสด็จ
ไปอยู่ ดังปากกรรณิการับาน
วันนี้ พระเวสสันดรจะเสด็จแต่
พระองค์เดียว.

๑๗๕๕. แต่ปางก่อน กองทหารรักษา
พระองค์ เคยตามเสด็จพระ-
เวสสันดรผู้เสด็จไปอยู่ เหมือน
ดอกกรรณิการับาน วันนี้
พระเวสสันดรจะเสด็จแต่พระองค์
เดียว.

๑๗๕๖. แต่ปางก่อน กองทหารรักษา
พระองค์ เคยตามเสด็จพระ
เวสสันดรผู้เสด็จไปอยู่ เหมือน
ปากกรรณิการับาน วันนี้ พระ-
เวสสันดรจะต้องเสด็จแต่พระองค์
เดียว.

๑๗๕๗. แต่ปางก่อน กองทหารรักษา
พระองค์ ใช้ผ้ากัมพลเหลือง
เมืองคันธาระ มีสีเหลืองเรืองรอง

ยายนุตมณฺเฑยนฺติ
 สวชฺเชโกว คมิสฺสติ.

เหมือนหิ้งห้อย เคยตามเสด็จ
 พระเวสสันดร ผู้เสด็จไปอยู่ วันนี
 พระเวสสันดร จะเสด็จแต่
 พระองค์เดียว.

๑๗๕๘. โย ปุพฺเพ หตฺถินา ยาทิ
 สิริภย รณเณ จ
 สวชฺช เวสฺสชฺชโร ราชา
 กถิ คจฺจติ ปตฺติโก.

๑๗๕๘. แต่ปางก่อน พระเวสสันดร
 เคยเสด็จด้วยช้างพระที่นั่ง วอ
 และรถทรง วันนี จะเสด็จดำเนิน
 ด้วยพระบาทอย่างไร.

๑๗๕๙. กถิ จนฺทณฺณิตฺตํโค
 นจฺจคฺติปปโปธโน
 ขุราชินี ผรฺสุญฺจ
 ขาริกาชญฺจ หาริติ.

๑๗๕๙. แต่ปางก่อน พระเวสสันดรเคย
 ลูบไล้องค์ ด้วยจุมแก่นจันทร์
 ปลาบปลื้ม ด้วยการพ้อนรำ
 ชับร้อง วันนี จักทรงแบกหามงเสื้อ
 อันหยาบ ขวาน และหาบเครื่อง
 บริหารไปได้อย่างไร.

๑๗๖๐. กสฺมา นาภิหริยนฺติ
 กาสาวา อชินานิ จ
 ปวิสนฺตํ พุรฺหารญญํ
 กสฺมา จิรั น พชฺฌเร.

๑๗๖๐. พระเวสสันดร เมื่อเข้าไปอยู่ป่า
 ใหญ่ ไฉนจะไม่ต้องขนเอาผ้า
 ย้อมน้ำฝาด และห่มเสื้อไป
 ด้วย พระเวสสันดร เมื่อเข้าไป
 อยู่ในป่าใหญ่ ไฉน จะไม่ให้
 ผ้าคารอง.

๑๗๖๑. กถิ นุ จิรั ธาเรณฺติ
 ราชปฺพุชฺชิตา ชนา
 กถิ กุสมยํ จิรั
 มทุที ปริทฺเทสฺสติ.

๑๗๖๑. พวกเขานายทรงผนวงฯ จะทรง
 ผ้าคารอง ได้อย่างไรหนอ
 เจ้ามัทรี จักนุ่งห่มผ้าคารอง
 ได้อย่างไร.

๑๗๖๒. กาสियานี จ ธาเรตฺวา
 โขมโกทุมฺพรานี จ
 กุสจีรานี ธาเรนฺตี
 กถํ มทฺที กริสฺสตี.

๑๗๖๓. วยุหาหิ ปริยายิตฺวา
 สีวิกาย รเถน จ
 สภา กถชฺช อนุจฺจํคิ
 ปถํ คจฺฉตี ปตฺติกา.

๑๗๖๔. ยสฺสสา มุทฺตลา หตฺถา
 จลนา จ สฺเช จิตา
 สภา กถชฺช อนุจฺจํคิ
 ปถํ คจฺฉตี ปตฺติกา.

๑๗๖๕. ยสฺสสา มุทฺตลา ปาทา
 จลนา จ สฺเช จิตา
 ปาทุกาหิ สฺวณฺณนาหิ
 ปีฬิมานาว คจฺฉตี
 สภา กถชฺช อนุจฺจํคิ
 ปถํ คจฺฉตี ปตฺติกา.

๑๗๖๖. ยสฺส อิตฺถีสหสฺสสฺส
 ปฺรโต คจฺฉตี มาลินี

๑๗๖๒. แต่ปางก่อน เจ้ามัทรีเคยทรง
 แต่ผ้ากาสิกพัสตร์ ผ้าไหมพัสตร์
 และผ้าโกทุมพรพัสตร์ เมื่อทรง
 ผ้าคากรอง จักทรงทำอย่างไร.

๑๗๖๓. เจ้ามัทรี ผู้มีรูปร่างสวยงาม
 แต่ปางก่อน เคยเสด็จด้วย
 คานหาม วอและรถทรง วัน
 นี้จะเสด็จเดินทาง ด้วยพระบาท
 ได้อย่างไร.

๑๗๖๔. เจ้ามัทรี ผู้มีรูปร่างสวยงาม
 มีฝ่าพระหัตถ์อันอ่อนนุ่ม ไม่เคย
 ทำงานหนัก เคยดำรงอยู่ใน
 ความสุข วัน
 นี้จะเสด็จเดินทาง ด้วยพระบาท
 ได้อย่างไร.

๑๗๖๕. เจ้ามัทรี ผู้มีรูปร่างสวยงาม
 มีฝ่าพระบาทอันอ่อนนุ่ม ไม่เคย
 เสด็จดำเนินด้วยพระบาทเปล่า
 ดำรงอยู่ในความสุข ทรงสวม
 รองเท้าทอง เสด็จดำเนิน วัน
 นี้จะเสด็จเดินทางด้วยพระบาท
 ได้อย่างไร.

๑๗๖๖. เจ้ามัทรี ผู้มีรูปร่างอันสวยงาม
 ทรงสิริ แต่ก่อนเคยเสด็จดำเนิน

- สา กถชช อนุจจุคี
วนั คจจติ เอกิกา.
๑๗๖๗. ยา สา สีวาย สุตวาน
มุหุ อุตตสเด ปุเร
สา กถชช อนุจจุคี
วนั คจจติ ภีรูกา.
๑๗๖๘. ยา สา อินุทสโคตตตส
อุลกสส ปวสสโต
สุตวาน นทโต ภัตตา
วารุณีว ปเวหติ
สา กถชช อนุจจุคี
วนั คจจติ ภีรูกา.
๑๗๖๙. สกุณี หตปุตตาว
สุณณิ ทิสวา กุลาวกั
จิริ ทุกเขน ฉายิสุสิ
สุณณิ อาคมมิมิ ปุริ.
๑๗๗๐. สกุณี หตปุตตาว
สุณณิ ทิสวา กุลาวกั
กิสา ปณชทุ ภวิสสามิ
ปิเย ปุตเต อปสสุตี.
๑๗๗๑. สกุณี หตปุตตาว
สุณณิ ทิสวา กุลาวกั
- ข้างหน้านางข้าหลวง จำนวนพัน
วันนี้จะเสด็จเดินป่าพระองค์เดียว
ได้อย่างไร.
๑๗๖๗. เจ้ามัทรี ผู้มีรูปร่างอันสวยงาม
ขวัญอ่อน พอได้ยินเสียงสุนัข
เห่าหอน ก็สะดุ้งกลัว วันนี้ จัก
เสด็จเดินป่าได้อย่างไร.
๑๗๖๘. เจ้ามัทรี ผู้มีรูปร่างอันสวยงาม
ขวัญอ่อน ได้สดับเสียงนกฮูก
ตัวมีโคตรแห่งพระอินทร์ คำราม
ร้อง ก็กลัวตัวสั่น เหมือนนาง
วารุณี วันนี้ จักเสด็จเดินป่า
ได้อย่างไร.
๑๗๖๙. หม่อมฉันมาสูนิเวศน์อันว่างเปล่า
นี้ จักเศร้ากำสรวระทมทุกข์สิ้น
กาลนาน ดั่งแม่นกถูกพรากลูก
เห็นแต่รังอันว่างเปล่า ฉะนั้น.
๑๗๗๐. หม่อมฉัน ไม่เห็นลูกรักทั้งสอง
ก็จักผอมเหลือง เหมือนแม่นก
ถูกพรากลูกเห็นแต่รังอันว่างเปล่า
ฉะนั้น.
๑๗๗๑. หม่อมฉัน ไม่เห็นลูกรักทั้งสอง
ก็จักวิ่งพล่านไปตามที่นั่น ๆ ดั่ง

เตน เตน ปธาวิสุลฺลํ
 ปิเย ปุตฺเต อปสฺสตี.

แมงกถุกพรากลูก เห็นแต่รัง
 อันว่างเปล่า ฉะนั้น.

๑๗๗๒. กุรฺวรี หตฺตจฺฉาปาว
 สฺสณฺณํ ทิสฺวา กุลาวกํ
 จิรํ ทุกฺเขน ฉายิสฺสํ
 สฺสณฺณํ อาคมฺมุมีมํ ปุริ.

๑๗๗๒. หม่อมฉันมาสู่निเวศน์อันว่างเปล่า
 นี้ จักเศร้ารำก้ำสลดระทมทุกขีสิ้น
 กาลนาน ดังแมงกออกถุกพราก
 ลูก เห็นแต่รังอันว่างเปล่า ฉะนั้น.

๑๗๗๓. กุรฺวรี หตฺตจฺฉาปาว
 สฺสณฺณํ ทิสฺวา กุลาวกํ
 กีสฺยา ปณฺฑิตฺตํ ภวิสฺสํ
 ปิเย ปุตฺเต อปสฺสตี.

๑๗๗๓. หม่อมฉัน ไม่เห็นลูกรักทั้งสอง
 ก็จักชুবผอม ดังนางนกอออกถุก
 พรากลูก เห็นแต่รังอันว่างเปล่า
 ฉะนั้น.

๑๗๗๔. กุรฺวรี หตฺตจฺฉาปาว
 สฺสณฺณํ ทิสฺวา กุลาวกํ
 เตน เตน ปธาวิสุลฺลํ
 ปิเย ปุตฺเต อปสฺสตี.

๑๗๗๔. หม่อมฉัน ไม่เห็นลูกรักทั้งสอง
 ก็จักวิ่งพล่านไปตามที่นั่น ๆ ดัง
 นางนกอออกถุกพรากลูก เห็น
 แต่รังอันว่างเปล่า ฉะนั้น.

๑๗๗๕. สฺยา นฺน จกฺกวมฺภิกฺว
 ปลฺลลสฺสมี อณฺุทเก
 จิรํ ทุกฺเขน ฉายิสฺสํ
 สฺสณฺณํ อาคมฺมุมีมํ ปุริ.

๑๗๗๕. หม่อมฉันมาสู่นิเวศน์อันว่างเปล่า
 นี้ ก็จักเศร้ารำก้ำสลดระทมทุกขีสิ้น
 กาลนาน เป็นแน่แท้ เหมือน
 นางนกอจากพราก ชบเขาอยู่ใน
 หนอง อันไม่มีน้ำ ฉะนั้น.

๑๗๗๖. สฺยา นฺน จกฺกวมฺภิกฺว
 ปลฺลลสฺสมี อณฺุทเก
 กีสฺยา ปณฺฑิตฺตํ ภวิสฺสํ
 ปิเย ปุตฺเต อปสฺสตี.

๑๗๗๖. หม่อมฉันไม่เห็นลูกรักทั้งสองก็จัก
 ชুবผอมเป็นแน่แท้ เหมือน
 นกอจากพรากในหนอง อันไม่มีน้ำ
 ฉะนั้น.

๑๗๗๗. สานูน จุกววกุกิ
 ปลุลลลลสัม อนูทเท
 เตน เตน ปฐาวิสสุ
 ปิเย ปุตเต อปสุสตี.

๑๗๗๘. เอวิ เม วิลปนุตติยา
 ราษปุตติ อทุสก
 ปพพาเชลิ จ นํ ฏฐา
 มณเภา เหลสุสามัญ ชีวิตนุ"ติ.

ตตถ กณิการาวาติ สุวณฺณา-
 ภรรณาลงฺการสุวณฺณวตฺถปฺปณฺฑิตตตาย
 สุปฺปุผิตกณิการา วิย. ยายนฺตมณฺยา-
 ยนฺตตีติ อฺยุยานวณฺกึฬาทินิ อตุถาย
 คจฺจนฺตํ เวสุสฺสนฺตริ อฺนุคจฺจนฺติ.

สุขุเชโกวาติ โส อชฺช เอโกว
 คมิสุสตี. อนิกานีติ หตุถานีกาทีนิ.
 คนุธารา ปณฺฑทุมฺพลาติ คนุธารวุเจ

๑๗๗๗. หม่อมฉัน ไม่เห็นลูกรักทั้งสอง
 ก็จักวิ่งพล่าน ไปตามทีนั้น ๆ
 เป็นแน่แท้ เหมือนนกกจากพราก
 ในหนองอันไม่มีน้ำ ฉะนั้น.

๑๗๗๘. เมื่อหม่อมฉัน พรำทูลอ้อนวอน
 อยู่อย่างนี้ ถ้าพระองค์ยังจะทรง
 ให้ขับไล่พระवेशสันดรนั้น ผู้ไม่มี
 ความผิด เสียจากแค้นแคว้น
 หม่อมฉัน เห็นจะต้องสละชีวิต
 เป็นแน่".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ตั้งดอก
กรรณิการ์ ความว่า เหมือนดอกกรรณิการ์
 ที่บานดีแล้ว เพราะพระवेशสันดร ทรง
 ประดับด้วยอาภรณ์มีสีทอง และทรง
 ตกแต่งด้วยผ้าสีทอง. คำว่า แน่ตาม
เสด็จพระवेशสันดรผู้เสด็จไปอยู่ ความว่า
 ยอตรงทั้งหลาย เคยแน่ตามเสด็จ
 พระवेशสันดรผู้เสด็จไป เพื่อต้องการ
 ทรงเล่นในพระราชอุทยานเป็นต้น.

คำว่า วันนี้เสด็จแต่พระองค์เดียว
 ความว่า วันนี้พระवेशสันดรนั้น จักเสด็จ
 ไปแต่พระองค์เดียว. คำว่า กองทหาร
รักษาพระองค์ ความว่า กองทหารรักษา
 พระองค์มีกองข้างเป็นต้น. คำว่า
ผ้ากัมพลแดงอันเกิดในแคว้นคันธาระ

พระปฐมสมโพธิ ภาค ๑๑ หน้า ๑๑๖-๑๑๗

อุปปนุณา สตสหัสสคฺชนิกา เสนาย
ปารุตา รตฺตกมฺพลา.

หาริตฺตี ฆนฺธ กตฺวา หริสฺสตี.
ปวิสนฺตฺนฺตี ปวิสนฺตฺสฺส เวสฺสฺสนฺตฺรฺสฺส.
กสฺมา จีรี น พชฺฌเวตี กสฺมา
พฺนฺธิตุํ ฆานนฺตา วากจีรี น พนฺธฺนฺตี.

ราชปฺพชิตาตี ราชานิ นุตฺวา
ปฺพชิตา. โขมโกทฺมฺพรวานีตี โขมรฺฏฺเจ
โกทฺมฺพรวรฺฏฺเจ อุปปนฺนานิ สาฎฺกานิ.

สา กตฺชฺชาติ สา กถิ อชฺช.
อนฺจฺจฺคีตี อนินฺทิตอครฺหิตฺจฺคี. ปิฬมา-
นาวาตี กมฺปิตฺวา กิลนฺตา วิย
คจฺจตี. ยสฺสฺ อิตฺถิสฺสฺสฺสาตี อาทีสฺ
ปฺเทสฺ อสฺสตี นิปาโต, ยาตี อตฺโต.
ยา สาดิปี ปาโจ.

สิวยาตี สิงฺคาลิยา. ปฺเรตี ปุพฺเพ
นคเร วสนฺตี. อินฺทฺสโคตฺตฺสฺสาตี
โกสิยโคตฺตฺสฺส.

ความว่า ผ้ากัมพลแดงที่เสนาห่มมีค่า
แสนหนึ่ง อันเกิดในแคว้นคันธาระ.

คำว่า จะแบกนำไป ได้แก่ จักทำเป็น
กองแล้วแบกนำไป. คำว่า ผู้เข้าไป
ได้แก่ พระเวสสันดรผู้เข้าไปอยู่. คำว่า
เหตุไฉน ไม่ใช่ผ้าคากกรองผูก. ความว่า
เมื่อรู้จะพันผูกผ้าอยู่ ทำไมจึงจะไม่ใช้
ผ้าคากกรองผูกเล่า.

คำว่า ราชบรรพชิต ความว่า เป็น
พระราชาผนวช. คำว่า โขมพัสตร์และ
โกทุมพรพัสตร์ ได้แก่ ผ้าสาฎกอันเกิดขึ้น
แล้วในแคว้นโขมรัฐและแคว้นโกทุมพรรัฐ.

คำว่า วันนี้เธอจะไปอย่างไร
ความว่า วันนี้พระนางมัทรีนั้นจะเสด็จ
ไปอย่างไร. คำว่า ผู้มีรูปร่างสวยงาม
ความว่า ผู้มีอวัยวะหาที่ตำหนิตีดยนมิได้.
คำว่า ทรงสวม(รองเท้าทอง) ความว่า
พระนางประดุจทรงห่มไหม้ลำบากเสด็จไป
ฉะนั้น. คำว่า อสฺส เป็นนิบาตลงในบท
เป็นต้นว่า ยสฺสฺ อิตฺถิสฺสฺสฺสา อธิบายว่า
ยา แปลว่าใด. บาลีว่า ยา สา ดังนี้บ้าง.

คำว่า สุนัข คือ สุนัขจิ้งจอก. คำว่า
ในนิเวศน์ ความว่า ครั้งก่อนเคยประทับ
อยู่ในพระนคร. คำว่า มีโคตรแห่ง
พระอินทร์ ได้แก่ โกลิยโคตร.

ปริเทวมาโน ปริเทวิ. ตมตถ์ ปกาเสนุโต
 สตุธา อาน

๑๗๗๙. “ตสุสา ลาลปีตี สตุธา
 สพุพา อนฺเตปุเร อหุ
 พาหา ปคฺคยฺห ปกุกนฺทุ
 สิวิกฺกณฺวา สมากตา.

๑๗๘๐. สาลาว สมฺปมฺพุทิตา
 มาลฺุเตน ปมฺพุทิตา
 เสนฺติ ปุตฺตา จ ทารา จ
 เวสฺสนฺตรนิเวสเน.

๑๗๘๑. โอโรธา จ กุมารา จ
 เวสฺยานา จ พฺราหฺมณฺา
 พาหา ปคฺคยฺห ปกุกนฺทุ
 เวสฺสนฺตรนิเวสเน.

๑๗๘๒. หตุธาโรหา อนิกฺกุจฺา
 รติกา ปตฺติการกา
 พาหา ปคฺคยฺห ปกุกนฺทุ
 เวสฺสนฺตรนิเวสเน.

๑๗๘๓. ตโต รตฺยา วิวสเน
 สุริยสุสฺศคมณิ ปติ
 อถ เวสฺสนฺตโร ราชา
 ทานิ ทาตุ อฺุปาคมิ

ประการฉะนี้. พระศาสดาเมื่อจะทรง
 ประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัสพระคาถาว่า

๑๗๗๙. “นางสนมกำนัลใน ของพระเจ้า
 สิวีทุกถ้วนหน้า ภายในพระนคร
 ได้ยินเสียงเพื่อรำพันของพระนาง
 ผุสดีนั้นแล้ว พวกกันมาประชุม
 ต่างประคองแขนทั้งสองขึ้นรำให้.

๑๗๘๐. พระโอรสพระธิดาและพระชายา
 ในนิเวศน์ ของพระเวสสันดร
 นอนกอดกันสะอื้นให้ ดังหมู่มั้รัง
 อันถูกพายุพัด ลมระเนระนาด
 แผลกกลากุ ฉะนั้น.

๑๗๘๑. พวกชาววัง พวกเด็ก ๆ พ่อค้า
 และพวกพราหมณ์ ในนิเวศน์
 ของพระเวสสันดร ต่างก็ประคอง
 แขนทั้งสองคร่ำครวญ.

๑๗๘๒. พวกกองช้าง กองม้า กองรถ
 และกองเดินเท้า ในนิเวศน์ของ
 พระเวสสันดร ต่างก็ประคอง
 แขนทั้งสองคร่ำครวญ.

๑๗๘๓. ลำดับนั้น ครั้นราตรีสิ้นไป
 พระอาทิตย์ขึ้นแล้ว พระเวสสันดร
 เสด็จมาสู่โรงพยาบาล เพื่อทรง
 บำเพ็ญทาน โดยพระดำรัสว่า

๑๗๘๔. วตถานี วตถกามานี
 โสณฺทานํ เทถ วารุณี
 โภชนํ โภชนตุถินํ
 สมฺมเทว ปเวจฺฉถ.
๑๗๘๕. มา จ กิณฺุจิ วนิพฺพเก
 เหฺจยิตฺถ อธิวาคเต
 ตปฺเปถ อนฺนปาเนน
 คจฺฉนฺตุ ปฺฏิปฺนุชิตา.
๑๗๘๖. อถตฺถ วตฺตติ สทฺุโท
 ตฺมุโล เภรวโ มหา
 ทาเนน ตํ นีหฺรนฺติ
 ปฺน ทานํ อทา ตฺวํ.
๑๗๘๗. เต สฺ มตฺตา กิลฺนฺตาว
 สมฺปตฺนฺติ วนิพฺพกา
 นิภฺมมฺนฺเต มหฺราราเช
 สิวินํ รมฺจวชฺฉมเน
๑๗๘๘. อจฺเจจฺจํ วต โภ รุกฺขํ
 นานาผลธฺริ ทุมํ
 ยถา เวสฺสนฺตฺริ รมฺจา
 ปพฺพาเชนฺติ อทฺุสกํ.
๑๗๘๔. ท่านทั้งหลายจงให้ผ้า แก่ผู้ต้องการ
 การผ้า จงให้เหล่าแก่พวกนักเลง
 เหล้า จงให้โภชนะแก่ผู้ต้องการ
 โภชนะโดยทั่วถึง.
๑๗๘๕. และอย่าเบียดเบียน พวกวณิก
 ผู้มาที่นี่ ไม่ว่าใคร จงเลี้ยงดู
 พวกวณิก ให้อิ่มหนำด้วยข้าว
 และน้ำ พวกเขาได้รับบุญแล้ว
 ก็จงไป.
๑๗๘๖. ครั้งนั้น เสี่ยงดั่งก๊กก้องไกลาหล
 นำหวาดเสียว เป็นไปในพระนคร
 นั้นว่า ชาวพระนครสี่พีจะขับไล่
 พระเวสสันดร เพราะทรงบริจาค
 ทาน ขอให้พระองค์ได้ทรง
 บริจาคทานอีกเถิด.
๑๗๘๗. เมื่อพระมหาราชฯ ผู้มดุงสี่พีรัฐ
 ให้เจริญ เสด็จออกไปอยู่ พวก
 วณิกเหล่านั้น คล้ายคนเมา
 และคนเหน็ดเหนื่อย ลงนั่งปรับ
 ทุกข์กันว่า
๑๗๘๘. ท่านผู้เจริญทั้งหลายชาวนครสี่พี
 พวกกันขับไล่พระเวสสันดร ผู้ไม่มี
 ความผิด เสียจากแวนแคว้น
 ก็เปรียบเหมือน ช่วยกันตัดต้นไม้
 อันทรงผลต่าง ๆ ฉะนั้น.

๑๗๘๙. อจฺเจจฺจุ วต โภ รุกฺขํ
 สพุพกามทํ ทุมํ
 ยถา เวสฺสนฺตริ ฏฺฐา
 ปพุพาเชนฺติ อทฺฐสํ.

๑๗๙๐. อจฺเจจฺจุ วต โภ รุกฺขํ
 สพุพกามรสาหรํ
 ยถา เวสฺสนฺตริ ฏฺฐา
 ปพุพาเชนฺติ อทฺฐสํ.

๑๗๙๑. เย วุฑฺฒมา เย จ ทหฺรา
 เย จ มชฺฐมิมปิรฺสา
 พาหา ปคฺคยฺห ปกฺกนฺทํ
 นิฏฺฆมนฺเต มหฺราเช
 สีวํ ฏฺฐจวฑฺฒเน.

๑๗๙๒. อติยฺกฺขา เวสฺสวฺรา
 อิตฺถาคารา จ ราชฺิโน
 พาหา ปคฺคยฺห ปกฺกนฺทํ
 นิฏฺฆมนฺเต มหฺราเช
 สีวํ ฏฺฐจวฑฺฒเน.

๑๗๙๓. ธิโยปี ตตฺถ ปกฺกนฺทํ
 ยา ตมฺหิ นคฺเร อหุ

๑๗๘๙. ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ชาวนครสีพี
 พากันขับไล่พระเวสสันดร ผู้ไม่มี
 ความผิด เสียจากแคว้นแคว้น ก็
 เปรียบเหมือน ช่วยกันตัดต้นไม้
 อันให้สิ่งที่ต้องการทุกอย่าง ฉะนั้น.

๑๗๙๐. ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ชาวนคร
 สีพี พากันขับไล่พระเวสสันดร
 ผู้ไม่มี ความผิดเสียจากแคว้นแคว้น
 ก็เปรียบเหมือน ช่วยกันตัดต้นไม้
 อันนำรสที่ต้องการทุกอย่างมาให้
 ฉะนั้น.

๑๗๙๑. เมื่อพระมหากษัตริย์ ผู้มั่งคั่งมีทรัพย์
 ให้เจริญ จะเสด็จออกไปอยู่
 คนทั้งแก่เฒ่า หนุ่มสาว และ
 กลางคน ต่างพากันประคอง
 แขนทั้งสอง ร้องให้คร่ำครวญ.

๑๗๙๒. เมื่อพระมหากษัตริย์ ผู้มั่งคั่งมีทรัพย์
 ให้เจริญ จะเสด็จออกไปอยู่ พวก
 ไหรวง พวกขันทิ มหาเด็ก
 และพวกนางสนม ของพระราช
 ต่างพากัน ประคองแขนทั้งสอง
 ร้องให้คร่ำครวญ.

๑๗๙๓. เมื่อพระมหากษัตริย์ ผู้มั่งคั่งมีทรัพย์
 ให้เจริญจะเสด็จออกไป แม้หญิง

นิกุมมนเต มหาราเช
 สิวีนํ ภูจวฑฺฒเน.

ทั้งหลาย ที่มีอยู่ในพระนครนั้น
 ต่างพากันร้องไห้คร่ำครวญ.

๑๗๙๔. เย พุราหุมนเา เย จ สมณเา
 อญฺเเ วาปี วณิพุกา
 พาหา ปคฺคยฺห ปกุกนุฑุ
 ธมฺโม กิร โภ อิติ.

๑๗๙๔. สมณพราหมณ์ และวณิพก
 แม่เหล่าอื่น ต่างพากันประคอง
 แขนทั้งสอง ร้องไห้คร่ำครวญว่า
 ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า
 เป็นการไม่ยุติธรรมเลย.

๑๗๙๕. ยถา เวสฺสนฺตโร ราชา
 ยชมาโน สเก ปุเร
 สิวีนํ วจนตฺถเนน
 สมฺหา ภูจว นิริชฺชติ.

๑๗๙๕. เพราะเหตุที่พระเวสสันดร ทรง
 บำเพ็ญทาน อยู่ในพระราชวัง
 ของพระองค์ แล้วจำเสด็จออก
 จากแคว้นแคว้น ของพระองค์
 เพราะถ้อยคำของชาวสี่พี.

๑๗๙๖. สตฺต หตฺถิสเต ทตฺวา
 สพุพาลงฺการภูสิตเา
 สุวณฺณกจฺเจ มาตงฺเค
 เหมกปฺปนิวาเส.

๑๗๙๖. พระเวสสันดร พระราชทาน
 ช้าง ๗๐๐ เชือก ประดับด้วย
 เครื่องอลังการทุกอย่าง มีสาย
 รัตทอง มีหิ้งกูป และสัปดาห์ทอง.

๑๗๙๗. อารุเพฺห คามณีนฺยภิ
 โตมรจฺกุลปาณิกิ
 เอส เวสฺสนฺตโร ราชา
 สมฺหา ภูจว นิริชฺชติ.

๑๗๙๗. มีนายควาญช้าง ถือหอกซัด
 และขอขึ้นคอประจำ แล้วเสด็จ
 ออกจากแคว้นแคว้นของพระองค์.

๑๗๙๘. สตฺต อสุสฺสเต ทตฺวา
 สพุพาลงฺการภูสิตเา
 อาชานิเยว ชาติยา
 สินฺธุเว สีมฺวาหนเา.

๑๗๙๘. พระเวสสันดร พระราชทานม้า
 ๗๐๐ ตัว อันประดับด้วยเครื่อง
 อลังการทั้งปวง เป็นม้าสินธพ
 ชาติอาชานิเยว เป็นม้าฝีเท้าเร็ว.

๑๗๙๙. อารุเพเห คามณีนัยภิก
อินุทียาจาปธาริกิ
เอส เวสฺสนุตโร ราชชา
สมฺหา ฏฺฐา นิริชฺชติ.

๑๘๐๐. สตุตฺ รัตนเต ทตฺวา
สนฺนทฺเช อุตฺติตฺทฺเช
ทีเป อโถปี เวยฺยคฺเช
สพฺพาลงฺการภูสิตฺเต.

๑๘๐๑. อารุเพเห คามณีนัยภิก
จาปฺตเถหิ จมฺมิภิกิ
เอส เวสฺสนุตโร ราชชา
สมฺหา ฏฺฐา นิริชฺชติ.

๑๘๐๒. สตุตฺ อิตฺถีสเต ทตฺวา
เอภเมกา รเถ จิตา
สนฺนทฺธา นิฏฺขรชฺชฺหิ
สุวณฺณเณหิ อลงฺกตา.

๑๘๐๓. ปิตาลงฺการา ปิตวสนา
ปิตาภรณภูสิตา
อาฬารปฺมุชา หสุลา
สุสฺสณฺวา ตนฺนชฺชฺฌิมา.
เอส เวสฺสนุตโร ราชชา
สมฺหา ฏฺฐา นิริชฺชติ.

๑๗๙๙. มีนายสารถิถือทวนและธนู ขึ้น
ขึ้นประจำ แล้วเสด็จออกจาก
แวนแคว้นของพระองค์.

๑๘๐๐. พระเวสสันดร พระราชทานรถ
๗๐๐ คัน อันผูกสอดเครื่องรบ
ปักธงชัยไว้ครบครัน หุ้มด้วย
หนังเสือเหลือง และเสือโคร่ง
ประดับด้วย เครื่องอลังการ
ทุกอย่าง.

๑๘๐๑. มีนายสารถิสวมเกราะ ถือธนู
ขึ้นขับขึ้น แล้วเสด็จออกจาก
แวนแคว้นของพระองค์.

๑๘๐๒. พระเวสสันดร พระราชทานสตรี
๗๐๐ คน ขึ้นประจำอยู่ในรถ
คันละคน สวมสร้อยสังวาล
ตกแต่งด้วยเครื่องทอง.

๑๘๐๓. มีเครื่องประดับ ผ้านุ่มผ้าห่ม
และเครื่องอาภรณ์ล้วนสีเหลือง
มีดวงตากว้าง ใบหน้ายิ้มแย้ม
ตะโพกงาม เอบางร่างน้อย
แล้วเสด็จออก จากแวนแคว้น
ของพระองค์.

๑๘๐๔. สตุต เณฺสเด ทตฺวา
สพฺพา กัสมฺภาริโน
เอส เวสฺสณฺตโร ราชฯ
สมฺหา ฏฺฐา นิรชฺชติ.

๑๘๐๕. สตุต ทาสีเส เต ทตฺวา
สตุต ทาสสตานิ จ
เอส เวสฺสณฺตโร ราชฯ
สมฺหา ฏฺฐา นิรชฺชติ.

๑๘๐๖. หตฺถี อสุเส รเถ ทตฺวา
นารีโย จ อลงฺกตา
เอส เวสฺสณฺตโร ราชฯ
สมฺหา ฏฺฐา นิรชฺชติ.

๑๘๐๗. ตทาสี ยํ ภีสนกํ
ตทาสี โลมหฺสนํ
มหาทานเ ปทินฺนมุหิ
เมทนี สมกมฺปถ.

๑๘๐๘. ตทาสี ยํ ภีสนกํ
ตทาสี โลมหฺสนํ
ยํ ปญฺชลิทโต ราชฯ
สมฺหา ฏฺฐา นิรชฺชติ"ติ.

ตตฺถ **สิวิกฺกณฺวาติ** ภิกฺขเว
มุสฺสตียา ปรีเทวิตสทฺทํ สุตฺวา
สพฺพาปี สญฺชยสฺส **สิวิรฺกฺกณฺ**

๑๘๐๔. พระเวสสันดร พระราชทาน
แม่โคนม ๗๐๐ ตัว พร้อมด้วย
ภาชนะเงิน สำหรับรอน้ำนม
ทุก ๆ ตัว แล้วเสด็จออกจาก
แคว้นแคว้นของพระองค์.

๑๘๐๕. พระเวสสันดร พระราชทาน
ทาสี ๗๐๐ และทาส ๗๐๐
แล้วเสด็จออกจาก แคว้นแคว้น
ของพระองค์.

๑๘๐๖. พระเวสสันดร พระราชทานช้าง
ม้า รถ และนารี อันประดับ
ประดาสวยงาม แล้วเสด็จออก
จากแคว้นแคว้นของพระองค์.

๑๘๐๗. ในกาลนั้น ได้มีสิ่งที่น่ากลัว
ชนพอง สยองเกล้า เมื่อพระ
เวสสันดร พระราชทานมหาทาน
แล้ว แผ่นดินก็หวั่นไหว.

๑๘๐๘. ครั้งนั้น ได้มีสิ่งที่น่ากลัวชนพอง
สยองเกล้า พระเวสสันดร
ทรงประคองอัญชลี เสด็จออก
จากแคว้นแคว้นของพระองค์".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า นาง
สนมก้านัลในของพระเจ้าสีพี ความว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย นางสนมก้านัลใน

อิตถิโย สماعيل หุตวา ปกุกนุหุ
โรทีสุ.

เวสสุนทรนิเวสเนติ ตตถ อิตถีนัน
ปกุกนุหุติ สหุที สุตวา เวสสุนทรสุสาปี
นิเวสเน ตเถว ปกุกนุหิตวา ทวีสุปี
ราชกุลเสสุ เกจิ สกภาเวเน สนุจาดุ
อสกุกโณตวา วาตเวเคน สมุปมถิตา
สาลา วีย ปติตวา ปริวตตุนตวา
ปรีเทวีสุ.

ตโต รตยา วิวสเนติ ภิกขเว
ตโต ตสุสา รตติยา อจฺจเยน
สุริเย อุกฺคเต ทานเวยยาวฎีกา "ทาน
ปฎิยาทิตนุ"ติ รณฺเณ อาโรเจสุ.

อถ เวสสุนฺทรโร ราชวา ปาโตว
นุหยาติตวา สหุพาลงฺการปฎิมนุหิตโต
สาธฺรฺสโกชนัน ภูณฺหิตวา มหาชนปรีวโต
สตุตสตุตกมมหาทานัน ทาตุ ทานคฺคิ
อุปาคมิ.

ของพระเจ้าสญชัยสีพี แม่ทั้งหมดได้ยิน
เสียงคร่ำครวญของพระนางมุสดีต่างพากัน
มาประชุม ร้องให้คร่ำครวญแล้ว.

คำว่า ในนิเวศน์ของพระเวสสันดร
ความว่า ขนหลายพวก ในราชสกุล
แม่ทั้งสองได้คร่ำครวญแล้ว เหมือนเช่นนั้น
แม่ในนิเวศน์ของพระเวสสันดร เพราะ
ได้ยินเสียงแห่งหญิงทั้งหลายคร่ำครวญ
แล้วในที่นั้น เมื่อไม่อาจดำรงอยู่ได้ โดย
ปกติภาพของตน ก็ล้มลงกลิ้งเกลือก
ไปมา ร้องให้คร่ำครวญเป็นประดุจดั่ง
ไม้รั้ง ถูกกำลังพายัพัดล้มระเนระนาด
แหลกลาญไป ฉะนั้น.

คำว่า ลำดับนั้น ครั้นราตรีสิ้นไป
ความว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น
เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นแล้ว โดยการล่องไป
แห่งราตรีนั้น ขนผู้ชวนขวยการให้ทาน
ทั้งหลาย กราบทูลพระราชาว่า "ทาน
ได้จัดเตรียมไว้แล้ว".

ลำดับนั้น พระเวสสันดรราชา ทรง
สรงสนานแต่เช้า แล้วทรงประดับเครื่อง
ประดับทั้งปวง จึงทรงเสวยโภชนะมีรสดี
มีมหาชนแวดล้อมได้เสด็จเข้าไปโรทาน
เพื่อพระราชทานสัตตสตุตกมมหาทาน.

เทภาติ ตตถ คนฺตฺวา สฺภูจีสฺสหฺสฺเส
อมฺจฺเจ อาณฺาเปฺนฺโต เหวมาห.
วารุณฺิณฺติ มชฺชทํานํ นาม นิปฺพลฺนฺติ
ชานาติ, เอวํ สฺนฺเตปี "สุรฺาโสณฺุทฺา
ทํานคฺคํ ปตฺวา เวสฺสฺสนฺตรสฺส ทํานคฺค
สุรํ ปิวิตุํ น ลภิมฺหา"ติ วตฺตุํ มา
ลภฺนฺตฺติ ทาเปสิ.

วณฺิพฺพเกติ วณฺิพฺพชเนสฺสุ ยาจเกสฺสุ
กณฺุจิ เอกํปี มา วิหฺเจยิตฺถ.
ปฏฺิพฺพิชิตาติ มยา ปุชิตา หุตฺวา
ยถา มํ โถมยมานา คจฺจนฺติ.
ตถา กโรธาติ วทติ.

อิตฺติ โส สฺวณฺุณฺนาลงฺการานํ
สฺวณฺุณฺนชานํ เหมชาลปฏฺิพฺพิชิตานํ
หตฺถินํ สตฺตฺสตาณิ ๑, ตถารูปานญฺเจว
อสุสฺถานํ สตฺตฺสตาณิ ๑, สีนฺิจมฺมาทีหิ
ปฏฺิพฺพิชิตานํ นานารตนวิจิตฺุรานํ
โสวณฺุณฺนชานํ รถานํ สตฺตฺสตาณิ
๑, สพฺพาลงฺการปฏฺิพฺพิชิตานํ อุตฺตม-
รูปรรานํ ชตฺติยกณฺุภาทีนํ อิตฺถินํ

คำว่า พวกท่านจงให้ ความว่า
พระเวสสันดรได้เสด็จไปโรงทานนั้นแล้ว
เมื่อจะรับสั่งให้หาอำมาตย์หกหมื่นมา
ตรัสอย่างนี้แล้ว. คำว่า เหล้า ความว่า
บัณฑิตย่ออมทราบว่ ชื่อว่า การให้น้ำมา
ไม่มีผลเลย, เมื่อเป็นเช่นนั้น พระเวสสันดร
รับสั่งให้ทานด้วยทรงดำริว่า นักเลงสุรา
ทั้งหลาย มาถึงโรงทานแล้ว อย่าได้พูดว่า
“พวกเรา ไม่ได้ดื่มสุรา ในโรงทาน
ของพระเวสสันดรเลย” ดังนี้.

คำว่า วณฺิพก ความว่า พวกท่านอย่าได้
เบียดเบียนใคร ๆ ในบรรดาวณฺิพกและ
ยาจกทั้งหลายแม้คนหนึ่ง. ด้วยคำว่า
เป็นผู้อันเราบูชาแล้ว พระเวสสันดร
ตรัสว่า “พวกวณฺิพกเป็นผู้อันเราบูชา
แล้ว พวกเขาจะสรรเสริญเราไป ฉั้นใด,
พวกท่านจงทำฉั้นนั้นเถิด” ดังนี้.

พระเวสสันดรโพธิสัตว์นั้น ได้
พระราชทานสัตตสดกมหาทาน คือ
พระราชทานช้างพลาย ๗๐๐ เชือก มี
เครื่องประดับล้วนด้วยทอง ธงทอง ปกปิด
ตัวด้วยตาข่ายทอง พระราชทานม้า ๗๐๐
มีเครื่องประดับเห็นปานนั้น, พระราชทาน
รถ ๗๐๐ คัน หุ้มด้วยหนังราชสีห์เป็นต้น
วิจิตรงดงามด้วยรัตนะต่าง ๆ มีธงทอง,

สตุตสทานิ ๑, วรอุสมเขฎฐกานํ
 กณฺโฑปโทหิณินํ เณฺหนํ สตุตสทานิ
 ๑, สุวินิตานํ สุสิกฺขิตานํ ทาสีนํ
 สตุตสทานิ ๑, ตถารูปานญจ ทาสานํ
 สตุตสทานิ ๑, อปริมาณปานโภชนนฺตติ
 สตุตสตกมมหาทานํ อทาสี. ตสมฺมี เอวํ
 ทานํ ททมาเน เขตฺตตฺตรนคฺรวาสินอ
 ชตฺตติยพฺรหฺมณเวสสุททาทโย "สามิ
 เวสฺสนฺตฺร สิวินฺจฺวาสินอ. ตํ ทานํ
 เทนฺตํ ปพฺพาเชนฺตติ ตฺวํ ปฺน ทานเมว
 เทสิ"ติ ปริเทวีสุ.

เตน วุตตํ

๑๔๐๙. "อเถตฺถ วุตตติ สทฺโท
 ตุมฺโหล เภรวอ มหา
 ทาเนน ตํ นีหฺรนฺตติ
 ปฺน ทานํ ททาทิ โส"ติ.

พระราชทานหญิง ๗๐๐ มีนางชัตติย-
 กัญญาเป็นต้น ผู้ทรงไว้ซึ่งรูปอันอุดม
 ประดับด้วยเครื่องอลังการทุกอย่าง, พระ-
 ราชทานแม่โคนม ๗๐๐ ซึ่งเป็นโคอุสุภะ
 อันประเสริฐตัวเจริญ มีนมสำหรับบริด-
 นมโคด้วย และพระราชทานนางทาส
 ๗๐๐ ซึ่งได้รับการแนะนำดีทั้งศึกษาดี
 ด้วย, และพระราชทานทาส ๗๐๐ ผู้ได้
 รับการอบรมเห็นปานนั้น, ทั้งพระราชทาน
 ข้าวน้ำโภชนาหารประมาณค่ามิได้ ด้วย
 ประการฉะนี้. เมื่อพระเวสสันดรพระราชา-
 ทาน(สัตตสตกมมหาทาน) อยู่อย่างนี้ ชาว
 พระนครเขตฺตร มีกษัตริย์ พฺรหฺมณ
 แพศย์และศูทรเป็นต้น. พวกกันคร่ำครวญ
 ว่า "ข้าแต่พระเวสสันดรผู้เป็นเจ้านาย
 ชาวนครสี่พีร์รัฐขบไล่พระองค์ผู้บริจาคทาน
 ขอพระองค์ทรงบริจาคทานอีกเถิด".

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค
 จึงตรัสว่า.

๑๔๐๙. "ครั้งนั้น เสียงดังกึกก้องไกลาหล
 นำหวาดเสียวเป็นไปในพระนคร
 นั้นว่า ชาวพระนครสี่พีร์ขบไล่
 พระเวสสันดร เพราะบริจาคทาน
 ขอให้พระองค์ทรงบริจาคทาน
 อีกเถิด".

ทานปฏิบัติคาหก ปน ทานี คเหตุวา
 "อิทานิ กิร เวสฺสนฺตโร ราชา อเมห
 อนาคต กตฺวา อรณฺณํ ปวิสิสฺสตี,
 อิตฺ ปฏฺจาย กสฺส สนฺตักิ
 คมิสฺสามา"ติ. ฉินฺนปาทา วีย ปตฺนฺตา
 อาวฏฺฏนฺตา ปริวตฺตนฺตา มหาสทฺเทน
 ปริเทวีสุ. ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา
 อาน

๑๘๑๐. "เต สฺ มตฺตา กิลฺนฺตาว
 สมฺปตฺนฺตี วณิพฺพกา
 นิฏฺขมฺนฺเต มหาราเช
 สิวินิ รมฺภวฑฺฒเน"ติ.

ตตฺถ เต สฺ มตฺตาติ เอตฺถ
 สฺกาโร นิปาทมตฺโต. เต วณิพฺพกาติ
 อตฺถ. มตฺตา กิลฺนฺตาวาติ มตฺตา
 วีย จ กิลฺนฺตา วีย หุตฺวา.

สมฺปตฺนฺตีติ ปริวตฺติตฺวา ภูมียํ ปตฺนฺตี.
 อจฺเจจฺฉํ วตฺตาติ ฉินฺนํทีสุ วต. ยถาติ
 เยน การณฺน. อติยฺกฺษาติ ภูตเวชฺฐาปี
 อิกฺษณิกาปี.

ก็คนผู้รับทานทั้งหลาย ครั้นรับทานแล้ว
 พวกนั้นกล่าวว่า "บัดนี้ ได้ยินว่า พระ
 เวสสันดร จักทรงทำพวกเราไม่ให้มีที่พึ่ง
 แล้วเสด็จเข้าไปสู่ป่า, จำเดิมแต่กาลนี้ไป
 พวกเราจักไปสู่อำนาจของใคร" ดังนี้
 เป็นดุจมีเท้าขาดตกไปแล้ว หมุนไปทั่ว
 กลิ้งเกลือกไปมา พวกนั้นคร่ำครวญ
 ด้วยเสียงอันดัง. พระศาสดา เมื่อจะ
 ทรงประกาศเนื้อความนั้นจึงตรัสว่า

๑๘๑๐. "เมื่อพระมหाराชา ผู้มดุงสี่พีรัฐ
 ให้เจริญ จะเสด็จออก วนิพก
 เหล่านั้น เป็นดังคนเมา เหน็ด-
 เหนื่อย นิ่งลงประทุษร์กัน".

สุ อักขร ในคำนี้ว่า เต สฺ มตฺตา
 ในคานานัน เป็นเพียงนิบาต อธิบายว่า
 วนิพกเหล่านั้น. คำว่า เป็นดังคนเมา
 เหน็ดเหนื่อย ความว่า วนิพกเหล่านั้น
 เป็นดังคนเมา และเป็นดังคนเหน็ดเหนื่อย.

คำว่า นิ่งลงประทุษร์กัน ความว่า วนิพก
 เหล่านั้นล้มลงไปบนพื้นดินกลิ้งเกลือกไป
 มาอยู่. คำว่า ได้ตัดแล้วหนอ ความว่า
 เปรียบเหมือนชนชาวสี่พี ได้ตัดต้นไม้
 แล้วหนอ. คำว่า ฉันฺโต ได้แก่ เพราะ
 เหตุใด. คำว่า โหรหลวง ได้แก่ ทั้งหมดมี
 ทั้งหมดึงแม่มด.

เวสสุวรรณดิ อุทตพีชา โอโรธपालกา.
วจนตฺเถนาติ วจนการณน. **สมหา**
รฎจา นินฺชชตีติ อตฺตโน รฎจา
นินฺคจฺฉติ.

คามณีนฺเยภีติ หตฺถาจรียะหิ. **ชาติเยติ**
ชาติสมฺปนฺเน. **คามณีนฺเยภีติ** อสุสา-
จรียะหิ.

อินฺทียาจาปธาวิภีติ อินฺทียะ จ อจาเป
จ ธาเรนฺเตหิ. **ทีเป อโกปี เวยฺยคุเมติ**
ทีปิจมฺมุพฺพคฺขมฺจฺเมหิ ปริชิตฺเต.

เอกเมกา รเถ จิตาติ โส กิร
เอเกกั อิตฺถีรตฺนั รเถ จเปตฺวา
อฏฺฐหิ วณฺณทาสีหิ ปริวฺตุ อทาสี.

นิกฺขรชฺชหีติ สุวณฺณนิกฺขสุตฺตมเยหิ
ปามฺจฺเคหิ. **อาฬารปฺปฺมาชาติ** วิสาลกฺขิ-
คณฺฐา.

หฺสฺลาติ หสฺติปฺพุพฺพคฺมกถา. **สุสฺสญฺภาติ**

คำว่า **พวกชั้นที่** ได้แก่ ชายผู้ถูกต้อน
แล้ว เป็นผู้รักษาพระสนมกำนัลใน. คำว่า
เพราะถ้อยคำ ได้แก่ เพราะเหตุแห่ง
การกล่าว. คำว่า **จำเสด็จออกจาก**
แว่นแคว้นของพระองค์ ได้แก่ เสด็จ
ออกจากแว่นแคว้นของพระองค์.

คำว่า **นายควาญช้าง** ได้แก่ คนทั้งหลาย
ผู้ฝึกช้าง. คำว่า **สัตว์ผู้มีชาติ** ได้แก่ สัตว์
ผู้สมบูรณ์ด้วยชาติ. คำว่า **นายสารถิ**
ได้แก่ คนทั้งหลายผู้ฝึกม้า.

คำว่า **ถือทวนและธนู** ความว่า นาย
สารถิทั้งหลายผู้ถือทวนและถือธนู. คำว่า
หุ้มด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง
ความว่า แวดล้อมด้วยหนังเสือเหลืองและ
หนังเสือโคร่ง.

คำว่า **หญิงแก้วคนหนึ่งๆ ประจำไว้ที่รถ**
ความว่า ได้ยินว่า พระเวสสันดรนั้น
ได้พระราชทานหญิงแก้วไว้ที่รถคันละคน
แวดล้อมด้วยนางวรรณทาสี ๘ คน.

คำว่า **แห่งทอง** ความว่า สังกวาลอันสำเร็จ
ด้วยเส้นแห่งแห่งทอง. คำว่า **ดวงตากว้าง**
ความว่า มีปมแห่งดวงตากว้าง.

คำว่า **มีใบหน้ายิ้มแย้ม** ความว่า ก่อน
การกล่าวถ้อยคำมีใบหน้ายิ้มแย้ม. คำว่า

กณฺฐาทิกิ มหาทานิ เทตี"ติ อาโรจยีสฺสุ,
ตสฺสฺมา ขตฺติยา เทวตานุกาเวน
อาคนฺตุวา ตา ขตฺติยกณฺฐาโย
คณฺหิตฺวา ปกฺกมียฺสุ.

เอวํ ขตฺติยพฺรหฺมณเวสฺสสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ตสฺส ทานิ คเหตุวา ปกฺกมียฺสุ. อปีจ
ตสฺส ทานิ ททฺตสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส สหายิ อโหสิ.
โส อตฺตโน นิเวสนเมว คนฺตุวา
"มาตาปีตโร วฺนฺทิตฺวา เสว คมียฺสฺสามิ"ติ
จินฺเตตฺตวา อลงฺกตฺรเถน มาตาปีตฺตุนิ
วสนฺนุจฺจานิ คโต. มทฺที เทวียิ "อหิปี
สามินา สทฺธิ คนฺตุวา สสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
อนฺุชานาเปสฺสามิ"ติ เตน สทฺธิ คตา.
มหาสฺตฺโต ปีตฺริ วฺนฺทิตฺวา อตฺตโน
คฺมณฺภาวํ กเถสิ. ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต
สฺตฺถา อาห

๑๘๑๑. "आमनुद्यितुं राखानि
सन्धयं ऋमिकं वरि

ว่า "พระเวสสันดรกำลังพระราชทาน
มหาทาน มีนางกษัตริย์เป็นต้น" ดังนี้,
เพราะเหตุนั้น กษัตริย์ทั้งหลาย จึงพากัน
มาด้วยอานุภาพแห่งเทวดา รับเอานาง
กษัตริย์เหล่านั้นแล้วเสด็จหนีไป.

พวกกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร
เป็นต้น พวกกันรับทานของพระเวสสันดร
อย่างนี้แล้วหนีไป. ก็และเมื่อพระ-
เวสสันดรนั้น กำลังพระราชทานอยู่
นั้นแหละ ได้เป็นเวลาเย็นแล้ว พระองค์
ก็เสด็จไปสู่พระนิเวศน์ของพระองค์ตาม
เดิม ทรงดำริว่า "เราไปถวายบังคม
พระราชมารดาและพระราชบิดา แล้ว
จักไปในวันพรุ่งนี้" จึงไปที่ประทับอยู่
ของพระราชมารดาและพระราชบิดา ด้วย
รถอันประดับประดาแล้ว. แม้พระนาง
มัทรีราชเทวีทรงดำริว่า "ถึงเราก็จักไป
กับพระสวามี ขออนุญาตพระสัสสุและ
พระสัสสุระ" ดังนี้แล้ว จึงไปพร้อมกับ
พระเวสสันดรนั้น. พระมหาสัตว์ถวาย
บังคมพระบิดา แล้วกราบทูลการเสด็จไป
ของพระองค์. พระศาสดา เมื่อจะทรง
ประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

๑๘๑๑. "พระเวสสันดร กราบทูลพระเจ้า
สัพพัญญูธรรมิกราช ผู้ประเสริฐว่า

อวรุทฐสี มํ เทว
 วงศ์ คจฺฉามิ ปพฺพตํ.

๑๘๑๒. เย หิ เกจิ มหาราช
 ภูตา เย จ ภวิสฺสุเร
 อติตฺตาเยว กาเมหิ
 คจฺฉนฺติ ยมสาธนํ.

๑๘๑๓. โสหนํ สเก อภิสฺสี
 ยชมาโน สเก ปุเร
 สิวินํ วจนตฺเถน
 สมฺหา ฏฺฐา นโรชฺชนํ.

๑๘๑๔. อมฺนตํ ปฏฺิเสวิสุสํ
 วเน วาฬมิคาคิณฺเณ
 ชคฺคทีปินิเสวิเต
 อนํ ปุณฺณานิ กโรมิ
 ตฺมุเห ปงฺกมฺหิ สีทถา"ติ.

ตตฺถ ฐมฺมิกํ วรฺนฺติ ฐมฺมิกราชฺชนํ
 อนฺตเร อุตฺตมํ. อวรุทฐสีติ ฏฺฐา
 นโรหฺสิ. ภูตาติ อติตฺตา. ภวิสฺสุเรติ เย

ขอเดชะ ขอพระองค์ทรงพระ-
 กรุณาโปรดเนรเทศข้าพระองค์
 เกิด ข้าพระองค์จะไปยังภูเข
 วงกต.

๑๘๑๒. ข้าแต่มหาราชเจ้า สัตว์เหล่าใด
 เหล่าหนึ่ง ที่มีมาแล้ว ที่จะมีมา
 และที่มีอยู่ ยังไม่อ้อมด้วยกามเลย
 ก็ต้องไปสู่สำนักพญายม.

๑๘๑๓. ข้าพระองค์ บำเพ็ญทานอยู่
 ในปราสาทของตน ยังชื่อว่า
 เบียดเบียนชาวนครของตน จะ
 ต้องออกจากแว่นแคว้น ของตน
 เพราะถ้อยคำของชาวสีพี.

๑๘๑๔. ข้าพระองค์ จักต้องได้เสวยความ
 ลำบากนั้น ในป่าอันเกลื่อนกล่น
 ด้วยสัตว์ร้าย เป็นที่อยู่อาศัยของ
 แรดและเสือเหลือง ข้าพระองค์
 จะทำบุญทั้งหลาย เคารพพระองค์
 ประทับ จมอยู่ในเปือกตมเกิด
 พระเจ้าข้า".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ธรรมิกราช
 ผู้ประเสริฐ ความว่า ทรงเป็นผู้สูงสุด
 ในระหว่างพระราชาธรรมิกราชทั้งหลาย.
 คำว่า โปรดเนรเทศ ได้แก่ นำออกไป

๑ อนาคต ภาวิสุสนุติ, ปจฺจุปฺปนเน
๑ นิพฺพตฺตา.

โสหนิ สเก อภิสสนุติ โส อหิ
อดฺตโน นครวาสินเวยว ปิเพสสิ, กิ
กโรนฺโต. ยชฺมาโนติ ทานํ ททฺมาโน.
สเก ปุเรติ สกปาสาเท. ปาลิยิ ปน
โสหนิ ทานํ ททฺมาโนติ ลิชิตฺติ.

นิริชฺชหนฺติ นิภฺขมฺนฺโต อหิ. อมฺนฺตฺนฺติ
ยิ อรณฺญเวยว วสนฺเตน ปฏฺิเสวิตพฺพิ
ทุกฺขิ, ติ ปฏฺิเสวิสฺสามิ. ปงฺกมฺหิตี
ตุเมห ปน กามปงฺเก สิทฺถาติ วทตี.

อิติ มหาสตุโต อิมานิ จตฺุหิ
คาถานิ ปิตฺรา สทฺธิ กเถตุวา มาตุ
สนฺติกิ คนฺตุวา วนฺทิตฺวา ปพฺพชฺชํ
อนฺุชานาเปนฺโต อาห

๑๘๑๕. "อนฺุชานานิ มํ อมฺม
ปพฺพชฺชานา มม รุจฺจติ
โสหนิ สเก อภิสสิ

ลวงไปแล้ว. คำว่า ที่จะมีมา ได้แก่
จักมีในอนาคต และเกิดขึ้นในปัจจุบัน.

คำว่า ข้าพระองค์ บำเพ็ญทานอยู่
ในปราสาทของตน ได้แก่ ข้าพระองค์
นั้น ชื่อว่าเบียดเบียน ชาวนครของตน,
ข้าพระองค์จะทำอย่างไร. คำว่า บำเพ็ญ
ทานอยู่ ได้แก่ ข้าพระองค์ให้ทานอยู่.
คำว่า ในปราสาทของตน ได้แก่ ใน
นิเวศน์ของตน. แต่ท่านเขียนไว้ในบาลีว่า
โสหนิ ทานํ ททฺมาโน ดังนี้.

คำว่า จะต้องออกจาก ความว่า ข้าพระ-
องค์ออกไปอยู่. คำว่า ความลำบากนั้น
ความว่า ข้าพระองค์จักต้องเสวยทุกข์
ที่คนผู้อยู่ในป่าจะพึงเสวย. ด้วยคำว่า
ในเปือกตม พระเวสสันดร ได้กราบทูลว่า
เชิญพระองค์ประทับจมนอยู่ในเปือกตม คือ
กามเถิด พระเจ้าข้า.

พระมหาสัตว์กราบทูลกับพระราช-
บิดาด้วย ๔ คาถานี้ ดังนี้แล้วเสด็จไป
สำนักพระราชมารดา ถวายบังคมลา
เมื่อจะทูลขออนุญาตทรงผนวช จึงทูลว่า

๑๘๑๕. "ข้าแต่พระแม่เจ้า ขอได้โปรด
อนุญาตข้าพระองค์ ข้าพระองค์
ชอบการบวช ข้าพระองค์บำเพ็ญ

ยชมาโน สเก ปุเร
สิวีนี้ วจนตุเถน
สมหา ฏฐา นิรชฺชนิ.

ทานอยู่ในปราสาทของตน ยัง
ชื่อว่าเปียดเปียนชาวนครของตน
จะต้องออกจากแคว้นแคว้นของตน
เพราะถ้อยคำของชาวสีพี.

๑๘๑๖. อฆนตํ ปฏิเสวิสุสฺสํ
วเน วาพิมิคากิณฺเณ
ชคฺคทีปินิเสวิต
อหิ ปุณฺณานิ กโรมิ
วงฺกํ คจฺฉามิ ปพฺพตฺนุ”ติ.

๑๘๑๖. จักต้องเสวยความลำบากนั้น ใน
ป่า อันเกลื่อนกล่นด้วยสัตว์ร้าย
เป็นที่อยู่อาศัยของแรดและเสือ-
เหลือง ข้าพระองค์จักทำบุญ
ทั้งหลาย จะไปสู่เขาวงกต”.

ติ สุตฺวา ผุสฺสตี อาน

พระนางผุสดีได้ทรงสดับคำทูลนั้น
แล้ว จึงตรัสว่า

๑๘๑๗. “อนุชานามิ ติ ปุตฺต
ปพฺพชฺชา เต สมิชฺฌตฺต
อญฺญจ มทุที กลฺยาณี
สุสญฺญา ตนฺนุชฺฌมิมา
อจฺฉตฺติ สห ปุตฺตเตหิ
กี อรญฺเณ กริสุสตี”ติ.

๑๘๑๗. “ลูกเอ๋ย แม่อนุญาตให้ลูก
การบวชของลูกจงสำเร็จ ส่วน
แม่มีทรี ผู้มีความงาม ตะโพก
ฝั่งผาย เหวบางร่างน้อย จงอยู่
กับลูก ๆ เถิด จะทำอะไรใน
ป่าได้”.

ตตฺถ สมิชฺฌตฺตติ ฉานเนน สมิทฺธา
โหตุ. อจฺฉตฺนฺติ อจฺฉตฺ, อิวฺว โหตุติ
วทติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า จงสำเร็จ
ได้แก่ จงสำเร็จมาน. คำว่า จงอยู่
ได้แก่ จงพักอยู่, พระนางผุสดี ตรัสว่า
แม่มีทรี จงอยู่ในที่นี้เถิด.

เวสุสนฺตโร อาน

พระเวสสันดร ตรัสว่า

๑๘๑๘. “นาหิ อกามา ทาสีปิ
อรญฺณํ เนตฺมฺสุสฺเส

๑๘๑๘. “ข้าพระองค์ ไม่พยายามจะนำ
แม่นางทาสีไปสู่ป่า โดยเขาไม่

สเจ อิจฺจติ อเนวตฺ
สเจ นิจฺจติ อจฺจตุ"ติ.

ต้องการ ถ้าเขาปรารถนาจะไป
(ก็ตามใจ) ถ้าไม่ปรารถนา
ก็จงอยู่".

ตตฺถ อกามาติ อมฺม กิ นามेतํ
กเถถ, อหํ อนิจฺจาย ทาสีปิ เนตฺถ
น อุตฺตสฺสามิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า โดยเขา
ไม่ต้องการ ความว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า
พระองค์ย่อมตรัสคำนั้นทำไม, ข้าพระองค์
ย่อมไม่พยายาม จะนำแม่นางทาสีไป
เพราะความไม่ปรารถนา.

ตโต ราชฯ ปุตฺตสฺส กถํ สุตฺวา
สฺสฺสฺสํ ยาจิตฺตํ ปฏิปชฺชติ. ตมตฺถํ
ปกาเสนฺโต สตฺถา อหา

ลำดับนั้น พระราชาทรงสดับ
ถ้อยคำของพระโอรส จึงเสด็จดำเนินไป
วิงวอนพระสุณิสสา. พระศาสดาเมื่อจะ
ทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

๑๘๑๙. "ตโต สฺสฺสฺสํ มหาราชฯ
ยาจิตฺตํ ปฏิปชฺชต
มา จนนฺทสนฺมาจาเร
รชฺชชลฺลํ อธารยิ.

๑๘๑๙. "ลำดับนั้น พระมหาราชเสด็จ
ดำเนินไป ทรงวิงวอนพระสุณิสสา
ว่า ดูกรมแม่มีทรี ผู้มีร่างกาย
อันขลิบด้วยจันทน์ เจ้าอย่าได้
เปื้อนละของเลย.

๑๘๒๐. กาสฺสิยานิ ปธาเรตฺวา
กฺุสจฺฉิรํ อธารยิ
ทฺกฺุโข วาโส อรญฺญสฺสมิ
มา หิ ตฺวํ ลกฺขณฺณ คมฺมิ"ติ.

๑๘๒๐. แม่มีทรี เคยทรงผ้ากาสี อยาได้
ทรงผ้าคากรองเลย การอยู่ในป่า
เป็นความลำบาก ดูกรมแม่มีทรี
ผู้มีลักษณะอันงาม เจ้าอย่าไป
เลย".

ตตฺถ ปฏิปชฺชตฺถาติ ภิกฺขเว
ปุตฺตสฺส กถํ สุตฺวา ราชฯ สฺสฺสฺสํ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เสด็จ
ดำเนินไป ความว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย

ยาจิตฺ ฎิปชฺชติ. มา จนุทนสมาจาเรติ
 โลहितจनुทเนน ปริกิณณสรีเร. มา นิ
 ตฺวํ ลกฺขणे คมีติ สุกฺกลกฺขणेณ
 สมมฺพนาคเต มา นิ ตฺวํ อรณฺญํ
 คมีติ.

๑๘๒๑. "ตมพฺรวิ ราชปุตฺตี
 มทฺธิ สพฺพงคโสภนา
 นานนฺตํ สุขมิจฺเจยฺย
 ยํ เม เวสฺสฺนฺตฺรํ วนิา"ติ.

ตตถ ตมพฺรวิตี ตํ สสฺสุรํ อพฺรวิ
 อโวจ.

๑๘๒๒. "ตมพฺรวิ มหาราชา
 สิวิํ ฎฐวชฺชตฺมโน
 อิงฺฆม มทฺธิ นิสาเมหิ
 วเน เย โหนฺติ ทฺุสฺสุหา.

๑๘๒๓. พหุ กิฎฺเภา ปฏฺงคา จ
 มกฺสา มฎฺมุกฺชิกา

พระราชาทรงสดับถ้อยคำของพระโอรส
 แล้วได้เสด็จดำเนินไปวังวอนพระสุณิสสา.
 คำว่า ผู้มีร่างกายอันขลิบด้วยจันทน์
 ความว่า พระนางมัทรีผู้มีร่างกายอัน
 ขลิบด้วยจันทน์แดง. คำว่า คุณกรแม่
 มัทรีผู้มีลักษณะอันงาม เจ้าอย่าไปเลย
 ความว่า คุณกรแม่มัทรี ผู้ประกอบด้วย
 ลักษณะอันงดงาม เจ้าอย่าเข้าไปป่าเลย.

๑๘๒๑. "พระนางมัทรีราชบุตรี ผู้งาม
 ทัวพระวรกาย ได้กราบทูล
 พระสัสสุระนั้นว่า ความสุขอันใด
 จะพึงมีแก่หม่อมฉัน โดยว่างเว้น
 พระเวสสันดร หม่อมฉันไม่พึง
 ประารถนาความสุขอันนั้น".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ได้กราบ
 ทูลพระสัสสุระนั้น ความว่า พระนาง
 มัทรีได้กราบทูล คือได้บอกกล่าวกับ
 พระสัสสุระนั้น.

๑๘๒๒. "พระมหาราชา ผู้แต่งตั้งให้
 เจริญ ได้ตรัสกับพระนางมัทรีว่า
 เชิญแม่มัทรีฟังก่อน สัตว์เหล่าใด
 อันรบกวน ยากที่จะอดทนได้
 มีอยู่ในป่า.

๑๘๒๓. สัตว์เหล่านั้น เป็นจำนวนมาก
 คือเหลือบ ต๊กแตน ยุง และผึ้ง

เตปิ ตํ ตตฺถ หีเสยฺยํ
ตฺนุเต ทฺกฺษตรํ สียา.

จะเบียดเบียนเธอในปานั้น ความ
ทุกข์อย่างยั้งนั้น จะพึงมีแก่เธอ.

๑๗๒๔. อปฺเว ปสฺส สฺนฺตาสฺเส
นทีนฺุปนิเสวิเต
สฺปฺปา อชฺครา นาม
อวิสา เต มหฺพฺพลา.

๑๗๒๔. เธอจะได้พบสัตว์ที่น่ากลัวอื่น ๆ
ซึ่งอาศัยอยู่ใกล้แม่น้ำ เช่น
งูเหลือม เป็นสัตว์ไม่มีพิษ
แต่มันมีกำลังมาก.

๑๗๒๕. เต มนุสฺสํ มิคํ วาปิ
อปีจาสนฺนมาคตํ
ปริกฺขิปิตฺวา โภเคหิ
วสฺมาเนนฺติ อตฺตโน.

๑๗๒๕. มันรัดมนุษย์ หรือแม้เนื้อที่มา
ใกล้ ๆ ด้วยขนด เอามาไว้ใน
อานาจของตนได้.

๑๗๒๖. อญฺเณปิ กณฺหา ชฺฎิโน
อจฺฉา นาม อมฺมุมิคา
น เตหิ ปฺริโส ติฏฺโฐ
รฺกฺษมารุยฺห มุจฺจติ.

๑๗๒๖. สัตว์ร้ายอย่างอื่น ๆ เช่นหมี
มีขนหัวดำ คนที่มันพบเห็นแล้ว
หนีขึ้นต้นไม้ก็ไม่พ้น.

๑๗๒๗. สํมฺภูยฺนฺตาสฺมา สิงฺคานิ
ติกฺษคฺคานิ ปหาริโน
มฺหิสฺสา วิจฺรณฺเตตฺถ
นที โสตฺมพฺริ ปติ.

๑๗๒๗. ความเปลี่ยนแปลงรวดเร็วเมื่ออยู่ มีเขา
ทั้งคู่ ปลายเขาคมกริบ เทียบ
อยู่ในถิ่นนั้น ใกล้ฝั่งแม่น้ำ
โสตุมพระ.

๑๗๒๘. ทิสฺวา มิคานํ ยฺยถานํ
คํ สญฺจริตํ วเน
ธนฺุว วจฺจติทฺธา
กถิ มทฺทฺทิ กริสฺสสฺสิ.

๑๗๒๘. ดูกรมแม่ทรี เธอเปรียบเหมือน
แม่โครักลูก เห็นฝูงเนื้อและ
โคเด็กท่องเที่ยวอยู่ในป่า จักทำ
อย่างไร.

๑๗๒๙. ทิสฺวา สฺมฺปติเต โฆเร
ทฺมมคฺเคสฺส ปฺลวคฺเคเม

๑๗๒๙. ดูกรมแม่ทรี เพราะได้เห็น
ทโมนไพรอันน่ากลัว ที่ประจวบ

อเขตตญญาเย เต มหุติ
ภวิสฺส เต มหพฺภยํ.

เข้าในหนทาง ที่เดินได้ยาก
ความพริ้นพริ้ง จักมีแก่เธอ
เพราะไม่รู้จักเขต.

๑๘๓๐. ยา ตฺวํ สีวาย สุตฺวาน
มฺหํ อุตฺตส เต ปฺเร
สา ตฺวํ วรฺกํ อนุปฺปตฺตา
ภถิ มหุติ ภวิสฺสสิ.

๑๘๓๐. ดูกรมแม่มีตรี เธออยู่ในพระ-
ราชนิเวศน์ เสียงสุนัขเห่าหอน
ยอมสะดุ้งตกใจ ไปถึงเขาวงกต
จักทำอย่างไร.

๑๘๓๑. จิตฺเต มชฺฌนฺตฺติเก กาเล
สนฺนิสินฺเนสฺส ปกฺขิสฺสุ
สฺจนฺเตว พุรฺหารญญํ
ตตฺถ ก็ คณฺตุมิจฺจสี"ติ.

๑๘๓๑. เมื่อฝูงนก พวกจับเจ้าในเวลา
เที่ยง ป่าใหญ่ เหมือนส่งเสียง
กระหึ่ม เธอปรารถนาจะไปใน
ป่าใหญ่นั้นทำไม".

ตตฺถ ตมพฺพวฺริตี ตํ ตํ สฺจนฺหํ
อพฺพวฺริ. อปฺเร ปสฺส สฺนฺตาเสตี
อญฺญเปปี สฺนฺตาเส ภยชนฺเก ปสฺส
ปสฺสสาหิ. นาที่นฺูปนิเสวิตเต นทีนํ
อุปนิเสวิต อาสนฺนฺญาเนน, นทีญฺเฬ
วสนฺเตเต อตฺถ.

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า ได้ตรัส
กับพระสุณิสานัน ความว่า พระเจ้า
มหาราชาได้ตรัสกับพระนางมีตรี ผู้ถูก
สะไ้กันนั้น. คำว่า เธอจะได้พบสัตว์
ที่น่ากลัวอื่น ๆ ความว่า แม่มีตรีเธอจะ
ได้พบ คือเห็นสัตว์ทั้งหลายแม้ชนิดอื่น ๆ
ที่ทำให้สะดุ้งเกิดความกลัว. คำว่า ซึ่ง
อาศัยอยู่ใกล้แม่น้ำ ความว่า สัตว์ที่อยู่
อาศัยในสถานที่ใกล้แม่น้ำ อธิบายว่า
งูเหลือมอาศัยอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำ.

อวิสฺธาติ นิพฺพิสา. อปฺิจาสฺนฺนฺตฺติ
อาสนฺนํ อตฺตโน สรฺริรณฺสฺสํ อาคตฺนฺตฺติ

คำว่า ไม่มีพิษ ได้แก่ มีพิษออกแล้ว.
คำว่า หรือแม่เนื้อที่มาใกล้ ๆ ความว่า
งูเหลือมมันรัดมนุษย์ หรือสัตว์ที่อยู่ใกล้
คือ มาสู่ความถูกต้องแห่งสระวังของตน.

อตฺถุ. **อम्मมิตาติ** อมกรา มิตา,
ทุกขาวหา มิตาติ อตฺถุ.

นที **โสตุมพริ** ปตีติ โสตุมพราย
นาม นทียา ตีเร. **ยฺถานนฺติ** ยฺถานิ.
ออยเมว ปาโจ. **เรณฺว** **วฺจฺจคิฑฺธา**วาทิ
ตว ทารเก อปฺสฺสนฺตี **วฺจฺจคิฑฺธา** เรณฺ
วีย กถํ **กริสฺสฺสี**. วกาโร ปเนตฺถ
นิปาตมตฺตว.

สมฺปติเตติ สมฺปตฺนฺเต. **โมเรติ** ภิสนฺเก
วิฐฺเป.

ปฺลฺงฺคเมติ มกฺกณฺเ. **อเขตฺตตฺถฺนฺยา**ติ
อรรณฺเณ ภูมิมิํ อกฺุสลาฯ.

ภวิสฺสเตติ ภวิสฺสตี เต. **ยา** **ตฺว**
สิวาย **สฺตฺวานา**ติ สิงฺคาลิยา สทฺทํ
สฺตฺวา. **มฺหฺนฺติ** นคเร **วสนฺตี**ปิ
ปฺนปฺปฺนํ อุตฺตสฺสี. **สฺถนฺเต**วาทิ นทตี
สทฺทํ กโรติ วีย.

คำว่า **เนื้อร้าย** คือเนื้อที่ทำความลำบาก
ให้ อธิบายว่า เนื้อที่นำความทุกข์มาให้.

คำว่า **ฝั่งแม่น้ำโสตุมพระ** ได้แก่ ตลิ่ง
แห่งแม่น้ำชื่อโสตุมพระ. คำว่า **ฝูงสัตว์**
ได้แก่ ฝูง(เนื้อ), บาลีเหมือนกัน. คำว่า
เปรียบเหมือนแม่โครักลูก ความว่า
แม่มัทรี เธอเปรียบเหมือนแม่โครักลูก
เมื่อไม่เห็นลูกของเธอ จักทำอย่างไร.
ก็ ว อักษรในคำว่า เรณฺว **วฺจฺจคิฑฺธา**
นั้น เป็นเพียงนิบาต.

คำว่า **ที่ประจวบเข้า** ได้แก่ ที่ตกไป
พร้อม(ในหนทาง). คำว่า **น้ำกล้ว** ได้แก่
สิงทโมนมีรูปแปลกนากล้ว.

คำว่า **ทโมนไพร** ได้แก่ สิงทโมน. คำว่า
เพราะไม่รู้เขต ความว่า **เพราะไม่ฉลาด**
ภูมิภาคในป่า.

คำว่า **ภวิสฺสเต** ตัดบทเป็น ภวิสฺสตี
เต แปลว่า จักมีแก่เธอ. คำว่า **เธอ**
ได้ยินเสียงสุนัขเห่าหอน ความว่า
ได้ยินเสียงสุนัขจิ้งจอกเห่าหอน. คำว่า
บ่อย ๆ ความว่า แม้เธออยู่ในพระนคร
ย่อมสะดุ้งตกใจบ่อย ๆ. คำว่า **เหมือน**
ส่งเสียง ความว่า ป่าใหญ่เหมือนกระทำ
เสียงบันลือลั่น.

๑๘๓๒. “ตามพรวี ราชบุตรี
มทุที สพพุดโสภณา
ยานิ เอตานิ อกุขาสิ
วเน ปฏิกยานิ เม
สพพานิ อภิสมุโฆสุสั
คจฺฉณฺเวยว รเถสภ.

๑๘๓๓. กาสั กุสั โปตกิลั
อุสิริ มุณฺชปพฺพชั
อุรสา ปนฺนุทหิสฺสุสามิ
นาสุส เหสุสามิ ทุณฺนยา.

๑๘๓๔. พหุหิ วตุตจฺริยาหิ
กุมาริ วินฺนุเทเต ปตี
อุทฺรสุสฺสปโรเธน
โคหนฺนุเวฏฺฐเนน จ.

๑๘๓๕. อคฺคิสฺส ปาโรจฺริยาเย
อุทฺทุมฺมุชฺชเนน จ
เวธพฺยู กฺกุภุํ โลก
คจฺฉณฺเวยว รเถสภ.

๑๘๓๖. อปีสุสา โหติ อปฺปตฺโต
อุจฺฉินฺนํ ปรีภฺนุชิตุํ

๑๘๓๒. “พระนางมัทรีราชบุตรี ผู้มีความ
สวยงามทั่วพระวรกาย ได้
กราบทูลพระเจ้าสุทนต์นั้นว่า
ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมทัพ
พระองค์ทรงพระกรุณาตรัสบอก
สิ่งที่น่ากลัวนั้นใด อันมีอยู่ในป่า
แก่ม่อมฉัน หม่อมฉันจักยอม
อดทนต่อสิ่ง ที่น่ากลัวทั้งปวง
นั้น หม่อมฉันจักไปแน่นอน.

๑๘๓๓. หม่อมฉัน จักแหวก ต้นเป้ง
หญ้าคา หญ้าคมบาง แฝก
หญ้าปล้อง หญ้ามุงกระต่าย
ไปด้วยอกหม่อมฉัน จักไม่เป็น
ผู้อันพระเวสสันดรนำไปได้ยาก.

๑๘๓๔. กุมารีย่อมได้สามี ด้วยวัตรจริยา
เป็นอันมากคือด้วยการอดอาหาร
ตราครุฑบ้าง ด้วยการผูกคาค
ไม้คางคก.

๑๘๓๕. ด้วยการบำเรอไฟ และด้วยการ
ดำน้ำ ความเป็นหม้ายเป็นความ
เผ็ดร้อนในโลก ข้าแต่พระองค์
ผู้เป็นจอมทัพ หม่อมฉันจักไป
แน่นอน.

๑๘๓๖. (ชายใด จับมีอหญิงหม้ายผู้ไม่
ปรารถนา จุดคร่าไป) ชายนั้น

(โย นั หตุเถ คเหตุวาน
 อกามั ปริกขุตฺตติ)
 เวรพฺยั กฏฺกั โลเก
 คจฺจนฺณเวยว รเถสฺสภ.

เป็นผู้ไม่ควรบริโภคของเป็นเดน
 ของหญิงหม้ายนั้นโดยแท้ ความ
 เป็นหม้าย เป็นความเผ็ดร้อน
 ในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็น
 จอมทัพ หม่อมฉันจักไปแน่นอน.

๑๘๓๗. เกสฺสคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
 ฎฺมฺยยา จ ปฺริสฺสุมฺภนา
 ทตฺวา จ โน ปกฺกมฺติ
 พฺหุ ทุกฺขั อนฺนปฺปกั
 เวรพฺยั กฏฺกั โลเก
 คจฺจนฺณเวยว รเถสฺสภ.

๑๘๓๗. ชายอื่น ให้ทุกข์มากมายมิใช่น้อย
 ด้วยการจับผมและเตะถีบ จน
 ล้มลงที่พื้นดินแล้ว ไม่หลีกเลี่ยง
 ความเป็นหม้าย เป็นความ
 เผ็ดร้อนในโลก ข้าแต่พระองค์
 ผู้เป็นจอมทัพ หม่อมฉันจักไป
 แน่นอน.

๑๘๓๘. สุกฺกจฺจวี เวรเวธา
 ทตฺวา สุกฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
 อกามั ปริกขุตฺตมฺนฺติ
 อฺลฺลฺกฺกฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
 เวรพฺยั กฏฺกั โลเก
 คจฺจนฺณเวยว รเถสฺสภ.

๑๘๓๘. พวกเจ้าผู้ ผู้ต้องการหญิงหม้าย
 ที่มีผิวพรรณผุดผ่อง ให้ของ
 เล็กน้อยแล้ว สำคัญตัวว่าเป็นผู้
 มีโชคดี ย่อมจุดคร่าหญิงหม้าย
 ผู้ที่ไม่ปรารถนาไป ดังฝูงกา
 กลุ้มรุมนกเค้าแมว ฉะนั้น
 ความเป็นหม้าย เป็นความ
 เผ็ดร้อนในโลก ข้าแต่พระองค์
 ผู้เป็นจอมทัพ หม่อมฉันจักไป
 แน่นอน.

๑๘๓๙. อปี ภาตฺติกฺกุเล มีเต
 กัสปฺปชฺชฺชฺชฺชฺชฺช
 เวนฺวาตฺติวากุญฺยั น ลภ

๑๘๓๙. หญิงหม้าย แม้จะอยู่ในตระกูล
 ญาติ อันเจริญรุ่งเรือง ด้วย
 เครื่องทอง จะไม่ได้รับคำติเตียน

ภาคหิ สขินีหิ จ
 เวยะหิ กฏกั โลเก
 คจฺจนฺณเวว รเถสภ.

ล่องเกิน จากพี่น้องและเพื่อน
 ก็หาไม่ ความเป็นหม้าย เป็น
 ความเผ็ดร้อนในโลก ข้าแต่
 พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ หม่อมฉัน
 จักไปแน่นอน.

๑๘๕๐. นคฺคา นหี อนุทกา
 นครํ ญจํ อราชิกํ
 อิตฺถิปิ วิธวา นคฺคา
 ยสุสาปี ทส ปาตโร
 เวยะหิ กฏกั โลเก
 คจฺจนฺณเวว รเถสภ.

๑๘๕๐. แม่น้ำไม่มีน้ำก็เปล่าตาย (ไม่มี
 อะไรเลย) แกว่นแคว้น ไม่มีพระ
 ราชา ก็เปล่าตาย แม้หญิงเป็น
 หม้าย ก็เปล่าตาย ถึงแม้เธอจะ
 มีพี่น้องตั้ง ๑๐ คน ความเป็น
 หม้าย เป็นความเผ็ดร้อนในโลก
 ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมทัพ
 หม่อมฉันจักไปแน่นอน.

๑๘๕๑. ธโซ รตฺตสฺส ปญฺญาณํ
 กฺขมโ ปญฺญาณมคฺคิโน
 ราชวา ญจฺจสฺส ปญฺญาณํ
 ปตฺตา ปญฺญาณมิตฺถิยา
 เวยะหิ กฏกั โลเก
 คจฺจนฺณเวว รเถสภ.

๑๘๕๑. ธงเป็นเครื่องหมายแห่งรถ ครุวัณ
 เป็นเครื่องปรากฏแห่งไฟ พระ
 ราชา เป็นสง่าแห่งแคว้น
 ภัสดาเป็นสง่าของหญิง ความเป็น
 หม้าย เป็นความเผ็ดร้อน
 ในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็น
 จอมทัพ หม่อมฉันจักไปแน่นอน.

๑๘๕๒. ยา ทลิตฺตํ ทลิตฺตสฺส
 อขุตฺตา อขุตฺตสฺส กิตฺติมา
 ตํ เว เทวา ปลฺลสฺสนฺติ
 ทฺกกริ หิ กโรติ สวา.

๑๘๕๒. หญิงจนผู้ทรงเกียรติ ย่อมร่วมสุข
 ร่วมทุกข์ของสามีที่จน หญิงมั่งคั่ง
 ผู้ทรงเกียรติ ย่อมร่วมสุขร่วมทุกข์
 ของสามีที่มั่งคั่ง เทพเจ้าย่อม
 สรรเสริญหญิงนั้นแล เพราะเธอ
 ทำกิจที่ทำได้ยาก.

๑๘๕๐-๑๘๕๒

๑๘๔๓. สามีกิ อนุพนฺธิสฺสั
 สทา กาสายวาสินี
 ปจฺพยาปี อภิขุชฺชนฺตยา
 เวทฺพยุํ กฏฺกิตฺติยา.

๑๘๔๔. อปี สาคฺคปริยฺนตํ
 พหุวิตฺตธโร มหี
 นานารตนปริปุโร
 นิจุเช. เวสฺสตรํ วจิณา.

๑๘๔๕. กถนฺนุ ตาสั หทยํ
 สุขฺรา วต อิตฺติโย
 ยา สามิกเก ทฺกฺขิตฺมฺหิ
 สุขฺมิจุฉนฺติ อตฺตโน.

๑๘๔๖. นิกุชฺชนฺเต มหาราเช
 สวินํ ฏฺฐจวฑฺฒเน
 ตมฺหิ อนุพนฺธิสฺสั
 สพุพฺกามทโท หิ เม"ติ.

ตตฺถ ตมพุรวีติ ภิกุชเว มหฺทึ
 รวฺญโย วจฺนํ สุตฺวา ตํ ราชานํ
 อพุรวิ อภิสมฺโภสฺสนฺติ สหิสฺสामी

๑๘๔๓. หม่อมฉัน จักบวชติดตาม
 พระสวามีไปทุกเมื่อ แม้เมื่อ
 แผ่นดินยังไม่ทำลาย ความ
 เป็นหม้าย เป็นความเผ็ดร้อน
 ของหญิง.

๑๘๔๔. หม่อมฉัน ว่างเว้นพระเวสสันดร
 เสียแล้ว ไม่พึงปรารถนาแม้
 แผ่นดิน อันมีสาครเป็นขอบเขต
 ทรวงไว้ซึ่งเครื่องปล้ำใจ เป็น
 อันมากบริบูรณ์ด้วยรัตนะต่าง ๆ.

๑๘๔๕. เมื่อสามีกิตกทุกข์ หญิงเหล่าใด
 ย่อมหวังสุขเพื่อตนหญิงเหล่านั้น
 เลวทรามหนอ หัวใจของหญิง
 เหล่านั้น เป็นอย่างไรหนอ.

๑๘๔๖. เมื่อพระมหाराชา ผู้ผดุงรัฐสี่พี
 ให้เจริญเสด็จออกอยู่ หม่อมฉัน
 จักขอติดตามพระองค์ไป เพราะ
 พระองค์ พระราชทานสิ่งที่น่า
 ปรารถนาทั้งปวง แก่หม่อมฉัน".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ได้
 กราบพูลพระเจ้าสัตยชัยนั้น ความว่า
 ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระนางมัทรีได้ทรง
 สดับพระดำรัสของพระเจ้าสัตยชัย ได้
 กราบพูลพระราชาานั้นแล้ว. คำว่า ย่อม
 อดทนต่อสู้ ความว่า หม่อมฉันจักอดทน

อิริวาเสสสุสามิ. ไปตกิลนุติ ไปตกิลติณิ.

จักอดกลั้น. คำว่า หญ้าคคมบาง ได้แก่ หญ้าแฝก (หญ้าเลา).

ปนูทนิสสุสามิติ เทวธา กตฺวา
เวสฺสนุตรสฺส ปฺรโต คมิสฺสามิ.
อุทฺรสฺสุปโรธนาติ อุปวาเสน ชุทาธิ-
วาเสน.

คำว่า หม่อมฉันจักแหวก ความว่า หม่อมฉัน จักดำเนินไปข้างหน้าพระ เวสสันดร ทำให้เป็นสองข้าง. คำว่า ด้วยการอดอาหารตรากตรำท้อง ได้แก่ ด้วยความอดทน คือกินอาหารแต่น้อย.

โคหนุเวฏฺฐเนนาติ วิสาลกฺวิโย โอนต-
ปฺสฺสา จ สามิกิ ลภนฺตฺติ ฅตฺวา
โคหนุนา กฺวิผลกิ โภฏาเปตฺวา
เวฏฺฐเนน ปฺสฺซานิ โอนาเมตฺวา
กุมาริกา ปตี ลภนฺติ. กฏฺกนฺติ
อสาตฺ. คจฺจนฺนุเบวาติ คมิสฺสามิเยว.

คำว่า ผูกคานด้วยไม้คางโค ความว่า เหล่ากุมาริรู้ว่า หญิงที่มีเอวกว้างและ สีข้างผาย ย่อมได้สามี จึงเอาไม้มีลักษณะ เหมือนคางโค ค่อย ๆ ทูบมันเอว เอาผ้า วัลสีข้างทั้งสองให้ผิงผายออก ชื่อว่า ย่อมได้สามี. คำว่า เป็นความเผ็ดร้อน ได้แก่ เป็นความทุกข์ร้อน. คำว่า จักไป แน่นนอน ได้แก่ หม่อมฉันจักไปแน่นนอน.

อฺปฺปตฺโตติ อสฺสา วิธวาย
อุจฺฉิฏฺฐกิ ปฺริภฺตฺตฺติ อนนฺจฺฉิวิโกเยว.
โย นนฺติ โย นิจฺจจฺใจ ตํ วิธวํ
อนิจฺจมานญฺเวย หตฺถे คเหตุวา
กชฺฏมฺติ.

คำว่า เป็นผู้ไม่ควร ความว่า ชายนั้น เป็นผู้ไม่สมควรจะบริโภคอาหาร เป็นเดนของหญิงหม้ายนั้นโดยแท้. คำว่า ชายใดจับหญิงหม้ายนั้น ความว่า ชายใด มีชาติต่ำจับมือหญิงหม้ายนั้น ผู้ไม่ปรารถนาอยู่ที่เดียว จุดคร่าไป.

เกสคฺคหณฺนมุขฺเขปา ภูมฺยา จ
ปฺริสฺมฺภนาติ อสฺสามิกิ อิตฺถิ
หตฺถปาเทหิ เกสคฺคหณฺนิ อุขฺเขปา
ภูมฺยิ ปาเตนฺติ เอตา อวมญฺญา

คำว่า ด้วยการจับผมและเตะถีบจน ล้มลงที่พื้นดิน ความว่า เหล่าบุรุษจับผม หญิงผู้ไม่มีสามีเหยียงไปด้วยมือ เตะถีบ ด้วยเท้าให้ล้มลงบนพื้นดิน หญิงเหล่านั้น

นาตีกุมมุนติ.

ทตฺวา จาติ อสฺสามิกาย อิตฺติยา
เอวฺรูปิ พฺหุ อนฺปฺปกํ ทฺกฺขํ ปโร
ปุริโส ทตฺวา จ. ใน ปกฺกมตฺติ
ตํ นิราสํโก โอลิเกนฺโตว ติฏฺฐติ.

สุกฺกจฺฉวีติ นหานิยจฺฉฺฉเนหิ
อุพฺพตฺติตฺตชวฺวณฺณนา. เวชเววาทิ วิชวตฺติกา.

ทตฺวาติ กิณฺจทฺเวท อปฺปมตฺตํ ฌนํ
ทตฺวา. สฺสกคฺคฺมานิโนติ มยํ สฺสกคฺคาติ-
มณฺญมฺมานา. อกามนฺติ ตํ วิชวํ
อสฺสามิกํ อกามํ. อุคฺคณฺณเวว วายสฺสาติ
กากา วิย อุคฺคํ ปริกขุตฺตมฺนฺติ.

กํสฺปฺปชฺชิตฺตเนติ สุวณฺณณฺภาชเนหิ
ปชฺชิตฺตเนเต. วสนฺติ เอวฺรูปิ ฌาตีกุเล
วสฺมานา. เนวาทิวากุยํ น ลภฺยาติ
อຍံ อิตฺถิํ นิสฺสามิกา ยาวชฺชีวํ
อมฺหากณฺณเวว ภาวฺวา ชฺชาตฺตาติ อาทินิ
วจนฺนํ วิทฺตเนหิ ภาตฺตฺทฺหิปี สฺชฺชิตฺทฺหิปี

ถูกดูหมิ่นก็ไม่ล่วงเกิน.

คำว่า ให้(ทุกข์) ความว่า ชายอื่นให้
ทุกข์มากมาย คือมิใช่น้อย เห็นปานนี้
แก่หญิงผู้ไม่มีสามี. คำว่า ไม่หลีกเลี่ยง
ความว่า ชายนั้น ไม่มีความสงสัย
ยื่นมองดูหญิงนั้น.

คำว่า มีผิวพรรณผุดผ่อง ความว่า
พวกหญิงหม้ายผู้มีผิวพรรณอันจุนสำหรับ
อาบอาษาทาแล้ว. คำว่า ผู้มีความต้องการ
หญิงหม้าย ได้แก่ ชายเจ้าชู้ผู้มีความ
ต้องการหญิงหม้าย.

คำว่า ให้ ได้แก่ ให้ทรัพย์มีประมาณ
น้อยเท่านั้น คำว่า มีโชคดี ความว่า
พวกเจ้าชู้ผู้สำคัญว่าเรามีโชคดี. คำว่า
ผู้ไม่ปรารถนา ความว่า หญิงหม้าย
คือหญิงผู้ไม่มีสามี ผู้ไม่ปรารถนานั้น.
คำว่า ดังฝูงกากลุ่มรุมนกเค้าแมวจะนั้น
ความว่า เหมือนฝูงกา พวกนกกลุ่มรุม
จุดคร่านกเค้าแมว จะนั้น.

คำว่า เจริญรุ่งเรืองด้วยเครื่องทอง
ความว่า รุ่งเรืองอยู่ด้วยภาชนะเครื่องทอง
ทั้งหลาย. คำว่า อยู่ ได้แก่ เมื่ออยู่ใน
ตระกูลญาติแม้เห็นปานนี้. คำว่า ไม่
พึงได้รับคำล่วงเกินก็หาไม่ ความว่า
หญิงหม้ายไม่พึงได้รับ คือยอมไม่ได้รับ

อติวาทุยั ครหวจนั เอตั วจัน เนว
น ลภ ลภติเยว. ปญฺญานนฺติ
ปากฎภาวการณั.

ยา ทลิตฺทึ ทลิตฺทสฺสาติ เทว
กิตฺติสมฺปนฺนา ยา อิตฺถิ อตฺตโน
สามิกสฺส ทลิตฺทสฺส ทฺกฺขปฺปตฺตสฺส
กาลे สยฺปิ ทลิตฺทึ สมานา ทฺกฺขา
โหติ. ตสฺส สามิกสฺส อหฺตฺมสฺส
สฺขปฺปตฺตสฺส กाले เตเนว สทฺธิ
อหฺตฺมา สฺขปฺปตฺตา โหติ. ตั เว
เทวา ปลฺลฺสนฺตีติ เทวาปิ ตั เอวฺรฺปิ
อิตฺถิ ปลฺลฺสนฺติ.

อภิษฺชนฺตฺยาติ อภฺชฺชนฺตฺยา, สเจปิ
หิ อิตฺถิยา สกลปจฺวี น ภิชฺชติ,
สกลาย ปจฺวิยา सा ज असुस्रा
โหติ, ตถापि เวธพฺยั กฏฺกเมวาติ
อตฺถเ. สุชฺรา วต อิตฺถิโยติ สุฏฺฐ
ชฺรา วต อิตฺถิโยติ.

คำนั้นอันเป็นคำลวงเกิน คำติเตียนจาก
พี่น้องทั้งหลายบ้าง จากเพื่อนทั้งหลาย
บ้าง ผู้กล่าวคำทั้งหลายเป็นต้นว่า หญิง
ผู้ไม่มีสามีนี้เกิดเป็นภรรยาของเราทั้งหลาย
ตลอดชีวิตโดยแท้. คำว่า เป็นเครื่อง
ปรากฏ ได้แก่ เป็นเหตุเครื่องปรากฏ.

คำว่า หญิงจนผู้ทรงเกียรติย่อม
ร่วมสุขร่วมทุกข์ของสามีที่จน ความว่า
ข้าแต่สมมติเทพ หญิงใดผู้สมบูรณ์ด้วย
เกียรติ แม้ตนเองยากจนก็เป็นผู้ร่วมทุกข์
ในกาลที่สามีของตนยากจนถึงความทุกข์
ในกาลที่สามีผู้มั่งคั่งนั้นถึงความสุข หญิง
ผู้มั่งคั่ง ย่อมเป็นผู้ร่วมสุขกับสามีนั้น
นั้นแหละ. คำว่า เทพเจ้าย่อมสรรเสริญ
หญิงนั้นแล ความว่า แม้เทพเจ้าทั้งหลาย
ย่อมสรรเสริญหญิงนั้น คือผู้เห็นปานนี้.

คำว่า ยังไม่ทำลาย ได้แก่ ยังไม่
แตกแยก, อธิบายว่า ก็ถ้าว่าแผ่นดิน
ทั้งสิ้น ของหญิงยังไม่ทำลาย และหญิง
นั้นก็ยังเป็นใหญ่ ในแผ่นดินทั้งสิ้นอยู่
แม้ถึงอย่างนั้น ความเป็นหม้ายก็ยังเป็น
ความเดือดร้อนอยู่นั่นเอง. คำว่า หญิง
เหล่านั้น เลวทรามหนอ ความว่า
หญิงเหล่านั้น หยาบเข้าจริงหนอ.

๑๘๔๗. “ตมพรวี มหาราชา
มทุที สพฺพคโสภณ
อิม เต ทหฺรา ปุตุตา
ชาลี กณฺหาชิโน จูโ
นิกฺขิปฺป ลกฺขณฺณ คจฺจน
มยฺนฺเต โปสยามเส”ติ.

ตตฺถ ชาลี กณฺหาชิโน จูโ
ชาลี จ กณฺหาชิโน จาติ อุโ.
นิกฺขิปาติ อิม นิกฺขิปิตฺวา จเปตุวา
คจฺจนํหิติ.

๑๘๔๘. “ตมพรวี ราชนฺุตตี
มทุที สพฺพคโสภณา
ปียา เม ปุตุตกา เทว
ชาลี กณฺหาชิโน จูโ
ตฺยมนฺหิ ตตฺถ รมิสฺสนฺติ
อรณฺเณ ชีวโสกินฺนุ”ติ.

ตตฺถ ตฺยมนฺหฺติ เต ทารกา
อมฺหากิ ตตฺถ อरणฺเณ. ชีวโสกินฺนฺติ
อวิตฺตโสภณํ ทหฺย รมิสฺสนฺตีติ อตฺถเ.

๑๘๔๗. พระมหาราชาได้ตรัสกับพระนาง
มัทรี ผู้มีความงามทั่วพระวรกาย
ว่า ดูกรแม่มัทรี ผู้มีศุภลักษณะ
พ่อชาลีและแม่กัณหาชิโน ลูกรัก
ทั้งสองของเธอนี้ ยังเป็นเด็ก
เจ้าจงละไว้ไปเถิด พ่อจะรับ
เลี้ยงดูเด็กทั้งสองนั้นไว้เอง”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พ่อชาลี
และแม่กัณหาชิโนลูกรักทั้งสอง ความว่า
เด็กทั้งสอง คือพ่อชาลีและแม่กัณหาชิโน.
คำว่า เจ้าจงละไว้ ความว่า เจ้าจงละ
เด็กทั้งสองนี้ไว้ไปเถิด ดังนี้.

๑๘๔๘. “พระนางมัทรีราชบุตรี ผู้มี
ความงามทั่วพระวรกาย ได้
กราบทูล พระเจ้าสิญชัยนั้นว่า
ข้าแต่เทพเจ้า พ่อชาลีและแม่
กัณหาชิโนทั้งสองเป็นลูกสุดที่รัก
ของหม่อมฉัน ลูกทั้งสองนั้น จัก
ยังหัวใจของหม่อมฉัน ผู้มีชีวิต
อันเศร้าโศก ให้รื่นรมย์ในปานั้น”.

บรรดาคำนั้น คำว่า จักยังหัวใจของ
หม่อมฉัน ความว่า เด็กทั้งสองนั้นของเรา
ในปานั้น. คำว่า ผู้มีชีวิตอันเศร้าโศก
ความว่า เด็กทั้งสองจักยังหัวใจของหม่อมฉัน
ผู้ยังไม่ปราศจากความเศร้าโศกให้รื่นรมย์ได้.

๑๘๔๙. "ตมพรวี มหาราชา
 สิวินิ รุจจวฑฒโน
 สาลีนโมหนิ ภูตฺวา
 สุจิมิสฺสอุปเสจัน
 ภูทฺขผลานิ ภูทฺขชฺนุตฺตา
 กถิ กานฺหนุตฺติ ทวารกา.

๑๘๕๐. ภูตฺวา สตปฺเล กัเส
 โสวณฺเณ สตราชิกเ
 ภูทฺขปตฺเตสฺสุ ภูทฺขชฺนุตฺตา
 กถิ กานฺหนุตฺติ ทวารกา.

๑๘๕๑. กาสियานิ จ ธาเรตฺวา
 ฆอมนโกทฺมุพฺพานิ จ
 ภูทฺสจิวานิ ธาเรนฺดา
 กถิ กานฺหนุตฺติ ทวารกา.

๑๘๕๒. วยุหาหิ ปริยายิตฺวา
 สิวิกาย รเถน จ
 ปตฺตติกา ปริธาวนฺดา
 กถิ กานฺหนุตฺติ ทวารกา.

๑๘๕๓. ภูฏาคาเร สยิตฺวาน
 นิวาเต ฉุสฺสสิตฺตคฺคเพ
 สยนฺดา ภูทฺขมฺูลสฺมี
 กถิ กานฺหนุตฺติ ทวารกา.

๑๘๕๔. ปลฺลลงฺเกสฺสุ สยิตฺวาน
 โคนเก จิตฺรสนฺนุเต

๑๘๔๙. "พระมหาราช ผู้ผดุงสี่พิรุณให้
 เจริญ ได้ตรัสกับพระนางมัทรี
 นั้นว่า เด็กทั้งสองเคยเสวย
 ข้าวสาลี อันปรุงด้วยเนื้อสะอาด
 เมื่อต้องเสวยผลไม้ จักทำ
 อย่างไร.

๑๘๕๐. เด็กทั้งสอง เคยเสวยในภาตของ
 หนักร้อยปละ อันเป็นของประจำ
 ราชสกุล เมื่อต้องเสวยในใบไม้
 จักทำอย่างไร.

๑๘๕๑. เด็กทั้งสอง เคยทรงภูษาแคว้น
 กาลี ภูษาไข่มพัสตร์และภูษา
 โกทมพรพัสตร์ เมื่อต้องทรงผ้า
 คากกรอง จักทำอย่างไร.

๑๘๕๒. เด็กทั้งสอง เคยไปด้วยคานหาม
 วอ และรถ เมื่อต้องเดินด้วย
 เท้าเปล่า จักทำอย่างไร.

๑๘๕๓. เด็กทั้งสอง เคยบรรทมในเรือน
 ยอด มีบานหน้าต่างปิดสนิท
 ไม่มีลม เมื่อต้องบรรทมที่โคนไม้
 จักทำอย่างไร.

๑๘๕๔. เด็กทั้งสอง เคยบรรทมบนพรม
 อันปูลาดไว้อย่างวิจิตร บน

สยนุตตา ตินสนุตทาเร
กถิ กานหุตติ ทารกา.

บัลลังก์ เมื่อต้องบรรทมบน
เครื่องลาดหญ้า จักทำอย่างไร.

๑๘๕๕. คนุถเคน วิลิมุเปตวา
อคุคฺคฺจนุทเนน จ
รโฆชฺชุลลานิ ธาเรนุตตา
กถิ กานหุตติ ทารกา.

๑๘๕๕. เด็กทั้งสองเคยหลับได้ด้วยกฤษณา
และจันทร์หอม เมื่อต้องทรง
ละของรฐลี จักทำอย่างไร.

๑๘๕๖. จามรีโมรหตุเถหิ
วีชิตฺตฺตฺคา สุขฺเช จิตฺตา
ผุฏฺฐา ทฺมฺเสหิ มกฺเสหิ
กถิ กานหุตติ ทารกา"ติ.

๑๘๕๖. เด็กทั้งสอง เคยตั้งอยู่ในความสุข
มีผู้พัดวีให้ด้วยแฉ้จามรี และ
หางนกยูง ต้องถูกเหลือบและ
ยุงกัด จักทำอย่างไร".

ตตฺถ สตปฺเล กัมเสติ ปลสฺเตน
กตฺตาย กานฺณจฺนปฺาติยา. โคนฺเก
จิตฺรสนฺนฺตเตติ มหาปี้จฺยิ กภาพิโกชเวหิ
เจว จิตฺรสนฺนฺตเวหิ จ สนฺนฺตเต.
จามรีโมรหตุเถหิตฺติ จามเรหิ เจว
โมรหตุเถหิ จ วิชิตฺตฺตฺคา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ในถาด
ทองหนัก ๑๐๐ ปละ ความว่า ในถาด
ทอง อันเขาทำแล้วด้วยทองหนัก ๑๐๐
ปละ. คำว่า บนพรมอันปูลาดอย่าง
วิจิตร ความว่า ลาดด้วยผ้าโกเชาว์ดำ
และเครื่องลาดอันวิจิตรบนตั้งใหญ่. คำว่า
ด้วยแฉ้จามรีและหางนกยูง ความว่า
อันเขาพัดวีแล้วด้วยแฉ้จามรี และหาง
นกยูง.

เอวํ เตสํ สลฺลปฺนุตฺตานญฺเวย
รตฺติ วิภายิ, สุริโย อุกฺคฺจฺฉิ.
มหาสฺตฺตฺสฺส จตฺตฺสินฺนฺวยุตฺตํ อลงฺกตฺรถิ
อาเนตฺตฺวา ราชทฺวาเร จปยีสฺสุ. มทฺทิ
เทวี สสฺสฺสฺสฺสฺสฺสเร วฺนฺทิตฺตฺวา เสสฺสิตฺถิโย
อปฺโลเกตฺตฺวา เทว ปุตฺเต อาทาย

เมื่อพระราชมารดาและพระราชบิดา
กับพระราชโอรสและพระสุนิสนานั้น ทรง
เจรจากันอยู่อย่างนี้ ราตรีก็สว่าง พระ
อาทิตย์ขึ้นไปแล้ว. อำมาตย์ทั้งหลายก็นำ
รถทรงเทียมด้วยม้าสินธพ ๔ ตัว มารอ
พระมหาสัตว์ที่ประตูพระราชวัง. พระนาง

เวสสุวรรณไตรโต ปฐมตรี คนุตวา รเถ
อภูจาสี. ตมตถํ ปกาเสนุต สตุธา
อาห

มัทรีเทวี ถวายบังคมพระสัสสุและพระ
สัสสุระทั้งสองพระองค์แล้ว ได้ทรงอำลา
หญิงอื่น ๆ พาพระโอรสและพระธิดา
ไปประทับอยู่บนรถก่อนพระเวสสันดร.
พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศเนื้อความ
นั้น จึงตรัสว่า

๑๘๕๗. “ตมพรวี ราชปุตตี
มทุที สพุพคโสภนา
มา เทว ปรีเทวลี
มา จ ตูมิ วิมโน อหุ
ยธา มยํ ภวิสฺสาม
ตถา เหสุสนฺติ ทารกา.

๑๘๕๗. “พระนางมัทรีราชบุตรี ผู้มี
ความงามทั่วพระวรกาย ได้
กราบพูล พระเจ้าสัญชัยนั้นว่า
ข้าแต่เทพเจ้า พระองค์อย่าได้
ทรงปริเทวนาการ และอย่าทรง
เสียพระทัยเลย หม่อมฉันทั้งสอง
จักเป็นอย่างไร เด็กทั้งสองก็จัก
เป็นอย่างนั้น.

๑๘๕๘. อิทํ วตฺวาน ปกฺกามิ
มทุที สพุพคโสภนา
สิวิมคฺเคน อเนวสิ
ปุตฺเต อาทาย ลกฺขณา”ติ.

๑๘๕๘. พระนางมัทรี ผู้มีความงามทั่ว
พระวรกาย ครั้นกราบพูลคำนี้
แล้ว เสด็จหลีกไป พระนางผู้ทรง
ศุภลักษณะ ทรงพาพระโอรสและ
พระธิดาเสด็จไปตามทาง แห่ง
พระเจ้าสีพีเสด็จ”.

ตตฺถ สิวิมคฺเคนาติ สิวิรฎฺเภา
คนุตพุพคฺเคนเว. อเนวสิตี ตํ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ตามทาง
แห่งพระเจ้าสีพีเสด็จ ความว่า พระนาง
มัทรี พร้อมด้วยพระโอรสและพระธิดา
ได้เสด็จไปตามทาง ที่พระเจ้าสีพีเสด็จ.

อคมาสี, ปาสาทา โอตริตฺวา รถํ
อภิวุทฺติ อตุโธ.

คำว่า **เสด็จไป** ความว่า ได้เสด็จไปสู่
รถนั้น อธิบายว่า เสด็จลงจากปราสาท
แล้วเสด็จไปขึ้นรถ.

๑๘๕๙. "ตโต เวสุสฺนุตโร ราชา
ทานํ ทตฺวาน ชตฺตโย
ปีตุ มาตุญฺจ วนฺทิตฺวา
กตฺวา จ นํ ปทกฺขิณฺ."

๑๘๕๙. "ลำดับนั้น พระเวสสันดรชาติย-
ราช ครั้นทรงบำเพ็ญทานแล้ว
ถวายบังคมพระราชบิดา และ
พระราชมารดา และทรงทำ
ประทักษิณแล้ว.

๑๘๖๐. จตุวาทิ รถํ ยุตฺตํ
สีมมารุญฺห สนฺทนํ
อาทาย ปุตฺตทารญฺจ
วงฺกํ ปายาสิ ปพฺพตฺนฺ"ติ.

๑๘๖๐. ขึ้นทรงรถเทียมด้วยม้าสินธพ ๔
ตัว พาพระชายา พระโอรสและ
พระธิดา **เสด็จไปสู่เขาวงกต**".

ตตฺถ ตโตติ ภิกฺขเว ตสฺสา
มทฺธิยา รถํ อภิวุทฺติว จิตฺกาเล.
ทตฺวานาติ หิโย ทานํ ทตฺวา.
กตฺวา จ นํ ปทกฺขิณฺนฺติ
ปทกฺขิณฺญจ กตฺวา. นฺนฺติ นิปาทมตฺตํ.

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า **ลำดับ**
นั้น ความว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายในเวลา
ที่พระนางมัทรีนั้นเสด็จขึ้นรถแล้ว ประทับ
ยืนอยู่. คำว่า **ครั้นทรงบำเพ็ญทานแล้ว**
ความว่า พระเวสสันดรครั้นทรงบำเพ็ญ
ทานแล้ว ในวันวาน. คำว่า **และทรงทำ**
ประทักษิณ ได้แก่ และทรงทำประทักษิณ
แล้ว. คำว่า **นํ** เป็นเพียงนิบาต.

๑๘๖๑. "ตโต เวสุสฺนุตโร ราชา
เยนาสิ พฺหุโก ชโน
อามนฺต โข ตํ คจฺฉาม
อโรคา โหนฺตุ ภาตโย"ติ.

๑๘๖๑. "ลำดับนั้น พระเวสสันดรเสด็จ
เข้าไป สู่ที่มีชนเป็นอันมาก
ตรัสบอกกล่าว ว่า เราขอลาไปนะ
ขอญาติทั้งหลาย จงเป็นผู้ไม่มี
โรคเกิด".

ตสฺสตุโถ “ภิกฺขเว ตโต
 เวสฺสณฺดรโร ราชานํ ยมฺหิ จานเ
 ‘เวสฺสณฺดรํ ราชานํ ปสฺสสิสฺสามา’ติ
 พหุโก ชโน จิตฺต อาสิ. ตตฺถ
 รถํ เปเสตฺวา มหาชนํ อปุจฺจนฺโต
 ‘อามนฺต โข ตํ คจฺฉาม, อโรคา
 โหถ ภาตโย’ติ อาน.

ตตฺถ ตฺนฺติ นิปาตมตฺตํ. ภิกฺขเว
 เวสฺสณฺดรโร ราชานํ ภาตเก อาน
 “ภาตกา ตฺเมห อามนฺเตตฺวา มยํ
 คจฺฉาม, ตฺเมห สฺชิตา โหถ
 นิหฺทุกฺขา”ติ.

เอวํ มหาสตฺเต มหาชนํ
 อามนฺเตตฺวา “อุปฺมตฺตา โหถ,
 ทานาทีนํ ปุณฺณานิ กโรถา”ติ เตสํ
 โอวาทํ ทตฺวา คจฺฉนฺเต โพรสิตฺตตฺส
 มาตา “ปฺตฺโต เม ทานจิตฺตโก ทานํ
 เทตฺ”ติ อภรณฺเหสิ สทุธิ สตฺตรตน-
 ปุรานิ สกฺภาณิ อุโฆสฺส ปสฺเสสฺ
 เปเสสิ. โสปี อตฺตโน กายารุหฺเมว
 อภรณฺณทํ โอมุญฺจิตฺวา สมฺปตฺต-
 ยาจกานํ อญฺจารสฺ วาเร ทตฺวา
 อวเสสํ สพุทฺธํ อทาสิ. โส นครา
 นิทฺขมิตฺวา นิวตฺติตฺวา โอลิเกตฺกาโม
 อโหสิ. อถสฺส มนํ ปฏิจฺจ รตฺตปฺปมาเถ

เนื้อความแห่งคานานี้ว่า “ดูกร
 ภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น พระเวสสันดร
 ช้บรรทมเข้าไปในที่ซึ่งชนเป็นอันมากได้ยืน
 อยู่ ด้วยพากันคิดว่า ‘พวกเราจักเห็น
 พระเวสสันดร’ เมื่อจะทรงบอกلامหาชน
 ได้ตรัสว่า ‘เราขอลาไปละญาติทั้งหลาย
 ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่มีโรคเกิด’ ดังนี้.

บทว่า ตํ ในคานานี้ เป็นเพียงนิบาต.
 ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระเวสสันดรตรัสกับ
 ญาติทั้งหลายว่า “เราขอลาท่านทั้งหลาย
 ไปละนะ ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้มีความสุข
 จงเป็นผู้ไม่มีทุกข์เกิด”.

เมื่อพระมหาสัตว์ลามาหาชนอย่างนี้
 แล้ว ได้ประทานโอวาทแก่ชนเหล่านั้นว่า
 “ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่ประมาททำบุญ
 ทั้งหลายมีทานเป็นต้นเกิด” ดังนี้จึงเสด็จ
 ไป พระมารดาพระโพธิสัตว์ทรงดำริว่า
 “ลูกของเรามีจิตประกอบด้วยทาน จงให้
 ทาน” ดังนี้ ทรงส่งเกวียนซึ่งเต็มด้วยแก้ว
 ๗ ประการ พร้อมด้วยอภรณ์ทั้งหลาย
 ไปทั้งสองข้างทาง. แม้พระเวสสันดรนั้น
 ก็ทรงเปลื้องอภรณ์ อันสวมอยู่ที่พระ-
 วรกายของพระองค์ พระราชทานแก่
 ยาจกที่พบถึง ๑๘ ครั้ง ได้พระราชทาน
 สิ่งของที่เหลือทั้งหมด. พระองค์เสด็จออก

จาเน ปจวี ภิชุชิตฺวา กุลาจกุกั วีย
 ปริวตฺติตฺวา รถั นคราภิมุขั อกาลิ.
 โส มาตาปิตูนั วสนฺนุจันนั โอโลเกสิ.
 เตน การุญฺเณน ปจฺวีกมฺปาทยิ อหฺลั.

เตน วุตฺตึ

“นิกุมมิตฺวาน นครา
 นิวตฺติตฺวา วิโลเกเต
 ตทาปิ ปจฺวี กมฺปิ
 สิเนรวนฺนวุฏฺสกา”ติ.

สยั ปน โอโลเกตฺวา มทุทีปิ
 โอโลกาเปตฺตึ คาถมาห

๑๘๖๒. “อิญฺม มทุที นิสาเมหิ
 รุมฺรูปัว ทิสฺสติ
 อวาโส สิวิเสฏฺจสฺส
 เปตฺติกั ภวนั มมา”ติ.

จากพระนครแล้ว เป็นผู้มีความประสงค์
 จะหันกลับมาทอดพระเนตรพระนคร.
 ครั้งนั้น แผ่นดินในที่ประมาณเท่ารถ
 ตกไป ทำให้รถหมุนกลับหันหน้าสู่
 พระนครเหมือนจักรของช่างหม้อ เพราะ
 อาศัยน้ำพระทัยของพระเวสสันดรนั้น.
 ท้าวเธอทอดพระเนตรสถานที่ประทับของ
 พระราชมารดาและพระราชบิดา. ความ
 อัศจรรย์มีแผ่นดินไหวเป็นต้นได้มีแล้ว
 เพราะความกรุณานั้น.

เพราะเหตุนั้น ท่านจึงกล่าววว่า

“เมื่อพระเวสสันดร เสด็จออกจาก
 พระนคร ทรงเหลียวมาทอด
 พระเนตร แม้ครั้งนั้น แผ่นดินอันมี
 ขุนเขาสิเนรุและราวป่า เป็นเครื่อง
 ประดับ ก็ไหวไหว”.

ก็พระเวสสันดรทอดพระเนตรด้วยพระองค์
 เองแล้ว เพื่อจะยังพระนางมัทรีให้ทอด
 พระเนตร จึงตรัสคาถาว่า

๑๘๖๒. “เชิญฺนุเกิดมัทรี ที่ประทับของ
 พระเจ้าสีฬีผู้ประเสริฐ ปรากฏ
 เป็นรูปอันนารัณรมย์ สวณ
 มนเทียรของเรา เป็นดังเรือน
 เปรด”.

ตตถ นิสามะหีติ โอโลเกหิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เชิญดู
เถิด ความว่า เธอจงทอดพระเนตร.

อถ มหาสตุโต สหชาเต
สภูจีสหสุเส อมจเจ จ เสสชนนญจ
นิวัตตาเปตฺวา รถํ ปาเชนฺโต มหุที
อาห "ภทฺเท สเจ ปจฺจโต ยาจกา
อาคจฺจนฺติ, อุปธาเรยฺยาสี"ติ. สามี
โอโลเกนฺที นิสีหิ. อถสุส สตฺตสตก-
มหาทานํ สมฺปาปฺปณฺตี อสกุโกนฺดา
จตุตาโร พฺรหฺมณฺยา นครี คนฺดฺวา
"กหี ราชานฺติ ปุจฺจิตฺวา "ทานํ
ทตฺวา คโต"ติ วุตฺเต "กี คเหตุวา
คโต"ติ ปุจฺจิตฺวา "รเถน คโต"ติ
สุตฺวา "อสุเส นํ ยาจิสุสามา"ติ
อนุพนฺธิสุ.

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ให้อำมาตย์
สหชาติหกหมื่นคน และคนอื่น ๆ กลับ
แล้ว ทรงขับรถไปพลาง ตรัสกับพระนาง
มัทรีว่า "แน่ะเธอผู้เจริญ ถ้าพวกเขาจะมา
ข้างหลัง เธอฟังตรวจดู". แม้พระนางก็
นั่งทอดพระเนตรอยู่. ต่อมาพราหมณ์
๔ คน ผู้มาไม่ทันรับสัตตสตกมหาทาน
จึงไปยังพระนคร ถ้ามชาวพระนครว่า
"พระราชาเวสสันดรอยู่ไหน" เมื่อเขา
ตอบว่า "พระองค์พระราชมหาทาน
เสร็จ ได้เสด็จไปแล้ว" จึงถามต่อไปว่า
"พระองค์เอาอะไรไป" ได้ฟังว่า "พระองค์
เสด็จไปด้วยรถ" ก็ติดตามไปด้วยหมายใจ
ว่า "พวกเราจักขอม้ากับพระองค์" ดังนี้.

อถ มหุที เต อาคจฺจนฺเต ทิสฺวา
"ยาจกา อาคจฺจนฺติ เทวานฺติ อาโรเจสี.
มหาสตุโต รถํ จเปสี. เต อาคนฺดฺวา
อสุเส ยาจิสุ. มหาสตุโต จตุโร
อสุเส เตสํ อทาสี.

ลำดับนั้น พระนางมัทรีเห็นพราหมณ์
ทั้ง ๔ นั้นเดินมา จึงทูลว่า "ขอเดชะ
พวกเขาจัก กำลังมา". พระมหาสัตว์
จึงทรงหยุดรถ. พวกเขาพราหมณ์นั้นมาถึง
ก็ขอพระราชทานม้า. พระมหาสัตว์ได้
พระราชทานม้าทั้ง ๔ ตัว แก่พราหมณ์
เหล่านั้นแล้ว.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺธา อาห

พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศ
เนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

๑๘๖๓. "ตี พุราหมณา อนุวคัม
เต ตี อสุเส อยาจิสฺสุ
ยาจิต ปฏิปาเทสิ
จตุณฺนี จตุโร หเย"ติ.

อสุเสสุ ปน ทินฺเนสุ รตฺตรู
อากาเสเยว อฏฺฐาสสิ. อถ พุราหมเณสุ
คตมตฺเตสุเยว จตฺตาริ เทวปุตฺตาริ
โรหิตมิควณฺเณนาคนฺตฺวาว รตฺตรู
สมฺปฏิจฺฉิตฺตวา อคฺมํสุ. มหาสตุโต เตสฺ
เทวปุตฺตภาวํ ฅตฺตวา อิมํ คาทมาห

๑๘๖๔. "อิงฺฆ มหฺพทิ นิสฺสามหิ
จิตฺตรูปิ น ทิสฺสติ
มิกา โรหิจฺจวณฺเณน
ทกฺขินฺนสฺสา วหนฺติ มนฺ"ติ.

ตตถ ทกฺขินฺนสฺสา วหนฺติ มนฺติ
สุสิกฺขิตา อสฺสา วิย มํ วหนฺติ.

อถ นํ เอวํ คจฺฉนฺตี อปโร
พุราหมเณ อากนฺตฺวาว รตฺติ ยาจิ.
มหาสตุโต ปุตฺตทวาริ โอตฺตารेतฺตวา

๑๘๖๓. "พราหมณฺ์ทั้งหลาย ได้ตาม
พระเวสสันดรนั้นไป พวกเขา
ได้ขอม้ากับพระองค์ พระองค์
อันพราหมณฺ์ทั้งหลาย ทูลขอ
แล้ว ทรงมอบม้า ๔ ตัว ให้แก่
พราหมณฺ์ ๔ คน".

ก็เมื่อพระเวสสันดรพระราชทานม้าแล้ว
แอกรถ ได้ค้ำอยู่ในอากาศนั่นเอง.
ลำดับนั้น เมื่อพราหมณฺ์สึกว่าไปแล้วเท่านั้น
เทพบุตร ๔ องค์ แปลงเป็นเนื้อละมั่ง
มารับเอาแอกรถไปแล้ว. พระมหาสัตรี
ทรงทราบว่าเป็นเนื้อละมั่งเหล่านั้นเป็นเทพบุตร
จึงตรัสคานี้ว่า

๑๘๖๔. "เชิญดูเกิดม้ทรี ละมั่งของร่าง
งดงาม ใคร ๆ ไม่เห็นเป็นดังม้า
ที่ชำนานญนำเราไป".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เป็นดัง
ม้าที่ชำนานญนำเราไป ความว่า ประดุจ
ม้าตัวที่ฝึกดีแล้วนำเราไปอยู่ ฉะนั้น.

ต่อมาพราหมณฺ์คนอื่นอีกมาขอรถ
ซึ่งกำลังแล่นไปอยู่อย่างนั้น กับพระองค์.
พระมหาสัตรี ให้พระโอรสพระธิดาและ
พระชายาลงแล้ว ได้พระราชทานรถ
แก่พราหมณฺ์นั้น. ก็เมื่อพระมหาสัตรี

รณิ ตสุส อทาสี. รเถ ปน ทินเน
เทวปุตตา อนุตระยายีสุ. รตสุส ปน
ทินนภาวํ ปกาเสนุโต สตุถา อาห

พระราชทานรถแล้ว เทพบุตรทั้ง ๔ ก็
อันตรธานไป. พระศาสดา เมื่อจะทรง
ประกาศความที่พระมหาสัตว์ ได้พระ-
ราชทานรถ จึงตรัสว่า

๑๘๖๕. "อเถตุถ ปญฺจโม อาคา
ไส ตํ รถมยาจถ
ตสุส ตํ ปฎิยาทาสี
น จสุสุ ปนโต มโน.

๑๘๖๕. "ต่อมา พราหมณ์คนที่ ๕ ในที่
นั้น ได้มาขอราชรถกับพระองค์
พระองค์ ทรงมอบราชรถให้แก่
เขา และพระหทัยของพระองค์
มิได้ทรงย่อท้อเลย.

๑๘๖๖. ตโต เวสฺสนุตโร ราชา
โอโรเปตฺวา สกํ ชนํ
อสุสาสยิ อสุสรณํ
พฺรพฺราหมณฺสฺส ธเนสิโน"ติ.

๑๘๖๖. ลำดับนั้น พระเวสสันดรราชา
ให้คนของพระองค์ลงแล้ว ทรง
ปลอบให้ปลงพระทัย มอบรถม้า
ให้แก่พราหมณ์ผู้แสวงหาทรัพย์".

ตตุถ อเถตุถาติ อเถตฺสุมี วเน.
น จสุสุ ปนโต มโนติ น จสุสุ
มโน โอลิโน. อสุสาสยิติ ปริโตเสนุโต
นียฺยุยาเทสิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ต่อมา
(พราหมณ์คนที่๕)ในที่นี่นั้น ความว่า
ต่อมา(พราหมณ์คนที่ ๕)ในป่านั้น. คำว่า
และพระหทัยของพระองค์มิได้ทรงย่อท้อ
เลย ความว่า และพระหทัยของพระองค์
มิได้ทรงท้อแท้เลย. คำว่า ทรงปลอบ
ให้ปลงพระทัย ความว่า พระเวสสันดร
ทรงปลอบพระชายา ให้มีพระทัยยินดี
มอบ(ม้าและรถ) ให้แก่พราหมณ์ผู้
แสวงหาทรัพย์).

ตโต ปญฺจาย ปน เต สพฺเพปิ

ก็จำเดิมแต่นั้นมา กษัตริย์ทุก
พระองค์ ก็ได้เสด็จดำเนินด้วยพระบาท

ปตติกาอ อเหล่ อถ มหาสโตโต
มทุที อโวจ

๑๘๖๗. "ตุมิ มทุที กณห์ คณหาหิ
ลหุกา เอสา กนิฏฐกา
อหิ ชาลี คเสสสามิ
ครุโก ภาติโก หิ โส"ติ.

๑๘๖๘. ราชา กุมารมาทาย
ราชปุตตี จ ทาริกิ
สมุเมทมานา ปกุกามุ
อญญมญญิ ปิยวทา"ติ.

ทานกณฺทวณฺณนา นิฏฐิตา.

ทั้งหมด. ลำดับนั้น พระมหาสโตวจึงตรัส
กับพระนางมัทรีว่า

๑๘๖๗. "ดูกรรมัทรี เธอจงอุ้มกัณหา
ผู้เป็นน้องคงจะเบากว่า พี่จะอุ้ม
ชาลีผู้เป็นพี่ คงจะหนัก".

๑๘๖๘. พระราชาทรงอุ้มพระโอรส ส่วน
พระราชบุตรี ทรงอุ้มพระธิดา
ทรงยินดีร่วมกันดำเนินไป พลาง
ตรัสปราศรัยด้วยคำ อันน่ารัก
แก่กันและกัน".

พรรณนาทานกัณฺท์ จป.

วนุปเวสนกณฺทวณฺณนา

เต ปฏิปเต อาคจฺจนฺเต มนุสฺเส
ทิสฺวา "กุหิ วฺกปพฺพโต"ติ ปุจฺจนฺติ.
มนุสฺสา "ทุเร"ติ วทนฺติ

เตน วุตฺติ

พรรณนาวนุปเวสนกัณฺท์

เมื่อกษัตริย์ทั้งสองพระองค์ คือพระ
เวสสันดรและพระนางมัทรีทอดพระเนตร
เห็นพวกมนุษย์เดินสวนทางมา ตรัส
ถามว่า "ภูเขาวงกตอยู่ที่ไหน". พวกมนุษย์
กราบทูลว่า "อยู่ไกลนั้ก".

เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า

สยเมโชนมิตฺวาน

อุปคฺจฺจนฺติ ทารเก.

๑๘๗๓. อิทํ อจฺเชรํ ทิสฺวา

อพฺภูตํ โลมหํสนํ

สาธฺกาวํ ปวตฺเตสิ

มทุทํ สพฺพนฺคโสมฺนา.

๑๘๗๔. อจฺเชรํ วต โลกสฺมี

อพฺภูตํ โลมหํสนํ

เวสฺสนฺตฺรสฺส เตเชน

สยเมโชนตา ทฺมา"ติ.

เชตฺตฺรนครโต สุวณฺณคิริตาโล
นาม ปพฺพโต ปญฺจโยชนานิ,
โกนฺติมารา นาม นทํ ปญฺจโยชนานิ,
ตโต อญฺชนาคิริ นาม ปพฺพโต
ปญฺจโยชนานิ, ตโต ตฺถนฺตฺรวิถฺนาลิ-
ทนฺตฺรพฺราหฺมณคาโม ปญฺจโยชนานิ,
ตโต มาตุลนฺครํ ทสโยชนานิ, อิติ
ตํ ภูจํ เชตฺตฺรนครโต ตีสโยชนํ
โหติ. เทวตา ตํ มคฺคํ สงฺขีปิสฺสุ. เต
เอกทิวเสเนว มาตุลนฺครํ ปาปฺถนีสฺสุ.

เตน วุตฺตํ

จึงน้อมก้มลงมาเองจนใกล้จะถึง
พระกุมารและพระกุมารีทั้งสอง.

๑๘๗๓. พระนางมัทรี ผู้ตั้งงามทั่ว

พระวรกาย ทอดพระเนตรเห็น

เหตุอัศจรรย์ไม่เคยมี ที่นำชนพอง
สยของเกล้านี้ จึงยังสาธกการให้
เป็นไปว่า.

๑๘๗๔. นำอัศจรรย์จริง ชนพองสยของเกล้า

ไม่เคยมีในโลกหนอ ด้วยเดช
แห่งพระเวสสันดร ตันไม้น้อมก้ม
ลงมาเองได้".

ระยะทาง จากเชตฺตฺรนครไป ๕
โยชน์ มีภูเขาชื่อสุวรรณคิริตาล, จาก
นั้นไป ๕ โยชน์ มีแม่น้ำชื่อโกนฺติมารา
จากนั้นไป ๕ โยชน์ มีภูเขาชื่อว่า
อญฺชนาคิริ จากนั้นไป ๕ โยชน์ มีบ้าน
พราหมณ์ตฺถนฺตฺรวิถฺนาลิทัณฺท์ ถัดจากนั้น
ไป ๑๐ โยชน์ ถึงมาตุลนฺคร เพราะฉะนั้น
รัฐมาตุลนฺครนั้น จึงไกลจากกรุงเชตฺตร
ถึง ๓๐ โยชน์. แต่เทวดาย่นมรรคานั้น
ให้ใกล้. กษัตริย์ทั้งสี่นั้น จึงเสด็จบรรลุ
ถึงมาตุลนฺครโดยวันเดียวเท่านั้น.

เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า

๑๘๗๕. "สงฆ์ปี่สุ ปถั ยกษา
อนุกรมุบาย ทารเก
นิกขนุตทิวเสเนว
เจตรวุจมุปากมุ"ติ.

อุปคจจนุตา จ ปน เขตตุตร-
นครโต ปาตราชสมเย นิกขมิตวา
สายณุหสมเย เจตรวุเจ มาตุลนคร
สมุปตตา. ตมตถั ปกาเสนุโต สตถา อาห

๑๘๗๖. "เต คนุตวา ทีสมทุธานั
เจตรวุจมุปากมุ
อิหุณั ผีตัม ชนปทั
พหุมนัสสุโรทกนุ"ติ.

ตทา มาตุลนคร สฎุจ
ชตติยสหุสธานี วสนุติ. มหาสตโต
อนุโตนคริ อปวิสิตวา นครทวาร
สาลาัย นิสสีทิ. อถสุส มทที่
มหาสตตสุส ปาเทสุ รขั ปุณุชิตวา
ปาเท สมุพาทิตวา "เวสสุสนุตรสุส
อาคตภาวั ชานาเปสุสามิ"ติ สาลาโต

๑๘๗๕. "เทพเจ้าทั้งหลาย มาช่วยย่น
มรรคาให้ เพื่ออนุเคราะห์
พระกุมาร และกุมารีทั้งสอง
กษัตริย์ทั้งสี่ เสด็จถึงเจตรัฐ
โดยวันเสด็จออกนั่นเอง".

ก็แลกษัตริย์ทั้งสี่ เสด็จออกจาก
เขตนครในเวลาเช้า ครั้นในเวลาเย็น
ก็เสด็จถึงมาตุลนครในเจตรัฐ. พระศาสดา
เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

๑๘๗๖. "กษัตริย์ทั้งสี่พระองค์นั้น ทรง
ดำเนินสิ้นมรรคาภัยยาว เสด็จ
ถึงเจตรัฐ อันเป็นชนบทเจริญ
มั่งคั่ง มีเนื้อและข้าวน้ำดี
เป็นอันมาก".

ในกาลครั้งนั้น กษัตริย์หกหมื่น
พระองค์ ประทับอยู่ในมาตุลนครนั้น.
พระมหาสัตว์ ไม่เสด็จเข้าไปภายใน
พระนคร ประทับนั่ง ณ ศาลา ไกลประตู
พระนคร. ลำดับนั้น พระนางมัทรี ทรง
เข็ดละของรูลี ที่พระบาททั้งสองแล้ว
ทรงนวดพระบาท แห่งพระมหาสัตว์
ทรงดำริว่า "เราจักให้ชาวนครทราบว่
พระเวสสันดรเสด็จมา" จึงเสด็จออก
จากศาลา ประทับยืนอยู่ใกล้ประตูศาลา

นิกขมิตฺวา ตสฺส จกฺขุเปถ สาลาทฺวาเร
อฏฺฐาสิ. เตน นคฺริ ปวิสฺสูติโย จ
นิกขมฺนฺติโย จ อิตฺถิโย ตํ ทิสฺวา
ปริวารสฺสุ. ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา
อาห

๑๘๗๗. "เจติโย ปริกฺริสฺสุ
ทิสฺวา ลกฺขณมาคตฺติ
สฺขุมาลี วตายยุยา
ปตฺติกา ปริธาเวติ.

๑๘๗๘. วยุหาติ ปริยายิตฺวา
สิวิกาย รเถน จ
สาชฺช มหฺทึ อรณฺณสมฺมึ
ปตฺติกา ปริธาเวติ"ติ.

ตตฺถ ลกฺขณมาคตฺนฺติ สพฺพ-
ลกฺขณสมฺปนฺนํ มหฺทึ อาคตฺติ.
ปริธาเวติติ เอวํ สฺขุมาลี วต นุตฺวา
ปตฺติกาวิ จจรติ. ปริยายิตฺวาติ ปุพฺเพ
เชตฺตฺรนครเ ว จจริตฺวา สิวิกายาติ
สฺวณฺณสิวิกาย.

มหาชนิน มหฺทึญฺจ เวสฺสนฺตรญฺจ
เทว ปุตฺเต จสฺส อนาถาคมนเนน

ที่คลองพระจักษุ แห่งพระเวสสันดรนั้น.
เพราะฉะนั้น พวกสตรีที่เข้าไปสู่พระนคร
และพวกที่ออกมา เห็นพระนางมัทรีแล้ว
ก็พากันมาแวดล้อม. พระศาสดา เมื่อ
จะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

๑๘๗๗. "สตรีชาวนครเจตวัน เห็นพระนาง
มัทรี ผู้มีศุภลักษณะเสด็จมา
ก็พากันห้อมล้อม กล่าวกันว่า
พระแม่เจ้านี้ เป็นผู้สุขุมลชาติ
หนอ เสด็จดำเนินพระบาทเปล่า.

๑๘๗๘. เคยทรงคานหามสิวิกามาศ และ
ราชรถแห่งห้อม วันนีพระนางเจ้า
มัทรี ต้องเสด็จดำเนินไปในป่า
ด้วยพระบาท".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้มี
ศุภลักษณะเสด็จมา ความว่า พระนาง
มัทรีผู้สมบูรณ์ด้วยลักษณะทั้งปวงเสด็จมา.
คำว่า เสด็จดำเนิน ความว่า พระนางมัทรี
เป็นผู้สุขุมลชาติอย่างนี้หนอ ยังจะเสด็จ
ดำเนินไปด้วยพระบาท. คำว่า แห่งห้อม
ความว่า เคยเที่ยวไปในเขตตรนนคร.
คำว่า คานหาม ได้แก่ ด้วยสุวรรณสิวิกา
(คานหามทอง).

มหาชนเห็นพระนางมัทรี พระ
เวสสันดรและพระโอรสและพระธิดาทั้งสอง

อาคเต ทิสฺวา คนฺตฺวา ราชฺญํ อโรเจสิ.
เต สญฺจิสฺสหฺสฺสา ราชานो โรทฺนฺตา
ปริเทวนฺตฺา ตสฺส สนฺติกํ อาคมฺสฺ.
ตมฺตํ ปกาเสนฺโต สฺตฺธา อาน

เสด็จมาอย่างอนาถา จึงไปกราบทูลพระ-
ราชาทั้งหลาย. พระราชาทั้งหมดเห็นพระองค์
เหล่านั้น ทรงกันแสงคร่ำครวญ มาเฝ้า
พระเวสสันดรนั้นแล้ว. พระศาสดาเมื่อ
จะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

๑๘๗๙. "ติํ ทิสฺวา เจตปฺาโมกฺษา
โรทฺมานา อุปาคมฺ
กจฺจึ นฺ ทเว กุสลํ
กจฺจึ ทเว อนามยํ
กจฺจึ ปีตา อโรคา เต
สิวฺนญฺจ อนามยํ.

๑๘๗๙. "พระราชาทั้งหลาย มีพระยา
เจตราชเป็นประมุข ได้ทัศนา
เห็นพระเวสสันดรนั้น ต่างก็ทรง
กันแสง เข้าไปเฝ้ากราบทูลถาม
ว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้สมมติเทพ
พระองค์ทรงพระสําราญ ไม้มี
ความเจ็บไข้แลหรือ พระราชบิดา
ของพระองค์ หาพระโรคพาธ
มิได้แลหรือ ชาวพระนครสี่พี
ก็ไม่มี ความทุกข์แลหรือ.

๑๘๘๐. โโก เต พลํ มหाराช
โก นฺ เต รมณฺชฺทลํ
อนสฺสโก อรทโก
ทึสมฺทธานมาคโต
กจฺจามิตฺเตหิ ปกโต
อนุปรฺตฺโตสิมฺ ทิสฺนฺ"ติ.

๑๘๘๐. ข้าแต่พระมหाराช พลนิกาย
ของพระองค์อยู่ ณ ที่ไหน
กระบวนรถของพระองค์อยู่ ณ
ที่ไหน พระองค์ไม่มีม้าทรง ไม่มี
รถทรง เสด็จดำเนินมา ลี้นทาง
ไกล พระองค์ถูกพวกอมิตรย้ายี้
หรือ จึงเสด็จมาถึงทิศนี้".

ตตฺถ ทิสฺวาตี ทูโรโตว ปสฺสิตฺวา.
เจตปฺาโมกฺษาตี เจตราชานอ. อุปาคมฺนฺตี

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า ได้ทัศนา
เห็น ความว่า เห็นแล้วแต่ที่ไกลเที่ยว.
คำว่า มีพระยาเจตราชเป็นประมุข

อุปลงฺกมึสฺส. กุสลนฺฺติ อาโรคฺยํ. อนามยฺนฺติ
 นิทฺทุกฺขภาวํ. โก เต พลนฺฺติ กุหึ
 นุ ตว พลนิกายิ.

รตมณฺฑลนฺฺติ เยนาสิ อลงฺกตรเถน
 อาคโต, โส กุหิณฺฺติ ปุจฺจนฺฺติ.
 อนสฺสโกติ อนสฺสโกเยว. อรตโกติ
 อยานโก. ทิมมทฺธานมาคโตติ ทิมมคฺคํ
 อาคโตสิ.

อต เนลฺลํ สฺภูจิสฺสทฺสฺसानํ ราชฺฐนํ
 มหาสฺตโต อตฺตโน อาคตการณํ
 กเถนฺฺโต อาห

๑๘๘๑. "กุสลญฺเวย เม สมฺมา
 อโถ สมฺมา อนามยํ
 อโถ ปิตา อโรคา เม
 สิวินญฺจ อนามยํ.

ได้แก่ พระยาเจตราชทั้งหลาย. คำว่า
 เข้าไปเฝ้า ได้แก่ เข้าไปหา. คำว่า
 ทรงพระสําราญ ได้แก่ ไม่ทรงมีพระ
 โรคอาพาธ. คำว่า ไม่มีควมเจ็บไข้ ได้แก่
 ความไม่มีทุกข์. คำว่า พลนิกายของ
 พระองค์อยู่ ณ ที่ไหน ความว่า พวกพล
 ของพระองค์อยู่ ณ ที่ไหนหนอ.

ด้วยคำว่า กระบวรรถ พระยาเจตราช
 ทั้งหลายกราบทูลถามว่า พระองค์เป็นผู้
 เสด็จมาแล้วด้วยรถ ซึ่งประดับแล้ว
 กระบวนใด, รถกระบวนนั้นอยู่ ณ
 ที่ไหน. คำว่า ไม่มีม้าทรง ได้แก่ ไม่มี
 ม้าทรงเลย. คำว่า ไม่มีรถทรง ได้แก่
 ไม่มียานทรง. คำว่า เสด็จดำเนินมา
 สิ้นทางไกล ความว่า พระองค์เสด็จ
 ดำเนินมาตลอดทางไกล.

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เมื่อจะตรัส
 ถึงเหตุที่พระองค์เสด็จมา แก่พระราช
 หกหมื่นนั้น จึงตรัสว่า

๑๘๘๑. "สหายทั้งหลายเอ๋ย ข้าพเจ้ามี
 ความสุข ไม่มีโรคอาพาธ อนึ่ง
 พระราชบิดาของเรา ก็ทรง
 ปราศจากโรคอาพาธ และชาวสี่พี
 ก็สุขสําราญดี.

อุปทจิตโต กุทโธว หุตวา มํ ฏฐา
 ปพพาเชสิ. ยตถาติ ยสฺมี วเน มยํ
 วเสยฺยาม, ตตฺถ โน วสโนกาลํ
 ชานาถาติ อาห.

ตโต ราชานो อาหฺสุ.

๑๘๘๖. "สุวาคตนฺเต มหาราช
 อโถ เต อหฺราคตํ
 อีสฺสโรสิ อานุปฺตโต
 ยํ อิตฺตฺติ ปเวทย.

๑๘๘๗. สากํ ภิสํ มคฺคํ มิสํ
 สฺทฺธํ สาลินโมทนํ
 ปริภุชฺช มหาราช
 ปาหฺโน โนสิ อาคโต"ติ.

ตตฺถ ปเวทยาติ กเลหิ, สพฺพิ
 ปฏฺยทาเตวาทฺส สาม. ภิสฺนฺติ ภิสฺมฺลํ,
 ยํ ภิญฺจิ กนฺทฺชาตํ.

ความว่า พระบิดามีพระทัยอันโทสะ
 ทำลายแล้ว คือเป็นผู้กริ้วแล้ว จึงทรง
 ขับไล่ข้าพเจ้าจากแคว้นแคว้น. ด้วยคำว่า
 เป็นที่อยู่ป่า พระเวสสันดรตรัสว่า
 เราทั้งหลาย พึ่งอยู่ในป่าได้ พวกท่านจงรู้
 โอกาสเป็นที่อยู่ ของพวกเราในป่านั้น.

ลำดับนั้น พระราชากราบทูลว่า

๑๘๘๖. "ข้าแต่มหาราช พระองค์เสด็จมา
 ดีแล้ว พระองค์มิได้เสด็จมาร้าย
 พระองค์ผู้เป็นอิศวาธิบดี เสด็จ
 มาถึงแล้ว ขอจงตรัสบอก
 พระประสงค์ สิ่งซึ่งมีอยู่ใน
 พระนครนี้.

๑๘๘๗. ข้าแต่มหาราช ขอพระองค์ จง
 เสวยสุขาโภชนาหาร ข้าวสาลี
 ผักดอง เหง้ามัน น้ำผึ้ง และเนื้อ
 พระองค์เสด็จมาถึง เป็นแขก
 ที่ข้าพระองค์ทั้งหลาย สมควร
 จะต้อนรับ".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ขอจง
 ตรัสบอก ความว่า ขอพระองค์จงตรัส
 บอก, พวกข้าพระองค์จักมอบสิ่งทั้งปวง
 ถวายให้พระองค์. คำว่า เหง้ามัน ได้แก่
 หัวมัน, คือหัวเผือกชนิดใดชนิดหนึ่ง.

ตโต เวสฺสนุตโร อาห

๑๘๘๘. "ปฏิคฺคหิตํ ยํ ทิณฺณํ
 สพุทฺฐส อคฺคิยํ กตํ
 อวรุทฺฐสิ มํ ราชา
 วุฑฺฒิกํ คจฺฉามิ ปพุทฺธํ
 โอกาสํ สมฺมา ชานาถ
 วเน ยตฺถ วเสมฺหเส"ติ.

ตตถ ปฏิคฺคหิตนฺนติ สพุทฺธเมตํ
 ตฺเมหิ ทิณฺณํ มยา จ ปฏิคฺคตเมว
 โหตุ. สพุทฺฐส อคฺคิยํ กตฺนติ สพุทฺฐส
 ตฺเมหิ มยฺหิ อคฺคิยํ นิเวทยํ กตํ.

อวรุทฺฐสิ มํ ราชาติ ราชา ปน มํ
 อวรุทฺฐสิ, ภูทฺฐา ปพุทฺธาเชสิ, ตสฺมา
 วุฑฺฒิกเมว คมิสฺสุสามี, ตสฺมี เม
 อธฺมญฺเฒ วสนฺนุจฺฉานํ ชานาถาติ.

ลำดับนั้น พระเวสสันดรตรัสว่า

๑๘๘๘. "สิ่งใด อันท่านทั้งหลายให้แล้ว
 สิ่งนั้นทั้งหมด เป็นอันข้าพเจ้า
 รับไว้แล้ว บรรณาการเป็นอัน
 ท่านทั้งหลาย กระทำแล้วแก่เรา
 ทั้งปวง พระราชาทรงพิโรธ
 ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักไปยังเขา
 วงกต ดูกรสหยาทั้งหลาย ขอ
 ท่านทั้งหลาย จงทราบโอกาส
 เป็นที่อยู่เฝ้าแห่งข้าพเจ้าเถิด".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เป็นอัน
 ข้าพเจ้ารับไว้แล้ว ความว่า สิ่งนั้น
 ทั้งหมดอันท่านทั้งหลายให้แล้ว จงเป็น
 ของอันข้าพเจ้ารับไว้แล้วโดยแท้. คำว่า
 บรรณาการเป็นอันท่านทั้งหลายกระทำ
 แล้ว แก่เราทั้งปวง ความว่า เครื่อง
 บรรณาการที่ท่านประกาศให้รู้ คือ อัน
 ท่านทั้งหลายกระทำแล้ว แก่เราทั้งปวง.

คำว่า พระราชาทรงพิโรธข้าพเจ้า
 ความว่า ก็พระราชาทรงพิโรธเราแล้ว
 ทรงขับเราจากแคว้นแคว้น เพราะเหตุนั้น
 เราจักไปสู่เขาวงกต, ท่านทั้งหลาย
 จงรู้สถานที่ เป็นที่อยู่เฝ้าในป่านั้น แก่เรา
 ดังนี้.

เต ราชานิน อานิสฺส

พระราชาทั้งหลาย เหล่านั้น

กราบทูลว่า

๑๘๘๙. "อิธเว ตาว อจฺจสฺสุ
 เจตฺรภูเจ รเถสฺมา
 ยาว เจตา คมิสฺสนฺติ
 รมฺโถ สฺนฺติก ยาจิตฺตุ."

๑๘๘๙. "ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เชิญ
 เสด็จประทับ ณ เจตรัฐนี้ก่อน
 เกิด จนกว่าชาวเจตรัฐจักไป
 ขอเฝ้าพระเจ้าสีพี."

๑๘๙๐. นิชฺฌมาเปตฺตุ มหาราชํ
 สิวินํ รมฺจวชฺฌมนํ
 ตํ ตํ เจตา ปฺรูกฺขิตฺวา
 ปตีตา ลหฺตฺรปจฺจยา
 ปรีวาเรตฺวาน คจฺจนฺติ
 เอวํ ชานานิ ขตฺตฺติยา"ติ."

๑๘๙๐. เพื่อทูลขอให้พระองค์ทรงทราบ
 ว่า พระมหाराชาผู้มั่งคั่งสี่พีรัฐ
 ให้เจริญไม่มีโทษ ชาวเจตราช
 ทั้งหมดได้ที่พึงแล้ว มีความ
 ปรีดาจะพากันแห่ห้อม แวดล้อม
 พระองค์ไป ข้าแต่บรมกษัตริย์
 ขอพระองค์ทรงทราบอย่างนี้เถิด".

ตตฺถ รมฺโถ สฺนฺติก ยาจิตฺตฺนฺติ
 รมฺโถ สฺนฺติกํ ยาจนฺตฺถาย คมิสฺสนฺติ.
 นิชฺฌมาเปตฺตฺนฺติ ตฺมุหํกํ นิสฺสโทสฺมาวํ
 ชานาเปตฺตุ. ลหฺตฺรปจฺจยาติ ลหฺตฺรปตีฏฺจา.
 คจฺจนฺตีติ คมิสฺสนฺติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า จะไป
 ขอเฝ้าพระเจ้าสีพี ความว่า พวกชาว
 เจตราชจักไปขอเฝ้าพระเจ้าสีพี. คำว่า
 เพื่อทูลขอให้พระองค์ทรงทราบว่า
 พระมหाराชา...ไม่มีโทษ ความว่า
 เพื่อกราบทูลให้พระราชบิดาทรงทราบว่า
 พระองค์เป็นผู้ไม่มีโทษ. คำว่า ได้ที่พึง
 แล้ว ความว่า ชาวเจตราชทั้งหลาย ได้ที่พึง
 แล้ว. คำว่า จะไป ความว่า (ชาวเจตราช
 ทั้งหมดจักแห่ห้อมพระองค์)ไป.

มหาสตุไต อาน

พระมหาสัตว์ ตรัสว่า

อิธว รชฺชํ กาเรหิ
เจเตหิ ปริวาริโต.

๑๘๙๔. อิหุํ ฌิตฺตญฺจิทํ ฏฺฐจํ
อิหุโธ ชนฺปโท มหา
มตี กโรหิ ตฺวํ เทว
รชฺชสฺสสมฺนุสฺสาสิตฺตฺนุ"ติ.

ตตฺถ สเจ เอสา ปวตฺเตตฺถาติ
สเจ เอตฺสฺมี ฏฺฐเจ เอสา ปวตฺตติ.
รชฺชสฺสสมฺนุสฺสาสิตฺตฺนุติ รชฺชํ อนุสฺสาสิตฺตํ
อยเมว วา ปาโจ.

ตโต เวสฺสฺสนฺุตโร อาห

๑๘๙๕. "น เม อนุโท มตี อตฺถิ
รชฺชสฺสสมฺนุสฺสาสิตฺตํ
ปพฺพาชิตฺตสฺส ฏฺฐจฺสฺมา
เจตปฺตฺตา สฺถนาถ เม.

๑๘๙๖. อตฺฏฺฐา สิวียเ อสฺสุ
พลคฺคา เนคมา จ เย
ปพฺพาชิตฺตสฺส ฏฺฐจฺสฺมา
เจตา รชฺเชภิสฺเสจฺยํ.

เป็นบริวาร เชิญเสด็จทรงครอง
ราชสมบัติในเจตรัฐนี้ทีเดียว.

๑๘๙๔. รัฐนี้ ก็มั่งคั่ง สมบูรณ์ ชนบท
ก็ใหญ่โตมั่งคั่ง ข้าแต่สมมติเทพ
ขอพระองค์ ทรงปลงพระทัย
ครองราชสมบัติเถิดพระเจ้าข้า".

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า ถ้า
เหตุการณ์นั้นเป็นไปในรัฐนี้ ความว่า
ถ้าเหตุการณ์เช่นนั้น เป็นไปในเจตรัฐ
นี้ไซ้. คำว่า ครองราชสมบัติ ความว่า
(ขอพระองค์ทรงปลงพระทัย) เพื่อปกครอง
ราชสมบัติเถิดพระเจ้าข้า. อีกอย่างหนึ่ง
บาลีก็อย่างนี้เหมือนกัน.

ครั้งนั้น พระเวสสันดรตรัสว่า

๑๘๙๕. "ข้าพเจ้าไม่มีความพอใจ ไม่ตกลง
ใจ เพื่อจะปกครองราชสมบัติ
ท่านเจตบุตรทั้งหลาย ขอท่าน
ทั้งหลาย จงฟังข้าพเจ้า ผู้ถูก
ขับไล่ออกจากแคว้น.

๑๘๙๖. ชาวพระนครสี่พี่ ทั้งพลนิกาย
และชาวนิคม คงไม่ยินดีว่า
ชาวเจตรัฐ ฟังอภิเชษกข้าพเจ้า
ผู้ถูกขับไปจากแคว้นแคว้น ใน
ราชสมบัติ.

๑๘๙๗. อสมุไมทัยปี โว อสุส
 อจฺจนฺตํ มม การณา
 สิวีหิ ภณฺทหนฺญาปิ
 วิคฺคโห เม น รุจฺจติ.

๑๘๙๘. อตฺสุส ภณฺทหนฺ โฆริ
 สมฺปหาโร อนฺปฺโปโก
 เอกสุส การณา มยฺหิ
 หีเสยฺย พฺหุโก ชโน.

๑๘๙๙. ปฏิกุคฺคหิตํ ยํ ทินฺนํ
 สพฺพสุส อคฺคฺมิยํ กตํ
 อวรุทฺธสิ มํ ราชา
 วุฑฺฒิกํ คจฺจฺฉามิ ปพฺพตํ
 โโอกาสํ สมฺมา ชานาถ
 วเน ยตฺถ วเสมฺหเส"ติ.

ตตฺถ เจตา รุชฺเชภิสฺสเจยฺยุนฺติ
 เจตฺตฺรภูจฺวาสิโน กิร เวสฺสฺสนฺตฺริ รุชฺเช
 อภิสฺสเจยฺยุนฺติ ตุมฺหากํปิ เต อตฺตฺรฺจา
 อสุส. อสมุไมทัยนฺติ อสฺสามคฺคฺย.

๑๘๙๗. แม้ความไม่เบิกบานใจ ฟึ่งมีแก่
 ท่านทั้งหลาย เพราะเหตุแห่ง
 ข้าพเจ้าเป็นแน่ อนึ่ง ความ
 บาดหมาง และความทะเลาะ
 กับชาวสี่พี่ ข้าพเจ้าไม่ชอบใจ.

๑๘๙๘. ใช่แต่เท่านั้น ความบาดหมาง
 ฟึ่งรุนแรงขึ้น สงครามอันร้ายกาจ
 ก็อาจมีได้ คนเป็นอันมาก
 ฟึ่งเบียดเบียนกันเอง เพราะเหตุ
 แห่งข้าพเจ้าผู้เดียว.

๑๘๙๙. สิ่งใด อันท่านทั้งหลายให้แล้ว
 สิ่งนั้นทั้งหมด เป็นอันข้าพเจ้า
 รับไว้แล้ว บรรณาการเป็นอัน
 ท่านทั้งหลาย กระทำแล้ว แก่
 เราทั้งปวง พระราชาทรงพิโรธ
 ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักไปยังเขา
 วงกต ขอท่านทั้งหลาย จงทราบ
 โอกาสเป็นที่อยู่ในป่า แห่ง
 ข้าพเจ้าทั้งหลายเกิด".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ชาว
 เจตรัฐฟึ่งอภิเชกในราชสมบัติ ความว่า
 ชาวสี่พี่เหล่านั้นเป็นผู้ไม่ยินดีแล้ว แม้
 แก่ท่านทั้งหลาย เพราะคำว่า ได้ยินว่า
 ชาวเจตรัฐ จะอภิเชกพระเวสสันดรใน
 ราชสมบัติ. คำว่า ความไม่เป็นบานใจ

อสุสาติ ภเวยฺย ภวิสฺสตีตฺยตฺโต.
 อตฺตสุสาติ อถ มยฺหิ เอกสุส การณา
 ตุมฺหากํ ภณฺุทฺถํ ภวิสฺสตีติ.

เอวญฺจ ปน วตฺวา มหาสตุโต
 อเนกปริยาเยน ยาจิโตปิ รชฺชํ น
 อิจฺฉิ. อถ เต เจตราชาโน มหนฺตํ
 สกุกาโร กรีสฺสุ. โส อนฺุโตนคฺโร ปวิสฺตี
 น อิจฺฉติ. อถ นํ สาลเมว อลงฺกิริตฺวา
 สาณฺิยา ปริกฺุเขปํ กตฺวา มหาสยํ
 ปญฺญาเปตฺวา สพุเพ ราชาโน อารกฺุขํ
 กตฺวา ปริวารยีสฺสุ. โส เอกรตฺตี
 วสิตฺวา เตหิ สํคหิตารกฺุโข สาลายํ
 สยิตฺวา ปุน ทิวเส ปาโตว นฺุหาตฺวา
 นานคฺุครสโกชนํ ญฺุณฺุชิตฺวา เตหิ. ราชฺุหิ
 ปริกฺุโต สาลาโต นิญฺุขมิ.

เต สญฺุจีสฺสสุสา ขตฺติยา เตน สพุธี
 ปญฺุณฺุรสโยชนมคฺุคํ คนฺุตฺวา วนฺุทฺวาเร
 จตฺวา ปฺุโรโต ปญฺุณฺุรสโยชนมคฺุคํ
 อาจิกฺุขนฺุตา อาหิสฺสุ

ได้แก่ ความไม่พร้อมเพียงกัน. คำว่า
 พึงมี ได้แก่ พึงเป็น อธิบายว่า จักมี.
 คำว่า ไซ้แต่เท่านั้น ความว่า ครั้งนั้น
 ความทะเลาะ จักมีแก่ท่านทั้งหลาย
 เพราะเหตุแห่งเราผู้เดียว.

ก็แลครั้นพระมหาสัตว์ตรัสอย่างนี้
 แล้ว แม้พระยาเจตราชากราบทูลวิงวอน
 โดยอเนกปริยาย ก็ไม่ทรงปรารภนา
 ราชสมบัติ, เมื่อเป็นเช่นนั้น พระยา
 เจตราชเหล่านั้น ก็ทำสักการะแก่พระ
 มหาสัตว์เป็นอันมาก. พระองค์ก็ยังไม่ทรง
 ปรารภนาจะเสด็จเข้าไปภายในพระนคร.
 เมื่อเป็นเช่นนั้น พระราชาทั้งสิ้นพากัน
 ประดับตกแต่งศาลานั้นแล กั้นพระวิสูตร
 แต่งพระที่บรรทมใหญ่ล้อมวงทำอารักขา
 แล้ว. ท้าวเธอประทับแรมหนึ่งราตรี
 มีอารักขาอันพระราชาเจตราชเหล่านั้น
 จัดเรียบริ้อยแล้ว บรรทมในศาลา ในวัน
 รุ่งขึ้นแต่เช้า ทรงสงวสนาน เสวยพระ
 กระยาหารมีรสเลิศต่าง ๆ มีพระราชา
 เหล่านั้นแวดล้อมแล้ว เสด็จดำเนินออก
 จากศาลาไป.

กษัตริย์หกหมื่นเหล่านั้น ไปส่งเสด็จ
 พระเวสสันดรสิ้นทาง ๑๕ โยชน์ ประทับ
 ยืนอยู่ที่ทางเข้าป่า เมื่อจะกราบทูลทาง
 ๑๕ โยชน์ ข้างหน้า จึงตรัสว่า

๑๙๐๐. "ตคฺสม เต มยฺมกุชาม
 ยถาปี กุสลา ตถา
 ราชิสี ยตฺถ สมฺมุนฺติ
 อานุตฺตคฺคิ สฺมาหิตา.

๑๙๐๑. เอส เสโล มหาราช
 ปพฺพโต คนฺธมาทโน
 ยตฺถ ตฺวํ สห ปุตฺเตหิ
 สห ภริยาย จจฺฉสิ.

๑๙๐๒. ตํ เจตา อนุสาสิสุ
 อสฺสุเนตฺตา รุทฺมมุชชา
 อิตฺโต คจฺฉ มหาราช
 อุกฺขํ เยนฺตุตฺตวามุโข.

๑๙๐๓. อถ ทกฺขสิ ภาทฺทฺนเต
 เวปฺลุลฺลี นาม ปพฺพตํ
 นานาทุมคณากิณฺณํ
 สิตฺตจฺฉายํ มโนรมํ.

๑๙๐๐. "เชิญฺยเกิด ราชธาชีทังหลาย ผู้ทรง
 บุษบาไฟ มีพระทัยตั้งมั่น ประทับ
 อยู่ ณ ประเทศใด ข้าพเจ้า
 ทังหลาย จักกราบทูลประเทศ
 นั้น ให้ทรงทราบ เหมือนอย่าง
 ผู้ฉลาดในหนทาง ฉะนั้น.

๑๙๐๑. ข้าแต่พระมหाराชา โนนุภูเขา
 ศิลา ชื่อว่าคันทมาทน์ อันเป็น
 สถานที่ ที่พระองค์พร้อมด้วย
 พระโอรส พระธิดา และพระ-
 ชายา สมควรประทับอยู่
 พระเจ้าข้า.

๑๙๐๒. พระเจ้าเจตราชทังหลาย ก็ทรง
 กั้นแสง มีพระเนตรนอง ด้วย
 อัสสุชล กราบทูลพระเวสสันดร
 นั้นว่า ข้าแต่พระมหाराชา
 จากนี้ไป ขอเชิญพระองค์ทรง
 บ่ายพระพักตร์ ไปทางทิศอุดร
 เสด็จสัญจร ตรงไปยังสถานที่
 ที่มีภูเขา.

๑๙๐๓. ข้าแต่พระองค์ ผู้ทรงพระเจริญ
 ลำดับนั้น พระองค์จะทรงเห็น
 เวปุลบรรพต อันดารดาษไปด้วย
 หมู่ม้านานาพันธุ์ มีเงาร่มเย็น
 เป็นที่รื่นรมย์ใจ.

๑๙๐๔. ตมตีกุมม ภาทนุเต
 อถ ทกขสิ อापกั
 นที เกตุมตี นาม
 คมภีรึ คิริคพฺภรึ.

๑๙๐๕. ปุณฺโณมมจฺฉากิณฺณํ
 สฺปฺติตฺตํ มโหทกั
 ตตฺถ นฺหาตฺวา ปิวิตฺวา จ
 อสฺสาเสตฺวา สฺปฺตตฺเท.

๑๙๐๖. อถ ทกขสิ ภาทนุเต
 นิโครธํ มจฺฉิปฺปลั
 รฺมฺมเก สีขเร ชาตํ
 สีตจฺฉายํ มโนรมั.

๑๙๐๗. อถ ทกขสิ ภาทนุเต
 นาลิกั นาม ปพฺพตํ
 นานาทิสฺคณาภิณฺณํ
 เสลั กิปฺริสายุตฺ.

๑๙๐๘. ตสฺส อุตฺตรปฺพเพน
 มุจฺลินฺโท นาม โส สโร

๑๙๐๔. ข้าแต่พระองค์ ผู้ทรงพระเจริญ
 พระองค์เสด็จล่วงเลยเวปุลบรรพต
 นั้นแล้ว ถัดจากนั้นไปจักได้ทรง
 เห็นแม่น้ำ อันมีนามว่าเกตุมตี
 เป็นแม่น้ำลึกไหลมาจากซอกเขา.

๑๙๐๕. เกลื่อนกถัน ไปด้วยฝูงปลา
 มากมาย มีที่น้ำราบเรียบดี
 มีน้ำมาก พระองค์จะได้สร้ง-
 สนาน และเสวยในแม่น้ำนั้น
 ทรงปลุกปลอบพระโอรส และ
 พระธิดา ให้สำราญพระทัย.

๑๙๐๖. ข้าแต่พระองค์ ผู้ทรงพระเจริญ
 ถัดจากนั้นไป จะได้ทรงเห็น
 ต้นไทร อันมีผลหวานฉ่ำอยู่บน
 ยอดเขา อันเป็นที่รื่นรมย์ มีเงา
 ร่มเย็น เป็นที่เบิกบานใจ.

๑๙๐๗. ข้าแต่พระองค์ ผู้ทรงพระเจริญ
 ถัดจากนั้นไป พระองค์จะได้ทรง
 เห็นภูเขาศิลา ชื่อว่านาลิกบรรพต
 อันเกลื่อนกถัน ไปด้วยฝูงนก
 นานาชนิด เป็นที่ชุมนุมแห่งหมู่
 กิन्नร.

๑๙๐๘. ทางทิศอีสาน แห่งนาลิกบรรพต
 นั้น มีสระน้ำชื่อว่ามุจลินท์

- ปทุมตรีเกหิ สผจนโน
เสตโสคนุธิเยหิ จ.
๑๙๐๙. โส วนํ เมฆสงฺกาสํ
ธูมิ หริตสทุทลํ
สีโหวามิสเปกฺขิว
วนสณฺฑํ วิชาหิย
ปุปฺผรุกฺเขหิ สผจนฺนิ
ผลรุกฺเขหิ จูภยํ.
๑๙๑๐. ตตฺถ พินฺทุสุสฺสรา วคฺค
นानาวณฺณา พหุ ทิชา
กุชฺชนตฺมปฺกุชฺชนฺติ
อุตฺตสมฺปฺปติเต ทูเม.
๑๙๑๑. คนฺตุวา คิริวิทฺตฺตคานิ
นทีนํ ปภวานิ จ
โส อทุทส ปฺกฺขรณฺี
กรณฺชกฺกธายุตฺ.
๑๙๑๒. ปุณฺโณมมจฺจากิณฺณํ
สุปฺติตฺตํ มโหทกํ
สมณฺจ จตฺรสุสฺสณฺจ
สาธุ อปฺปฏิคนฺธิยํ.
๑๙๑๓. ตสฺสสา อุตฺตรปฺพุเพน
ปณฺณสาลํ อมาปฺย
๑๙๐๙. เชฎฺญพระองคฺ ผู้เป็นดังพญา-
ราชสีหิ มีความจํานงเหยื่อ
เสด็จเข้าไปยังไพรสณฺฑทวนสถาน
อันเป็นภูมิภาคเขียวชอุ่ม ดังเมฆ
อยู่เป็นนิตยฺ สะพรังไปด้วยไม้
มีดอกและไม่มีผลทั้งสองอย่าง.
๑๙๑๐. ในไพรสณฺฑทวน นั้น มีฝูงวิหคมากมาย
ต่างสี มีเสียงเสนาะ กลมกล่อม
ต่างส่งเสียงร้องประสานกันอยู่
บนต้นไม้ อันผลิดอกตามฤดูกาล.
๑๙๑๑. พระองคฺ ครั้นเสด็จถึงชอกเขา
อันเป็นทางกันดาร เดินลำบาก
และเป็นแดนเกิด แห่งแม่น้ำ
ทั้งหลาย จะได้ทอดพระเนตร
เห็นสระโบกขรณฺี อันดารดาษ
ไปด้วยเครือสลอดน้ำและกุ่มน้ำ.
๑๙๑๒. มีฝูงปลาหลากหลาย เกสรนกล่น
มีทวาราบเรียบตี มีน้ำมาก
เปี่ยมอยู่เสมอ เป็นสระสี่เหลี่ยม
มีน้ำจืดดี ปราศจากกลิ่นเหม็น.
๑๙๑๓. พระองคฺ ควรสร้างบรรณศาลา
ทางทิศอีสาน แห่งสระโบกขรณฺี

ปณฺณสาลํ อมาเปตฺวา
อุภูจฺจาจริยาย อีหตา”ติ.

ตตฺถ ราชิสฺสิติ ราชานินฺน หุตฺวา
ปพฺพชิตฺตา. สฺมาหิตฺตาติ เอกคฺคจิตฺตา
หุตฺวา. เอสาติ ทกฺขินฺนหตฺถํ อุกฺขิปิตฺวา
อิมินฺนา ปพฺพตฺปาเทน คจฺจุณฺณาติ
อาจิกฺขณฺตฺวา วทฺหนฺติ.

อจฺจุสฺสิติ วลิสฺสสฺสสิ. อปากฺกนฺนฺติ อปากํ
อุทกฺกวาหํ นที. คิริคพฺพกรฺนฺติ คิรินํ
กฺุจฺจุโต ปวตฺตํ. มรฺุวิปฺผลนฺนฺติ มรฺุผลลํ.

รฺมฺมเกติ รฺมฺมณฺเีย. กิปริสายตฺนฺติ
กิปรุสฺเสหิ อายตฺตํ ปริกิณฺณํ. เสตฺโส-
คฺนฺนฺติเยหิ จาติ นานาปกฺกาเรหิ
เสตฺอุปฺปเลหิ เจว โสคฺนฺนฺติเยหิ จ

นั้น ครั้นทรงสร้างบรรณศาลา
สำเร็จแล้ว ควรบำเพ็ญเพียร
เลี้ยงพระชนมชีพ ด้วยการเที่ยว
แสวงหามูลผลอาหาร”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พระ
ราชธานีทั้งหลาย ได้แก่ เป็นพระราชา
ทรงผนวชแล้ว. คำว่า มีพระทัยตั้งมั่น
ได้แก่ เป็นผู้ที่มีพระทัยมีอารมณ์เลิศ ดวง
เดียว. ด้วยคำว่า โน้น พระยาเจตราช
ทั้งหลาย ยกมือข้างขวาบอกกล่าวว่
ขอพระองค์จงเสด็จไปทางเชิงเขานี้.

คำว่า ประทับอยู่ ได้แก่ พระองค์ควร
จักประทับอยู่. คำว่า แม่น้ำ ได้แก่
ห้วงน้ำ คือเป็นที่เป็นที่ไหลมาแห่งน้ำ.
คำว่า ชอกเขา ได้แก่ น้ำที่ไหลมาจาก
ชอกแห่งภูเขาทั้งหลาย. คำว่า มีผล
หวานฉ่ำ ได้แก่ ผลมีรสหวาน.

คำว่า อันเป็นที่รื่นรมย์ ได้แก่ ยอดเขา
อันนารีรื่นรมย์. คำว่า เป็นที่ชุ่มนวมแห่ง
หมู่กีนนร คือประกอบ ได้แก่ เกลื่อนกถัน
แล้วด้วยหมู่กีนนร. คำว่า ด้วยดอกบัวขาว
และดอกไม้มีกลิ่นหอมหวาน ความว่า
สระมุจลินท์ ประกอบด้วยดอกบัวขาว
และดอกไม้มีกลิ่นหอมหวานนานาชนิด.
คำว่า พระองค์ผู้เป็นดังพญาราชสีห์

สมนุภาคโต. **สีหะวามิสเปกขีวาติ** อามิส์
ปตฺถุณโต **สีโห** วย.

มีความจำนงเหยื่อ ความว่า พระองค์
ผู้เป็นดังพญาราชสีห์ ปราบปรามเหยื่ออยู่
ฉะนั้น.

พินทุสุตราติ สมปิณฺฑิตฺตสฺรา.
วคฺคฺติ มธุรสฺรา. **กุชฺชนฺตมฺปกุชฺชนฺตีติ**
ปจฺมํ **กุชฺมานํ** ปกฺขี **ปจฺฉา** ปฺน
อุปกุชฺชนฺติ.

คำว่า **มีเสียงเสนาะ** ได้แก่ **มีเสียง**
ไพเราะ. คำว่า **มีเสียงกลมกล่อม** ได้แก่
มีเสียงอ่อนหวาน. คำว่า **ต่างส่งเสียง**
ร้องประสานกันอยู่ ความว่า นกตัวหนึ่ง
ร้องอยู่ก่อน นกตัวอื่นก็พากันร้องตามไป
ในภายหลังอีก.

อุตุสมฺบุปฺปิตฺเต **ทุเมติ** **อุตุสมเย** **บุปฺปิตฺเต**
ทุเม **นิลียิตฺวา** **กุชฺชนฺติ**. **โส** **อทุทฺสชาติ**
โส **ตุวํ** **ปสุตฺติสฺสตีติ** **อตฺถโ**.
กรณฺชกฺกุณฺฑยฺตฺนฺติ **กรณฺชฺรุกฺเขหิ** **เจว**
กุกฺกุณฺฑยฺตฺนฺติ **จ** **สมฺปริกฺกิตฺตํ**.

คำว่า **บนต้นไม้อันผลิดอกตามฤดูกาล**
ความว่า นกทั้งหลายแฝงอยู่บนต้นไม้
ซึ่งผลิดอกตามฤดูแล้วส่งเสียงอยู่. คำว่า
พระองค์...จะได้ทอดพระเนตรเห็น
ความว่า พระองค์นั้นจักได้ทอดพระเนตร
เห็น. คำว่า **อันดารดาษไปด้วยเครือ**
สลอดน้ำและกุ่มน้ำ ความว่า อันประกอบ
ไปด้วยต้นเครือสลอดน้ำ และต้นกุ่มน้ำ
ทั้งหลาย.

อฺปฺปฏิคฺคฺนฺธิยฺนฺติ **ปฺปฏิคฺคฺนฺตฺนฺวิริหิตํ**,
มธุโรทกฺกุสฺส **สมฺบุณฺณํ** **นานปฺกาเรหิ**
ปทุมฺบุปฺปลาทีหิ **สณฺุสนฺนํ**, **ปณฺุณฺสาลํ**
อมาปฺยาติ **ปณฺุณฺสาลํ** **มาเปยฺยาสิ**.
อุจฺฉวฺจฺริยาย **อิหฺถาติ** **อถ** **ตุเมห**

คำว่า **ปราศจากกลิ่นเหม็น** ความว่า
เว้นแล้วจากกลิ่นเหม็น, คือดารดาษไปด้วย
ดอกปทุมและดอกบัวเป็นต้นชนิดต่าง ๆ
อันสมบุรณ์ด้วยน้ำหวาน. คำว่า **พระองค์**
ควรสร้างบรรณศาลา ได้แก่ **พระองค์**
พึงสร้างบรรณศาลา. คำว่า **ควรบำเพ็ญ**
เพียรเลี้ยงพระชนมชีพด้วยการเที่ยว

อรรถกถาชาดก ชุททกานาย. ป-ท. ๓๐-๒๑

เทว อุณฺชาจริยาย ยาเปนฺตา
อปฺปมตฺตา อีหนฺด, อารทฺฐวิริยา หุตฺวา
วิหเรยฺยาถาติ อตฺถเ.

เอวํ เจตฺรราชาโน ตสฺส ปณฺณรส-
โยชนมคฺคํ อัจฺฉิขิตฺวา ตํ อุยฺโยเชตฺวา
เวสฺสณฺดรสฺส อนฺดรายภยสฺส วิโนทนต์ถํ
“มา โกจิ เทว ปจฺจามิตฺโต โโอกาสํ
ลภายฺยา”ติ จินฺเตตฺวา เอกํ พฺยตฺตํ
สุสิทฺธิขิตํ เจตปฺตฺตํ ปกฺโกสาเปตฺวา
“ตฺวํ คจฺฉนฺเต จ อาคจฺฉนฺเต จ
ปริคณฺหาหิ”ติ วตฺวา วนทฺวาเร
อารกฺษณตฺตานาย จเปตฺวา สกนฺคํ
ปจฺจาคมีสุ.

เวสฺสณฺดรโรปี สฺปฺตฺตทาโร คณฺธมาทนี
ปตฺวา ตํ ทิวสํ ตตฺถ วสิตฺวา
ตโต อุตฺตราภิมุโข วิปฺลปพฺพตํ ปาเทน
คณฺธฺวา เกตฺมตฺตีนทีตีเร นิสิตฺติวฺวา
วนจฺรเกน ทินฺนํ มจฺจรมํสํ ขาทิตฺวา
สฺวณฺณสฺสุจึ ทตฺวา ตตฺถ นฺหาตฺวา
ปฏฺิปปสฺสทฺทฺรโถ นที อุตฺตริตฺวา
सानุปพฺพตฺสิขเร จิตฺสฺส นิโครธสฺส
มุเล โถกํ นิสิตฺติวฺวา นิโครธผลานิ

แสวงหามูลผลอาหาร ความว่า ข้าแต่
สมมติเทพ เมื่อเป็นเช่นนั้น พระองค์จึง
ยังอัตภาพให้เป็นไป ด้วยการแสวงหา
ผลาผล จึงพยายามเป็นผู้ไม่ประมาท
เถิด, คือพึงเป็นผู้มีความเพียรอันปรารถนา
อยู่เถิด.

เมื่อพระราชเจตราช กราบพูล
ชี้แจงมรรคา ๑๕ โยชน์ แต่ทว่าเธอ
อย่างนี้แล้ว ต่างพากันสงสัยถึงพระองค์
ไปแล้วจึงดำริว่า “ข้าแต่เทพเจ้า ปัจจามิตร
บางคน อย่าพึงได้โอกาส” จึงจัดหา
เจตบุตรคนหนึ่ง ผู้ฉลาดศึกษาดีแล้ว
มาตั้งไว้ เพื่อป้องกันรักษาประตูป่า พูดยว่า
“เจ้าจงตรวจตราคนผู้สัญจรไปมา” เพื่อ
ป้องกันภัยอันตราย แก่พระเวสสันดรแล้ว
กลับสู่นครของตน.

ฝ่ายพระเวสสันดร พร้อมด้วยพระโอรส
พระธิดา และพระชายา เสด็จถึงเขา
คันธมาทนีในวันนั้นแล้ว ประทับแรม
ในที่นั้น ต่อจากนั้นไป ทรงบำเพ็ญพระพักตร์
ไปทางทิศอุดร เสด็จดำเนินไปถึงเชิงเขา
เวปุลบรรพต ประทับนั่งใกล้ฝั่งแม่น้ำ
เกตุมดี เสวยมธุรมังสะที่พรานป่าถวาย
ได้ประทานเข็มทองแก่พรานนั้นแล้ว ได้
ทรงสงสนานระงับความกระวนกระวาย

ชาติตวา อุฏฺฐาย คจฺจนฺโต นาลิกํ
 นาม ปพฺพตี ปตฺวา ตํ ปรีหรนฺโต
 มุจฺลินฺทสรี คนฺตฺวา สรตีเรน
 ปพฺพตฺตรกณฺณํ ปตฺวา เอกปทิกมคฺเคน
 วนชฺฌํ ปวิสิตฺวา ตํ อติกฺกมฺม
 คิริทฺคฺคานํ นทีปภวานํ ปฺรโต
 จตฺรสุสโปกฺขรณิ สมฺปาปฺณิ.

ตสมิ ฆณฺ สกฺกสุส ภวนิ
 อุณฺหการิ ทสฺเสสิ. สกฺโก อวชฺเชนฺโต
 ตํ การณิ ฅตฺวา “มหาสฺตฺโต
 หิมนฺตี ปวิญฺโจ ตสฺส วสนฺนุจฺานํ
 ลทฺฐํ ฏฺฐตี”ติ จินฺเตตฺวา วิสฺสุกฺกมฺมํ
 อามนฺเตตฺวา “คจฺจ ตาต ตวํ
 วงฺกตปพฺพตฺกจฺฉิมฺหิ รมฺมณิเย จาเน
 อสฺสมุปฺทํ มาเปตฺวา เอหิ”ติ วิสฺสุกฺกมฺมํ
 เปเสสิ. โส “สาธฺฐ”ติ สมฺปฺริจฺจิตฺวา
 เทวโลกโต โอตฺริตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา
 เทว ปณฺณสาลาโย ทฺวิจฺงกเม
 รตฺตติฏฺฐานทิวาฏฺฐานานิ ๑ มาเปตฺวา
 จงฺกมโกฏฺฐิยํ เตสุ เตสุ จาเนสุ
 นานาปฺปฺผวิจิตฺเต ปฺปฺผคจฺเจ ๑
 กทลิวานานิ ๑ ทสฺเสตฺวา สพฺเพ

ในแม่น้ำเกตุมดีนั้นแล้วเสด็จข้ามแม่น้ำ
 ไปประทับนั่งที่โคนต้นนิโครธ อันยืนต้น
 อยู่ใกล้ยอดसानุบรรพต หนึ่งเสวย
 ผลนิโครธแล้ว ลุกขึ้น เสด็จดำเนินไปถึง
 นาลิกบรรพต เสด็จอ้อมภูเขานั้นไปถึง
 สระมุจลินท์ เสด็จไปตามฝั่งสระไปถึงมุม
 ด้านทิศอีสาน แล้วเสด็จเข้าไปสู่แนวไพร
 โดยทรงเดินด้วยเท้าคนเดียว พันแนวป่า
 นั้น ถึงสระโบกขรณีสี่เหลี่ยมจตุรัส เบื้อง
 หน้าแต่ซอกเขา อันกั้นดารเดินลำบาก
 เป็นแดนเกิดแห่งแม่น้ำ.

ในขณะนั้น พิกพของท้าวสักก-
 เทวราชแสดงอาการร้อน. ท้าวสักกเทวราช
 ทรงใคร่ครวญดูก็ทรงทราบเหตุ นั้น ทรง
 ดำริว่า “พระมหาสัตว์ เสด็จเข้าไป
 สู่หิมวันตประเทศ ท้าวเธอควรได้สถานที่
 อยู่อาศัย” จึงตรัสเรียกวิสสุกรรมเทพบุตร
 มาตรัสสั่งว่า “แน่พอ เธอจงไปสร้าง
 อาศรมบพในสถานที่ที่ร่มเย็นใกล้เวียงเขา
 วงกต” แล้วทรงส่งวิสสุกรรมเทพบุตรไป.
 เทพบุตรรับเทวโองการว่า “ดีละ” ดังนี้
 แล้วลงจากเทวโลกไปที่เขาวงกตนั้น สร้าง
 บรรณศาลา ๒ หลัง ที่จงกรม ๒ แห่ง
 กับที่พักกกลางคืนและที่พักกกลางวัน จัด
 กอไม้ดอกอันวิจิตร ด้วยดอกไม้ชนิดต่าง ๆ
 และสวนกล้วยในสถานที่นั้น ๆ ณ ที่สุด

ปพฺพชิตปริกฺขารเ ปฏฺยทาเทตฺวา “เย
เกจฺจ ปพฺพชิตฺตฺกามา, เต อิมเ
คณฺหฺนฺตฺ”ติ อุกฺขรานิ ลฺลิตฺตฺวา อมนุสฺเส
จ เภรฺวสทฺเท มิคปฺกฺขิโน จ
ปฏฺยิกฺกมาเปตฺวา สกฺกฺจฺจานเมว คโต.

มหาสตุโตปิ เอกปฏิกมคฺคํ ทิสฺวา
“ปพฺพชิตานํ วสนฺนุจฺจํ ภวิสฺสตี”ติ
สฺลลฺกฺขเตตฺวา มหฺทฺธิญฺจ ปฺตฺเต จ
อสุสมปทฺทฺวาเร จเปตฺวา สยํ อสุสมปทํ
ปวิสฺตฺวา อุกฺขรานิ โอลฺโลกเตตฺวา
“สฺกฺเกน ทฺยฺญุจฺจิสฺสมี”ติ สกฺกฺทตฺตฺยภาวํ
ถตฺวา ปณฺณสาลทฺวารํ วิวริตฺวา
ปวิสฺตฺวา ขคฺคญฺจ ญฺญญฺจ อปเนตฺวา
สากฺกเก โอมฺมญฺจิตฺวา รตฺตฺวากจฺริ
นิวาเสตฺวา อชินจฺมมํ อญฺเส กตฺวา
ชฺญามณฺทลํ พฺนฺธิตฺวา อีสฺสเวสฺสํ คเตตฺวา
กตฺตรทณฺฑํ อาทาย ปณฺณสาลาโต
นิขฺมิตฺวา ปพฺพชิตฺตฺสิริ สมนฺนุจฺจฺนฺโต
“อโห สฺขํ ปรมํ สฺขํ, ปพฺพชฺชฺชา เม
อธฺคิตฺตา”ติ อุทฺทานํ อุทฺทาเนตฺวา จงฺกมํ

แห่งสถานที่จงกรมแล้ว จัดบริหาร
บรรพชิตไว้ครบถ้วน จารึกอักษรไว้ว่า
“ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ปราศจากจะบรรพชา
ชนเหล่านั้น จงถือเอาบริหารเหล่านี้”,
แล้วขับไล่มนุษย์ เนื้อและนก อันมี
เสียงน่ากลัว ให้หนีไปแล้ว จึงกลับไปยัง
สถานที่อยู่ของตน.

ฝ่ายพระมหาสัตว์ได้ทอดพระเนตร
เห็นหนทางไปด้วยเท้า ของคนผู้เดียว
จึงทรงกำหนดว่า “จักมีที่อยู่ของพวก
บรรพชิต” จึงให้พระนางมัทรีและ
พระลูกน้อยทั้งสองรอที่ประตูอาศรมบท
พระองค์เอง เสด็จเข้าไปยังอาศรมบท
ทอดพระเนตรเห็นอักษรแล้วทรงดำริว่า
“เราเป็นผู้อันทำวสัฏกเทวราช ทรงเห็น
แล้ว” ทรงทราบว่สรรพวัตถุนี้เป็นของ
อันทำวสัฏกะประทานไว้ ทรงเปิดประตู
บรรณศาลาเข้าไป ทรงนำพระขรรค์
และธนูออกแล้วทรงเปลื้องพระภูษาทรง
ผลัดนุ่งผ้าเปลือกไม้คากรองสีแดง ทรง
สะพายหนังเสือเหลืองที่พระอังสา ทรง
เกล้ามุ่นพระเกศา เป็นชฎามณฑล
ทรงถือเพศเป็นดาบส ทรงถือธำระพระกร
เสด็จออกจากบรรณศาลาเพียบพร้อม
ด้วยสิริแห่งบรรพชิต ทรงเปล่งอุทานว่า
“โอ้ ความสุข เป็นความสุขอย่างยิ่ง บรรพชา

อารุห อปราปรี จงกมิตวา ปจฺเจก-
พฺพุทธสทิสเนน อุปลเมน ปุตุตทธารานํ
สนฺติกํ อคมาสิ.

มทฺที เทวีปิ โอลิเกนฺตี
สณฺขานิตฺวา มหาสตุตฺสส ปาเทสุ
นิปตฺติตฺวา วนฺทิตฺวา โรทิตฺวา เตเนว
สทฺธิ อสุสมปทํ ปวิสิตฺวา อตฺตโน
ปณฺณสาลํ คนฺตฺวา รตฺตวากจิริ
นิวาเสตฺวา อชินจุมฺมิ อํเส กตฺวา
ชฎามณฺฑลํ พนฺธิตฺวา อีสินีเวสํ คณฺหิ.
เต ปจฺฉา ปุตุเตปี ตาปสฺกฺมาเร กริสุ.
จตฺตาโรปี ชตฺติยา วฺงกตปฺพุตฺตกุจฺฉิยํ
วสีสุ. อถ มทฺที มหาสตุตฺติ วริ ยาจิ
“เทว ตฺวเมห ฝลาผลตฺถาย อรณฺณํ
อคนฺตฺวา ปุตุเต คํเหตุวา อิว
โหน, อหิ ฝลาผลํ อหริสุสामी”ติ.
ตโต ปฏฺจาย สา อรณฺณโต
ฝลาผลานิ อหริตฺวา ตโย ชเน
ปฏฺิชคฺคติ.

เราสำเร็จแล้วหนอ” เสด็จขึ้นสู่จงกรม
เดินไปเดินมาแล้ว ได้เสด็จไปสู่สำนัก
แห่งพระโอรสพระธิดาและพระชายา ด้วย
อาการอันสงบ เช่นกับพระปัจเจกพุทธเจ้า.

ฝ่ายพระนางมัทรีเทวีทอดพระเนตร
เห็นก็ทรงจำได้ จึงทรงหมอบลงแทบ
พระบาททั้งสอง ของพระมหาสัตว์ ถวาย
บังคม ทรงกันแสง เสด็จเข้าไปสู่อาศรมบท
พร้อมด้วยพระมหาสัตว์นั้น แล้วเสด็จ
เข้าไปสู่บรรณศาลาของพระองค์ ทรงผลัด
ผ้าเปลือกไม้คากรองสีแดง ทรงสะพาย
หนังสือเหลืองที่พระอังสา ทรงเกล้ามุ่น
พระเกศาเป็นชฎามณฑล ทรงถือเพศเป็น
ดาบสินี. ภายหลังทั้งสองพระองค์ทรงให้
พระลูกน้อยทั้งสอง บวชเป็นดาบสและ
ดาบสินีแล้ว. กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ประทับ
อยู่ที่เวียงเขาวงกต. ครั้งนั้น พระนางมัทรี
กราบทูลขอพรกับพระมหาสัตว์ว่า“ข้าแต่
สมมติเทพ พระองค์ไม่ต้องเสด็จไปป่า
เพื่อต้องการผลาผล ขอจงทรงรับพระ-
ลูกน้อยไว้อยู่ ณ ที่นี้เถิด หม่อมฉัน
จักแสวงหาผลาผลมาถวาย”. จำเดิม
แต่กาลนั้นมา พระนางมัทรี ก็แสวงหา
ผลาผลจากป่า มาปรนนิบัติพระเวสสันดร
พระกุมารและพระกุมารี ทั้งสามพระองค์.

โพธิสโตปิ ตั วรี ยาจิ "ภทเท
 มทที มยั อิตโต ปฏุจาย ปพพชิตา
 นาม, อิตถึ จ นาม พรหมจรรย์ส
 มลั, อิตโต ปฏุจาย อกาเล มม
 สนติกั มา อาคจจาหิ"ติ. ส่า "สาธู"ติ
 สมฺปฏิจฺฉิ. มหาสตุตฺตสฺส เมตฺตานุภาเวน
 สมฺนุตา ติโยชเน จาเน สพฺเพ
 ติริจฺจนาปี อณฺณมณฺณํ เมตฺตจิตฺตํ
 ปฏฺิลภีสุ. มทที เทวี ปาโต วฏฺุจาย
 ปานียํ ปริโกชนียํ อูฏฺุจเปตฺวา
 มุโขทกั อahrtิตฺวา ทนฺตกฏฺุจํ ทตฺวา
 อสฺสสมปทึ สมฺมชฺชิตฺวา เทว ปุตฺเต
 ปีตุ สนฺติเก จเปตฺวา ปจฺฉิชนิตฺตี-
 องฺกุสฺสทตฺตา อรณฺณํ ปวิสิตฺวา
 วนมฺมูลผลาผลานิ อาทาย ปจฺฉิ
 ปุเรตฺวา สายณฺหสมเย อรณฺณโต
 อาคนฺตฺวา ปณฺณสาลาญํ ผลาผลานิ
 จเปตฺวา นุหตฺวา ปุตฺเต นุหาเปสิ.
 อถ จตฺตาโรปี ชตฺติยา ปณฺณสาลทฺวาเร
 นิสีทิตฺวา ผลาผลํ ปริภุชฺชนฺติ. ตโต
 มทที เทว ปุตฺเต คเหตุวา อตฺตโน
 ปณฺณสาลาญํ คจฺฉติ. อิมินาว

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ ตรัสขอพระพร
 กับพระนางมัทรีว่า "แน่ะแม่มัทรีผู้เจริญ
 ตั้งแต่วันนี้ไป เราทั้งหลายที่ถือว่าเป็น
 บรรพชิต และชื่อว่าหญิงเป็นมลทินของ
 พรหมจรรย์ ตั้งแต่วันนี้ไป เธออย่ามา
 สู่สำนักของเราในเวลามิใช่กาล". พระ-
 นางเจ้าทรงรับพระพรนั้นว่า "ดีละ" ดังนี้.
 ด้วยอานุภาพแห่งเมตตา ของพระมหา
 โพธิสัตว์ แม้พวกสัตว์ดิรัจฉานทุก
 ประเภท ในสถานที่ที่มีประมาณ ๓ โยชน์
 โดยรอบกลับได้เมตตาจิตต่อกันและกัน
 แล้ว. พระนางมัทรีลุกขึ้นแต่เช้า นำน้ำควร
 ตี๋มและโภชนาหารควรรบริโภคเข้าไปตั้งไว้
 นำน้ำสรงพระพักตร์และถวายไม้สีพระทนต์
 แล้วปิดกวาดอาศรมบพ เสร็จแล้วจึงฝาก
 พระโอรสและพระธิดาทั้งสองไว้ในสำนัก
 พระบิดา พระหัตถ์ถือกระเช้า เสียม
 และขอ เสด็จเข้าสู่ป่าเก็บเอามูลผลาผล
 บรรจจนเต็มกระเช้า ครั้นเวลาเย็น
 เสด็จกลับมาจากป่าแล้ว ทรงวางผลาผล
 ไว้ที่บรรณศาลาเสด็จสรงน้ำ แล้วให้
 พระลูกน้อยทั้งสองสรงน้ำด้วย. ลำดับนั้น
 กษัตริย์แม่ทั้ง ๔ พระองค์ ประทับนั่ง
 ใกล้เคียงประตูบรรณศาลา เสวยผลาหาร.
 ต่อจากนั้น พระนางมัทรีพาพระลูกน้อย
 ทั้งสอง ไปบรรณศาลาของพระองค์.

นินยาเมเน เต จตตารโ ชตติยา
วงกตปพุตตกุจิมุหิ สตตมาเส วสีสูติ.

กษัตริย์ทั้งสี่พระองค์นั้น ประทับอยู่ที่
เวียงเขาวงกต โดยทำนองนี้สิ้น ๗ เดือน
ด้วยประการฉะนี้.

วนุปเวสนกณทวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณनावนุปเวสนกัณฺฐิ จป.

บุษยกปพพวณฺณนา

ตทา กาลิงฺครฎฺฐเ จุณฺณวิภูจ-
พฺรหฺมณคามา วสี ชุชโก นาม
พฺรหฺมณเณ ภิภูชาจริยา ย กหาปณสตี
ลภิตฺวา เอกสุมี พฺรหฺมณกุลเ จเปตฺวา
ปุน ธี นปริเยสนตฺถาย คโต. ตสุมี
จิริยานุเต พฺรหฺมณกุลิ กหาปณเ
วลณฺเชตฺวา ปจฺฉา อิตเรณ อาคนฺตฺวา
โจทียมานิ กหาปณเ ทาตุ อสกุโกนฺตุ
อมิตตตปาเน นาม ธีตริ ตสฺส อทาสิ.

โส ติ อาทาย กาลิงฺครฎฺฐเ
จุณฺณวิภูจพฺรหฺมณคามิ คนฺตฺวา วสิ.
อมิตตตปาเน สมฺมา พฺรหฺมณิ
ปฏฺิษคฺติ. อถ อญฺเญ ตรฺณพฺรหฺมณา
ตสฺสา อาจารย์สมฺปตฺตี ทิสฺวา “อัย

พรรณนาบุษยกบรพ

ในกาลนั้น มีพราหมณ์ (คนหนึ่ง)
ชื่อว่า ชุชก อยู่ในแคว้นแคว้นกาลิงคะ
ทุนนวิภูจพราหมณคาม ได้ทรัพย์ ๑๐๐
กหาปณะ ด้วยการภิกขาจาร ฝากทรัพย์
ไว้กับพราหมณ์ตระกูลหนึ่ง แล้วไปเพื่อ
แสวงหาทรัพย์อีก. เมื่อชูชกพราหมณ์
หายไปนาน ตระกูลพราหมณ์นั้นก็ใช้จ่าย
กหาปณะที่รับฝากไว้จนหมดสิ้น ครั้น
ภายหลังถูกชูชกพราหมณ์ มาทวงทรัพย์
คืน เมื่อไม่อาจจะคืนทรัพย์นั้นได้ จึงได้
ยกธิดาชื่อว่าอมิตตตปาเน ให้แก่ชูชก
พราหมณ์นั้น.

ชูชกพราหมณ์ พานางอมิตตตปาเน
ไปอยู่ในทุนนวิภูจพราหมณคามกสิงครรัฐ.
นางอมิตตตปาเน ได้ปฏิบัติชูชกพราหมณ์
ด้วยจริยาวัตรอย่างดี. ครั้งนั้น พราหมณ์
หนุ่มทั้งหลาย ครั้นได้เห็นอาจารย์สมมติ

อมิตตตาปนา มหุลลภพฺราหฺมณํ สฺมา
ปฺปฺชคฺคิ, ตฺเมห อเมหฺสุ กิ ปมชฺชธา”ติ
อตุตโน ภริยาโย ตชฺเชนฺติ. ตา
“อิมิ อมิตตตาปนํ อิมฺมา คามา
ปลาเปสฺสามา”ติ นทิตฺตธาทีสุ สฺนฺนิ-
ปตฺติตฺวา ตํ ปรีภาสีสุ. ตมตฺถํ
ปกาสเนนฺโต สตฺธา อาห

๑๙๑๔. “อหุ วาสี กลิงฺเกสุ
ชฺชโก นาม พฺราหฺมโณ
ตสฺสาปิ ทฺรา ภริยา
นาเมนามิตตตาปนา.

๑๙๑๕. ตา นํ ตตฺถ คตาโวจํ
นทีอุทฺทหาภริยา
ถิโย นํ ปรีภาสีสุ
สฺมาคนฺตฺวา กุตุหลา.

๑๙๑๖. อมิตฺตา นฺน เต มาตา
อมิตฺโต นฺน เต ปีตา
เย ตํ ชินฺณสฺส ปาทํสุ
เอวํ ทฺริยํ สตี.

๑๙๑๗. อหิตํ วต เต ภาตี
มนฺตฺยีสฺส ริโหคตา

ของนางอมิตตตาปนา ต่างก็พากันคุกคาม
ภรรยาของตนว่า “นางอมิตตตาปนา
ปฏิบัติสามีของเธอ ซึ่งเป็นพราหมณ์
ด้วยจริยาวัตรเป็นอย่างดี, ทำไม พวกเจ้า
จึงประมาทในพวกเรา”. ภรรยาของ
พราหมณ์เหล่านั้นปรึกษากันว่า “พวกเรา
จักขับไล่ นางอมิตตตาปนา ให้หนีไป
จากบ้านนี้ให้ได้” ดังนี้ จึงประชุมกัน
ที่ทำน้ำเป็นต้น รุมกันด่านาง. พระศาสดา
เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

๑๙๑๔. “มีพราหมณ์ชื่อชุก อยู่ในกาลิงค-
รัฐ ภรรยาของพราหมณ์นั้น
ยังเป็นสาว มีชื่อว่าอมิตตตาปนา.

๑๙๑๕. ถูกพวกหญิงในบ้านนั้น ซึ่งพากัน
ไปตักน้ำที่ทำน้ำ รุมกันด่านาง
อยู่อึงมึ่ว.

๑๙๑๖. มารดาของเจ้า คงเป็นศัตรู
แน่ และบิดาของเจ้า ก็คงเป็น
ศัตรูแน่นอน จึงได้ยกเจ้าซึ่งยัง
เป็นสาวรุ่นดรุณี ให้แก่พราหมณ์
เฒ่าเห็นปานนี้.

๑๙๑๗. ไม่เกื้อกูลเลยหนอ พวกญาติ
ของเจ้า แอบปรึกษากัน ยกเจ้า

- | | |
|--|---|
| <p>เย ตั ชินฺณสุส ปาทิสฺสุ
เอวํ ทหริยํ สตี.</p> | <p>ผู้ยังเป็นสาวรุ่นดรุณี ให้แก่
พราหมณ์เฒ่าเห็นปานนี้.</p> |
| <p>๑๙๑๘. อมิตฺตา วต เต ภาตี
มนฺตยีสฺสุ รโหคตา
เย ตั ชินฺณสุส ปาทิสฺสุ
เอวํ ทหริยํ สตี.</p> | <p>๑๙๑๘. พวกญาติของเจ้า เป็นศัตรูจริง
หนอ แอบปรึกษากัน ยกเจ้า
ผู้ยังเป็นสาวรุ่นดรุณี ให้แก่
พราหมณ์เฒ่าเห็นปานนี้.</p> |
| <p>๑๙๑๙. ทุกฺกุ วต เต ภาตี
มนฺตยีสฺสุ รโหคตา
เย ตั ชินฺณสุส ปาทิสฺสุ
เอวํ ทหริยํ สตี.</p> | <p>๑๙๑๙. เป็นการทำชั่วจริงหนอ ที่พวก
ญาติของเจ้า แอบปรึกษากัน
ยกเจ้าผู้ยังเป็นสาวรุ่นดรุณี ให้
แก่พราหมณ์เฒ่าเห็นปานนี้.</p> |
| <p>๑๙๒๐. ปาปกํ วต เต ภาตี
มนฺตยีสฺสุ รโหคตา
เย ตั ชินฺณสุส ปาทิสฺสุ
เอวํ ทหริยํ สตี.</p> | <p>๑๙๒๐. เป็นความเลวทรามจริงหนอ ที่
พวกญาติของเจ้าแอบปรึกษากัน
ยกเจ้าผู้ยังเป็นสาวรุ่นดรุณี ให้
แก่พราหมณ์เฒ่าเห็นปานนี้.</p> |
| <p>๑๙๒๑. อมนาปี วต เต ภาตี
มนฺตยีสฺสุ รโหคตา
เย ตั ชินฺณสุส ปาทิสฺสุ
เอวํ ทหริยํ สตี.</p> | <p>๑๙๒๑. ไม่น่าพอใจเลยหนอ ที่พวก
ญาติของเจ้า แอบปรึกษากัน
ยกเจ้าผู้ยังเป็นสาวรุ่นดรุณี ให้
แก่พราหมณ์เฒ่าเห็นปานนี้.</p> |
| <p>๑๙๒๒. อมนาปวสํ วสิ
ชินฺณเณน ปติณา สห
ยา ตฺวํ วสสิ ชินฺณสุส
มตฺนฺเต ชีวิตา วรี.</p> | <p>๑๙๒๒. เจ้าคงไม่พอใจอยู่ กับผิวเฒ่า
การที่เจ้าอยู่ในเรือนของพราหมณ์
เฒ่า เจ้าตายเสียยังดีกว่าอยู่.</p> |
| <p>๑๙๒๓. น หิ ฐฺน ตฺยํ กุลฺยาณิ
ปีตา มาตา จ โสภเน</p> | <p>๑๙๒๓. ดูกรม่ายคนงามคนสวย มารดา
และบิดาของเจ้า คงหาชายอื่น</p> |

อณูณ์ ภาตตาริ วิญฐิสสุ
 เย ตั ชินฺณสฺส ปาทิสฺสุ
 เอวํ ทหริยํ สตี.

๑๙๒๔. พุยิฏฺจนฺเต นวมิยํ
 อกตํ อคฺคินฺหุตฺตกํ
 เย ตั ชินฺณสฺส ปาทิสฺสุ
 เอวํ ทหริยํ สตี.

๑๙๒๕. สมนฺเณ พุราหฺมณฺเณ นฺน
 พุรหฺมจริยปรายเน
 สภา ตวํ โลกํ อภิสฺสสิ
 สีลวฺนฺเต พหุสฺสุเต
 ยภา ตวํ วสฺสิ ชินฺณสฺส
 เอวํ ทหริยํ สตี.

๑๙๒๖. น ทุกฺขิ อหิณา ทฏฺจํ
 น ทุกฺขิ สตฺตียา หตฺ
 ตณฺจ ทุกฺขณฺจ ติปฺปณฺจ
 ยํ ปสฺเส ชินฺณกํ ปตี.

๑๙๒๗. นตฺถิ ชิทฺฐา นตฺถิ รติ
 ชินฺณณ ปติณา สห
 นตฺถิ อลฺลาปสฺสลาไป
 ชคฺคิมฺปิ น โสภติ.

ให้เป็นผิวไม้ได้แน่ จึงยกเจ้า
 ซึ่งยังเป็นสาวรุ่นดรุณี ให้แก่
 พร้าหมณ์เฒ่าเห็นปานนี้.

๑๙๒๔. บางทีเจ้าบุชายญวไ้ไม่ดี ในคติ
 ที่ ๙ คงจะไม่ได้ทำการบูชาไฟ
 ไว้ มารดาและบิดา จึงยกเจ้า
 ซึ่งยังเป็นสาวรุ่นดรุณี ให้แก่
 พร้าหมณ์เฒ่าเห็นปานนี้.

๑๙๒๕. เจ้าคงจักดำสมณพร้าหมณ์ ผู้มี
 พรหมจรรย์เป็นเบื้องหน้า ผู้มีศีล
 เป็นพหุสูต ในโลกเป็นแน่ จึงได้
 มาอยู่ในเรือนของพร้าหมณ์เฒ่า
 แต่ยังเป็นสาวรุ่นดรุณีอย่างนี้.

๑๙๒๖. การที่ถูกงูกัดก็ไม่เป็นทุกข์ การ
 ที่ถูกแทงด้วยหอก ก็ไม่เป็นทุกข์
 การที่ได้เห็นผิวแก่นั้นแล ฟัง
 เป็นทุกข์ด้วย เป็นความร้ายกาจ
 ด้วย.

๑๙๒๗. การเล่นหัวกับผิวแก่ ย่อมไม่มี
 การรื่นรมย์กับผิวแก่ ย่อมไม่มี
 การเจรจาปราศรัย กับผิวแก่
 ย่อมไม่มี แม้การกระซิกกระซี้
 ก็ไม่งาม.

๑๙๒๘. ยथा จ ททโร ททรา
มनुยีสู รโหคตา
สพเพ โสกา วินสุสนติ
เยเกจิ ททยสุสิตา.

๑๙๒๙. ททรา ตูว์ รูปวตี
บุริสานนภิปตฺติตา
คจฺจ ฌาติกุเล อจฺจ
กี ชินฺนุเณ รมายิสฺสตี"ติ.

ตตถ อหฺนฺติ อโหสิ. วาสี
กสิญฺคฺสฺสฺติ กาลิงฺครฎฺเจ ทุนฺนวิญฺจ-
พฺรหฺมณฺคมาวาสี. ตา นํ ตตถ
คตาไวจฺนฺติ ตา ตตถ คามะ อิตฺธิโย
นทิตฺตฺเถ อุกทหฺริกา หุตฺวา คตา
นํ อโวจฺ. ธิโย นํ ปริภาสีสุติ ตา
อิตฺธิโย น อญฺญํ กิณฺจฺจ อโวจฺ.
อถ โข นํ อโวจฺ.

กฺทฺทฺหฺลาคฺติ โกตฺทฺหฺลา ชาตา วิย หุตฺวา.
สมาคนฺตฺวาคฺติ สมนฺตโต ปริกฺขิปิตฺวา.
ททฺริยฺนฺติ ททฺรี ตฺรฺณี โสภคคฺปฺตฺติ

๑๙๒๘. แต่เมื่อใด ผู้หนุ่มเมียสาว
เข้าหยอกกันอยู่ในที่ลับ เมื่อนั้น
ความโศกเศร้าทั้งหมดที่เสียดแทง
หทัยอยู่ ย่อมพินาศไปสิ้น.

๑๙๒๙. เจ้ายังเป็นสาวรูปสวย พวกชาย
หนุ่มปรารถนายิ่งนัก ไปเกิดเจ้า
จงไปอยู่เสียที่ตระกูลญาติเกิด
พราหมณ์แก่ จักให้เจ้ารับนรมย์
ได้อย่างไร".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มิ ได้แก่
ได้มีแล้ว. คำว่า อยู่ในกาลิงครัฐ ความว่า
ชูชกพราหมณ์อยู่บ้านทุนนวิญจพราหมณ์
แคว้นกาลิงคะ. คำว่า ถูกพวกหญิง
ในบ้านนั้น ซึ่งพากันไปตักน้ำ ที่ทำน้ำ
รุ่มกันด้านาง ความว่า หญิงทั้งหลาย
ในบ้านนั้นนำน้ำที่ทำน้ำนั้นไป ได้รุ่มด้านาง
อมิตตตานั้น. คำว่า หญิงทั้งหลาย
มารุ่มด้านางอมิตตตานั้นแล้ว ความว่า
หญิงทั้งหลายเหล่านั้น ไม่ได้ทำอะไรกับ
หญิงอื่น, โดยที่แท้ พวกนางได้รุ่มด้านาง
อมิตตตานั้นแล้ว.

คำว่า อยู่อิงมี ได้แก่ เป็นเหมือนเกิด
ไกลาหลแล้ว. คำว่า มารุ่ม ความว่า
มาห้อมล้อมโดยรอบ. คำว่า สาวรุ่น
ได้แก่ สาวรุ่นดรุณี คือเป็นผู้ถึงความงาม

สมานํ **ชินฺนุณฺสฺสาติ** ชราชินฺนุณฺสฺส
เคเห

ทฺยิฏฺฐนฺนฺเต นวมิยฺนฺติ ตยา นวมิยํ
ยาคํ **ทฺยิฏฺฐํ** ภวิสฺสฺสตี, โส เต
ยาคปิณฺโฑ ปจฺมํ มหฺลลฺกเกณ คหิตฺโต
ภวิสฺสฺสตี. **ทฺยิฏฺฐา** เต นวมิยาตีปิ
ปาโจ นวมิยา ตยา **ทฺยิฏฺฐา** ภวิสฺสฺสตีติ
อตฺถิ

อกตํ **อฺคฺคฺคิหฺนฺตฺตฺกนฺติ** อฺคฺคฺคิหฺนฺตี
ตยา **อกตํ** ภวิสฺสฺสตี. **อภิสฺสฺสตี**
สมณพฺรหฺมณฺเณ สมิตปาเป วา
พาหิตปาเป. วา **อกฺโกสิ.** ตสฺส เต
ปาปสฺส อิทํ ผลนฺติ อธิปฺปาเยเนวาทฺสุ.

ชคฺคฺคิตมฺปิ น **โสภตี**ติ ขณฺฑทฺทฺนฺเต
วิวิริตฺวา หสนฺตสฺส มหฺลลฺกสฺส
หฺลิตฺตีปิ น **โสภตี.** **สพฺเพ** **โสกา**
วินฺสฺสฺสนฺตีติ **สพฺเพ** **เอเตสํ** **โสกา**
วินฺสฺสฺสนฺติ. ก็ **ชินฺนุณฺเณ**ติ **อโย** **ชินฺนุณฺ**
ตํ ปณฺจฺหิ **กามคฺคฺเณ**หิ **กถํ** **รมยิสฺสฺสตี**ติ.

เลิศ. คำว่า **พราหมณ์ชรา** ได้แก่ ในเรือน
ของพราหมณ์เฒ่า

คำว่า **เธอบูชาัญญไว้ไม่ดีในดิลกที่ ๙**
ความว่า การบูชาัญญจักเป็นของอันเธอ
ทำไว้ไม่ดีในดิลกที่ ๙. ก้อนข้าวยาคะ
ของเธอนั้น จักเป็นของอันพราหมณ์แก่
ถือเอาก่อน. บาลีว่า **ทฺยิฏฺฐา** เต นวมิยา
ดังนี้ก็มี. อธิบายว่า การบูชาัญญในดิลก
ที่ ๙ จักเป็นของอันเธอทำไว้ไม่ดีแล้ว.

คำว่า **เธอไม่ทำการบูชาไฟไว้** ความว่า
แม้การบูชาไฟจักเป็นของอันเธอไม่ทำไว้.
คำว่า **เจ้าคงจักดำ** ความว่า เจ้าคง
จักดำสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้มีบาป
สงบแล้ว หรือผู้มีบาป อันลอยแล้ว,
พระอรรถกถาจารย์กล่าวด้วยประสงค์ว่า
นี้เป็นผลบาปของนางอมิตตตปาพานั้น.

คำว่า **แม้การกระชิกกระชี่** ก็ไม่งาม
ความว่า แม้การหัวเราะของพราหมณ์แก่
ผู้เปิดปากเห็นฟันหักร่าเริงอยู่ ย่อมไม่
งามเลย. คำว่า **ความโสกเศร้าทั้งหมด...**
ย่อมพินาศไป ความว่า ความเศร้าโศก
ทั้งสิ้นของผัวหนุ่มและเมียสาวเหล่านั้น
ย่อมพินาศไป. คำว่า **พราหมณ์แก่จัก**
ให้เจ้ารีนรมย์ ได้อย่างไร ความว่า
ชุกพราหมณ์แก่นี้ จักให้เจ้ารีนรมย์
ด้วยกามคุณ ๕ ได้อย่างไร

สา ตาส์ สนุติกา ปริภาส์
 ลภิตฺวา อุทกขมฺภึ อาทาย โรธมานา
 มรฺ ิ คนฺตฺวา “กึ โภติ โรทสิ”ติ
 พฺราหฺมณฺน ปฺนฺจสา ตสฺส อารโจะนฺติ
 อิมิ คาทมาห

๑๙๓๐. “น เต พฺราหฺมณ คจฺฉามิ
 นทึ อุทกหาริยา
 ทิโย มํ ปริภาสนฺติ
 ตยา ชินฺนฺณน พฺราหฺมณา”ติ.

ตสฺสตุโถ “พฺราหฺมณ ตยา
 ชินฺนฺณน มํ อิตฺติโย ปริภาสนฺติ,
 ตสฺมา อิตฺ ปฺนฺจาย ตว อุทกหาริกา
 หุตฺวา นทึ น คจฺฉามิ”ติ.

ชูชโก อาน

๑๙๓๑. “มา เม ตฺวํ อกรา กมฺมํ
 มา เม อุทกมาหริ
 อหิ อุทกมาหิสฺสํ
 มา โภตี ฏปฺปิตา อหุ”ติ.

ตตฺถ อุทกมาหิสฺสนฺติ อหิ อุทกํ
 อานริสฺสามิติ.

พฺราหฺมณี อาน

นางอมิตตตาพานั้น ได้รับบริภาษ
 จากสำนักพวกหญิงเหล่านั้นแล้ว ก็ถือ
 เอาหม้อน้ำ ร้องให้กลับไปสู่เรือน ถูก
 ชูชกพราหมณ์ถามว่า “แนะนำผู้เจริญ
 เจ้าร้องให้ทำไม” เมื่อจะบอกแก่ชูชก
 พราหมณ์ จึงกล่าวคานานี้ว่า

๑๙๓๐. “ดูกรท่านพราหมณ์ ฉันจักไม่ไป
 ตักน้ำที่แม่น้ำ เพื่อท่านอีกต่อไป
 เพราะพวกหญิงชาวบ้าน รุมด่า
 ฉัน เหตุที่ท่านเป็นคนแก่”.

เนื้อความแห่งคานานี้ว่า “ดูกร
 พราหมณ์ หญิงชาวบ้านทั้งหลาย รุมด่า
 ฉัน เพราะท่านเป็นคนแก่ เพราะเหตุนี้
 ฉันจักไม่ไปที่แม่น้ำ ตักน้ำมาเพื่อท่าน
 อีกต่อไป”.

ชูชกพราหมณ์ กล่าวว่

๑๙๓๑. “เธออย่าได้ทำการงาน เพื่อฉัน
 เลย อย่าได้ตักน้ำมาเพื่อฉันเลย
 ฉันจักตักน้ำมาเอง เธออย่า
 โกรธเลย”.

บรรดาคำเหล่านั้น ด้วยคำว่า ฉัน
 จักตักน้ำมาเอง ชูชกกล่าวว่า ฉันจักนำ
 น้ำมาเอง.

นางพราหมณี กล่าวว่

๑๙๓๒. “นาหิ ตมฺหิ กุเล ชาตา
 ยํ ตฺวํ อุตฺตมาหเร
 เอวํ พุราหุมนฺ ชานาหิ
 น เต วจฺจามิหิ สมฺเว.

๑๙๓๓. สเจ เม ทาสํ ทาสี วา
 นานยิสฺสสฺสึ พุราหุมนฺ
 เอวํ พุราหุมนฺ ชานาหิ
 น เต วจฺจามิ สฺนฺตฺติเก”ติ.

ตตฺถ นาหิ ตมฺหิ ตมฺหิ ตมฺหิ กุเล
 สามิเก กมฺมํ กาทเรตฺติ, นาหิ ตตฺถ
 ชาตา. ยํ ตฺวณฺตฺติ ตสฺมา ยํ อุตฺกํ
 ตฺวํ อาหริสฺสสฺสึ, น มยฺหิ เตน
 อตฺถิตฺติ.

ชูชโก อาห

๑๙๓๔. “นตฺถิ เม สิปปฺกุจฺจํ วา
 ธนํ ธนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 กุโตหิ ทาสํ ทาสี วา
 อานยิสฺสสามิ โภตฺติยา
 อนฺหิ โภตฺตี อฺปปุจฺจิสฺสํ
 มา โภตฺตี กุปฺปิตา อหฺ”ติ.

สา เทวตฺตยา วิคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
 พุราหุมนฺ อาห

๑๙๓๒. “ฉันไม่ได้เกิดในสกุล ที่ใช้สามี
 ให้ตักน้ำ ดูกรท่านพราหมณ์
 ขอท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ฉันจะไม่
 อยู่ในเรือนของท่าน.

๑๙๓๓. ดูกรท่านพราหมณ์ ถ้าท่าน
 จักไม่นำทาสหรือทาสี มาให้ฉัน
 ท่านพราหมณ์จงทราบอย่างนี้ว่า
 ฉันจักไม่อยู่ในสำนักของท่าน”.

บรรดาคำเหล่านั้น ด้วยคำว่า ฉัน
 ไม่ได้เกิดในสกุลที่ นางอมิตตตาปนา
 กล่าววว่า ฉันไม่ได้เกิดในสกุลที่หญิง
 ทั้งหลาย ใช้ให้สามีทำการงาน. คำว่า
 ที่ใช้สามี... ความว่า เพราะเหตุนั้น
 ฉันจึงไม่ต้องการน้ำที่ท่านนำมา.

ชูชกพราหมณ์ กล่าววว่า

๑๙๓๔. “ดูกรพราหมณ์ ศิลปกรรมหรือ
 ทรัพย์และข้าวเปลือกของฉันไม่มี
 ฉันจักนำทาสหรือทาสีมาให้เธอ
 แต่ที่ไหน ฉันจักปรนนิบัติเธอเอง
 เธออย่าโกรธเลย”.

นางอมิตตตาปนานั้น เป็นผู้อันเทวดา
 ดลใจแล้ว จึงกล่าวกับพราหมณ์ว่า

๑๙๓๕. "เอहि เต อหมกุขิสฺส
 ยถา เม วจันํ สุตํ
 เอส เวสฺสนุตโร ราชชา
 วงฺเก วสฺติ ปพฺพเต.

๑๙๓๖. ตํ ตวํ คนฺตุวาน ยาจสฺสุ
 ทาสํ ทาสินฺญจ พฺราหฺมณ
 โส เต ทสฺสติ ยาจิต
 ทาสํ ทาสินฺญจ ชตฺติโย"ติ.

ตตฺถ เอहि เต อหมกุขิสฺสนฺติ
 อหํ เต อัจฺฉิขิสฺสामी. อิทํ สว
 เทวตาวิคฺคหิตา หุตฺวา อาน.

ชูชโก อาน

๑๙๓๗. "ชินฺนุณฺโหมสมฺมิ ทพฺพโล
 ทีโฆ จทฺธา สฺสทฺคฺคโม
 มา โภตี ปริเทเวสิ
 มา โภตี วิมฺนา อหุ
 อหํ โภตี อฺปฺภุจิสฺสํ
 มา โภตี กุปฺปีตา อหุ"ติ.

ตตฺถ ชินฺนุณฺโหมสมฺมิตฺติ ภทฺเท
 อหํ ชินฺนุณฺโณ อสมฺมิ, กถํ คมฺิสฺสामीติ.

พฺราหฺมณฺณี อาน

๑๙๓๕. "มานี้เกิด ฉันจักบอกท่าน ตาม
 คำที่ฉันได้ฟังมา พระเวสสันดร
 ราชฤาษี ประทับอยู่ ณ เขา
 วงกต.

๑๙๓๖. ดูกรท่านพราหมณ์ ท่านจงไป
 ทูลขอทาสและทาสี กับพระองค์
 เกิด พระเวสสันดรผู้เป็นกษัตริย์
 ถูกท่านทูลขอแล้ว จักพระราช-
 ทานทาสและทาสีแก่ท่าน".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มานี้เกิด
 ฉันจักบอกท่าน ความว่า ฉันจักบอก
 แก่ท่าน. นางอมิตตดาปนาเป็นผู้อัน
 เทวดาดลใจแล้ว จึงกล่าวคำนี้.

ชูชกพราหมณ์ จึงกล่าวคาถาว่า

๑๙๓๗. "ฉันเป็นคนชรา ทพพลภาพ
 ทั้งหนทางก็ไกล เดินไปได้ยาก
 เธออย่ารำพันไปเลย อย่าเสียใจ
 เลย ฉันจักปรนนิบัติเธอเอง เธอ
 อย่าโกรธเลย".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ฉันเป็น
 คนชรา ความว่า ดูกรนางผู้เจริญ
 ฉันเป็นคนชรา, ฉันจักไปได้อย่างไร.

นางพราหมณี กล่าวว่

๑๙๓๘. "ยถา อคนุตวา สงคามิ
 อยุทเธว ปราชิตो
 เอวเมว ตูมิ พุรหม
 อคนุตวาว ปราชิตो.

๑๙๓๙. สเจ เม ทาสี ทาสี วา
 นานยิสฺสสิ พุราหฺมณ
 เอวิ พุราหฺมณ ชานาหิ
 น เต วจุจามิหิ สมเร
 อมนาปนฺเต กริสฺสามิ
 ตนฺเต ทุกฺขิ ภวิสฺสติ.

๑๙๔๐. นกฺขตฺเต อุตฺตปฺพุเพสุ
 ยทา มํ ทกฺขสิลฺงกตํ
 อญฺเณหิ สทฺธิ รมมานํ
 ตนฺเต ทุกฺขิ ภวิสฺสติ.

๑๙๔๑. อทฺสฺสเนน มยฺหฺนฺเต
 ชินฺณฺสฺส ปริเทวโต
 ภยฺโย วงฺกา ปลิตา จ
 พฺหุ เหฺสฺสนฺติ พุราหฺมณา"ติ.

ตตฺถ อมนาปนฺเตติ เวสฺสนฺตรสฺส
 สฺนฺติกํ คนฺตฺวา ทาสี วา ทาสี วา
 อนาหรนฺตฺสฺส ตว อรุจฺจนํ กมฺมํ
 กริสฺสามิ.

๑๙๓๘. "คนขลาด ยังไม่ทันถึงสนามรบ
 ไม่ทันได้รบ ก็ยอมแพ้ ฉันใด
 ท่านพราหมณ์ ยังไม่ทันได้ไป
 ก็ยอมแพ้ ฉันนั้น.

๑๙๓๙. ถ้าท่านพราหมณ์ จักไม่นำทาส
 หรือทาสีมาให้ฉัน ขอท่านจง
 ทราบไว้เถิดว่า ฉันจักไม่อยู่
 ในเรือนของท่าน ฉันจักกระทำ
 อាកารไม่พอใจให้แก่ท่าน ข้อนั้น
 จักเป็นความทุกข์ของท่าน.

๑๙๔๐. ในคราวมหรสพ ซึ่งมีในต้นฤดู
 นักช้ตฤกษ์ ท่านจักได้เห็นฉัน
 ผู้แต่งตัวสวยงาม รื่นรมย์อยู่กับ
 ชายอื่น ข้อนั้น จักเป็นทุกข์
 ของท่าน.

๑๙๔๑. ดูกรท่านพราหมณ์ เมื่อท่าน
 ผู้เป็นคนแก่รำพันอยู่ เพราะ
 ไม่เห็นฉัน ร่างกายที่งอ ก็จัก
 งอยิ่งขึ้น ผมที่หงอก ก็จักหงอก
 มากขึ้น".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า (เราจัก
 ทำ) อាកารไม่พอใจแก่ท่าน ความว่า
 เมื่อท่านไม่ไปส่งสำนักพระเวสสันดรแล้ว
 นำทาสหรือทาสีมา ฉันจักทำกรรม
 อันไม่เป็นที่ชอบใจแก่ท่าน.

นภขตุเต อุตฺพุเพสุติ นภขตุต-
โยควเสน วา ฉนฺนํ อุตฺนํ ตสฺส
อุตฺตสฺส ปุพฺพวเสน วา ปวตฺเตสฺ
ฉเนสุ.

ตี สุตฺวา พุราหฺมณเณ ภิโต อโหสิ.
ตมตฺถิ ปกาเสนฺโต สตุถา อาห

๑๙๔๒. "ตโต โส พุราหฺมณเณ ภิโต
พุราหฺมณินยา วसानุโค
อฏฺฐิโต กามราเคน
พุราหฺมณี เอตทพฺรวิ.

๑๙๔๓. ปาถะยฺยํ เม กโรหิ ตฺวํ
สงฺกุลา สงฺคฺพานิ จ
มธุปินฺนุทิกา จ สุกตาโย
สตุตฺตมตฺตตฺตญฺจ พุราหฺมณี.

๑๙๔๔. อานยิสฺสํ เมถฺนเก
อุโภ ทาสกฺุมารเก
เต จ ปริจฺริสฺสนฺติ
รตฺตินฺนุทิวมตฺนุทิตา"ติ.

คำว่า ในคราวมหรสพซึ่งมีในต้นฤดู
นักขัตฤกษ์ ความว่า เมื่อมหรสพ อัน
เป็นไปอยู่ ด้วยสามารถการประกอบใน
ฤดูนักขัตฤกษ์ หรือด้วยสามารถต้นฤดู
นั้น แห่งฤดูทั้ง ๖.

ชูชกพราหฺมณี ครั้นฟังคํานาง
อมิตตตาปนา นั้น ได้เป็นผู้กลัวแล้ว.
พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความ
นั้น จึงตรัสว่า

๑๙๔๒. "ลำดับนั้น พราหฺมณตกใจกลัว
เป็นไปในอำนาจของนางพราหฺมณี
ถูกกามราคะบีบคั้น ได้กล่าว
กับนางพราหฺมณีว่า.

๑๙๔๓. ดูกรนางพราหฺมณี เธอจงจัด
เสบียงเดินทางให้ฉัน ทั้งขนมงา
ขนมนี้้ออย ขนมนี้้อึ้ง สัตตูก้อน
สัตตุมง และข้าวผอก^๑ เธอจงจัด
ให้ดี ๆ.

๑๙๔๔. ฉันจักนำ พระพี่น้องทั้งสองมา
ให้เป็นทาส พระพี่น้องทั้งสองนั้น
เป็นผู้ไม่เกียจคร้าน จักปรนนิบัติ
เธอ ทั้งกลางคืนและกลางวัน".

^๑ ข้าวที่เป็นเสบียงเดินทาง.

ตตถ อญฺเฐโตติ อุพฺพุโต ปิพฺพิโต.
สงฺกฺลาติ ติลฺปุเว. สงฺคฺพานิ จาติ
สงฺคฺพิปุเว จ.

สตุตฺตตตฺตฺนฺติ พุทฺธสตุตฺต อพฺพุธ-
สตุตฺตฺตฺนฺเจว ปุญฺญตตฺตฺนฺจ. เมถฺนเกติ
ชาติโคตฺตตฺตฺนฺจปฺปเทเสหิ สฺทิสฺเส. ทาส-
กฺมารเกติ ตว ทาสตฺตฺตฺนฺจ กุมารเก.

สา ขิปฺปิ ปาถเยยฺยฺ ปฏฺิยาเทตฺวา
พฺราหฺมณฺสฺส อาโรเจสิ. โส เคเห
ทฺพฺพลฺลฺจฺจํ ติริ กตฺวา ทฺวาริ
ปฏฺิสงฺขริตฺวา อรณฺญภา ทารุณิ อหริตฺวา
สมฺเฏณ อุทกํ อหริตฺวา เคเห
สพฺพภาชนานิ ปุเรตฺวา ตตฺตฺเถว
ตาปสฺเวสฺมิ สฺมาทฺยิตฺวา "ภทฺเท อิติ
ปฏฺุจาย วิกาเล มา นิคุขฺมิ, ยาว
มมาคมฺนา อปฺปมตฺตา โหหิ"ติ ตํ
โอรทิตฺวา อุปาหนิ อารุญฺห ปาถเยย-
ปฺลิตฺพฺพกํ อํเส ลคฺเคตฺวา อมิตฺตตฺตาปนํ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า (อฏฺกาม-
ราคะ) บีบคั้น ได้แก่ เข้าไปประทุษร้าย
แล้ว คือบีบคั้นแล้ว. คำว่า ขนมงา ได้แก่
ขนมที่คลุกด้วยงา. คำว่า ขนมน้ำอ้อย
ได้แก่ ขนมที่คลุกด้วยน้ำอ้อย.

คำว่า สัตตูก้อน สัตตฺตฺมฺง และข้าวผอก
ได้แก่ ข้าวติดกันเป็นก้อน (สัตตูก้อน)
ข้าวไม่ติดกัน (สัตตฺตฺมฺง) และข้าวห่อ (ข้าว
ผอก). คำว่า พระพี่น้อง ความว่า ผู้มี
ชาติโคตรตระกูลและประเทศเช่นเดียวกัน.
คำว่า พระพี่น้องทั้งสองมาให้เป็นทาส
ความว่า ฉันทจักนำพระพี่น้องทั้งสอง
มาเป็นทาสของเจ้า.

นางอมิตตตาปนา นั้น รีบจัดแจง
เสียบึ่งเดินทางเสร็จแล้ว บอกชุกก-
พฺราหฺมณฺ. ชุกกพฺราหฺมณฺนั้นช่อมสฺถานที่
ชำระในเรือนให้มั่นคง ช่อมประตูเสร็จ
แล้วเก็บฟืนมาจากป่า เอาหม้อต้กน้ำมา
ใส่น้ำในภาชนะทั้งหมดที่มีอยู่ในเรือนจนเต็ม
แล้วสมาทานเพศเป็นดาบส ในเรือนของ
ตนนั่นเอง กล่าวสอนนางพฺราหฺมณฺีว่า
“นะแม่ผู้เจริญ ตั้งแต่ขึ้นไป เวลาพลบค่ำ
เจ้าอย่าออกไปนอกร้าน เจ้าจงอย่า
ประมาท จนกว่าฉันจะกลับมา” ดังนี้
แล้วสวมรองเท้า สะพายกระบอบ บรรจฺ

ปทกฺขิณํ กตฺวา อสฺสสุภฺณฺณเณหิ เนตฺเตหิ
โรทิตฺวา ปกฺกามิ. ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต
สตุถา อาห

๑๙๔๕. “อิทํ วตฺวา พุรฺหมพฺนุชฺ
ปฏิมฺญจฺจิ อุปาหนํ
ตโต โส มนฺตยิตฺวาน
ภริยํ กตฺวา ปทกฺขิณํ.

๑๙๔๖. ปกฺกามิ โส รุณฺณมฺุโข
พุราหฺมเณ สหิตพฺพโต
สิวีนํ นครํ ผีตํ
ทาสปริเยสฺสนญฺจฺรณฺ”ติ.

ตตฺถ รุณฺณมฺุโขติ รุหฺมฺุโข.
สหิตพฺพโตติ สมากินฺนฺวโต, คหิต-
ตาปสฺเวสฺสตี อตฺถเ. จฺรณฺติ ทาสทาสี-
ปริเยสฺสนํ จฺรณฺโต สิวีนํ นครํ อารพฺก
ปกฺกามิ.

โส ตํ นครํ คนฺตฺวา สนฺนิปตฺตี
ชนํ ทิสฺวา “เวสฺสสนฺตโร ราชา
กุหิณฺ”ติ ปฺจฺจฺ. ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต
สตุถา อาห

เสปียงเดินทาง กระทำประทกษิณนาง
อมิตตตปาณา มีตาทั้งสองนงด้วยน้ำตา
ร้องให้เดินหลีกไป. พระศาสดา เมื่อจะ
ทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

๑๙๔๕. “ชุกกพฺราหฺมณฺ์ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่ง
พรหมกล่าวคำนี้แล้ว พร่ำสั่งเสีย
ต่อไป กระทำประทกษิณภรรยา
แล้วสวมรองเท้า.

๑๙๔๖. ชุกกพฺราหฺมณฺ์ ได้สมาทานวัตร
มีน้ำตานองหน้า ออกจากบ้าน
ไปยังนครอันมั่งคั่ง ของชาวสีพี
เที่ยวแสวงหา ทาสและทาสี
ด้วยประการฉะนี้”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มีน้ำตา
นองหน้า ได้แก่ ร้องให้น้ำตานองหน้า
คำว่า ได้สมาทานวัตร ได้แก่ มีวัตร
อันสมาทานแล้ว. อธิบายว่า ถือเพศเป็น
ดาบสแล้ว. คำว่า เที่ยวแสวงหา ได้แก่
เที่ยวไปแสวงหาทาสและทาสี เดินทาง
ออกจากบ้านมุ่งหน้าไปนครแห่งชาวสีพี
แล้ว.

ชุกกพฺราหฺมณฺ์ ไปถึงนครนั้นแล้ว
เห็นชนประชุมกัน จึงถามว่า “พระ
เวสสันดร อยู่ที่ไหน”. พระศาสดา เมื่อ
จะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

๑๙๔๗. "โส ตตถ คนฺตฺวา อวจาสิ
 เย ตตถาสฺมึ สมากตา
 กุหิ เวสฺสนฺตโร ราชา
 กตถ ปสฺเสมฺ ขตฺติยํ."

๑๙๔๘. เต ชนา ตํ อวจิสฺสุ
 เย ตตถาสฺมึ สมากตา
 ตุมฺเหหิ พุรฺหมํ ปกโต
 อติทาเนน ขตฺติโย
 ปพฺพาชิตอ สกา ฏฺฐา
 วฺงเก วสฺติ ปพฺพเต."

๑๙๔๙. ตุมฺเหหิ พุรฺหมํ ปกโต
 อติทาเนน ขตฺติโย
 อาทาย ปุตฺตทวารญฺจ
 วฺงเก วสฺติ ปพฺพเต"ติ."

ตตถ ปกโตติ อูปพฺพุโต ปิพิโต

๑๙๔๗. "ชุกกพราหมณฺ์ ไปในนครนั้นแล้ว
 ได้ถามประชาชนที่มาประชุมกัน
 อยู่ในที่นั้นว่า พระเวสสันดร
 ประทับอยู่ ณ ที่ไหน พวกเรา
 จะไปเฝ้าพระองค์ผู้บรมกษัตริย์
 ได้ ณ ที่ไหน."

๑๙๔๘. ชนทั้งหลาย ผู้มาประชุมกันอยู่
 ณ ที่นั้น ได้บอกพราหมณฺ์ว่า
 ดูกรพราหมณฺ์ พระเวสสันดร
 บรมกษัตริย์ ถูกพวกท่าน
 เบียดเบียน เพราะทรงบำเพ็ญ
 ทานมากเกินไป จึงถูกเนรเทศ
 จากแคว้นแคว้นของพระองค์(ต้อง
 ทรงพาพระโอรส พระธิดาและ
 พระอัครมเหสีไป) , ประทับอยู่
 ณ เขาวงกต."

๑๙๔๙. ดูกรพราหมณฺ์ พระเวสสันดร
 บรมกษัตริย์ ถูกพวกท่าน
 เบียดเบียน เพราะทรงบำเพ็ญ
 ทาน มากเกินไป จนต้องพาพระ
 โอรส พระธิดาและพระอัครมเหสี
 เสด็จไปประทับ ณ เขาวงกต".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ถูกพวก
 ท่านเบียดเบียน ความว่า พระองค์
 ถูกพวกท่านทำให้เดือดร้อนแล้ว คือ

อตฺตโน นคเร วสิตฺถํ อลภิตฺวา อิทานิ
วงฺกตปพฺพเต วสตีติ.

เบียดเบียนแล้ว ไม่ได้ประทับอยู่ใน
พระนครของพระองค์ บัดนี้ ประทับอยู่
ณ เขาวงกต.

เอวํ ตฺเมห อมฺหากิ ราชานิ
นาเสตฺวา ปุณฺปิ อาคตา อธิ
ติฏฺฐตา”ติ เต เลทฺตุทฺทณฺฑาทิทิตฺถา
พฺราหฺมณานํ อนุพนฺธิสฺสุ. โส เทวตา-
วิคฺคหิตฺโต หุตฺวา วงฺกตปพฺพตมคฺคเมว
คณฺหิ. ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห

ประชาชนเหล่านั้น กล่าวต่อไปว่า
พวกแก ทำให้พระราชาของพวกเรา
ถึงความพินาศอย่างนี้แล้ว ยังมายืนในที่นี้
อีก ดังนี้แล้ว จึงพากันฉวยก้อนดินและ
ท่อนไม้เป็นต้น ไล่ติดตามชูชกพราหมณ์
ไป. ชูชกพราหมณ์ ถูกเทวดาดลใจ
ได้ยัดทางไปสู่เขาวงกตนั่นเอง. พระศาสดา
เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึง
ตรัสว่า

๑๙๕๐. “โส ใจฺหิตฺโต พฺราหฺมณฺเญ
พฺราหฺมณฺเณ กามคิทรฺธิมา
อสมฺนุตํ ปฏฺิเสวิตฺถ
วเน วาพฺมิกาภิณฺเณ
ขคฺคทีปฺนิเสวิตฺเต.

๑๙๕๐. “พราหมณ์นั้น ผู้มีความตั้งใจใน
กาม ถูกนางพราหมณ์ดักเตือน
ได้เสวยทุกข์เป็นอันมาก ในป่า
อันเกลือกกล่นไปด้วยสัตว์ร้าย
เป็นที่อยู่อาศัยของแรด และ
เสือเหลือง.

๑๙๕๑. อาทาย เวลฺลวํ ทณฺฑํ
อคฺคิหุตฺตํ กมณฺฑลฺลํ
โส ปาวิสิ พฺรหารณฺณํ
ยตฺถ อสฺสิสฺสี กามทํ.

๑๙๕๑. แก่ถ้อยไม้เท้า สีเหมือนผลมะตูม
ทั้งเครื่องบูชาไฟและเต้าน้ำเข้าไป
สู่ป่าใหญ่ โดยทางที่ได้ทราบ
ข่าว พระหน่อกษัตริย์เจ้า ผู้ให้
สำเร็จความประสงค์.

๑๙๕๒. ตํ ปวิฏฺจํ พฺรหารณฺณํ
โกกา นํ ปริวารยฺม

๑๙๕๒. สุนัขทั้งหลาย ล้อมไล่พราหมณ์
นั้น ผู้เข้าไปป่าใหญ่ ตาแก่ร้อง

วิกุกนุที โส วิปฺปณฺเฑโฐ
ทฺูเร ปณฺเฑธา อปฺกุกมิ.

เสียงขรม เดินหลงทาง ห่างออก
ไปเสียไกล.

๑๙๕๓. ตโต โส พฺราหฺมณเฑ คนฺตุวาท
โกคฺคฺลฺหฺโธ อสฺสณฺเฑโต
วงฺกสฺสโธหฺรณเฑ ญฺเฑโฐ
สุนฺเชหิ ปฺริวาทิตเฑ
รฺุกฺขสฺสมิณฺเฑจ นิสฺสินฺโนว
อิมา คาทา อภาสถา"ติ.

๑๙๕๓. ลำดับนั้น พราหมณ์ผู้โลกใน
โกคคะ ไม่สำรวจม ถูกสุนัขล้อมไล่
หลงทางที่จะไปสู่เขาวงกต และ
นั่งอยู่บนต้นไม้ ได้กล่าวคาถา
เหล่านี้ว่า"

ตตฺถ อมฺนตฺนฺติ ตํ มหาชนเฑ
อนฺุพฺนฺนทฺุขณฺเฑจเว วณฺปริโยคาคาณ-
ทฺุขณฺเฑจ. อคฺคิหฺตฺนฺติ อคฺคิซฺหณฺก-
กฺญจฺจุ. โภกา นํ ปฺริวาทิตฺติ โส หิ
อธฺณณฺเฑ ปฺริลิตฺตวาท วฺกตปฺพุตคามิมคฺคํ
อชานนฺเฑโต มคฺคฺมฺโพหฺน หุตฺตวาท วิจฺริ,
อถ นํ อารกฺขณฺตถาย นิสฺสินฺนสฺส
เจตปฺตฺตสฺส สุนฺชา ปฺริวาทิตฺติ อตฺถเฑ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า (เสวย)
ทุกข์เป็นอันมาก ได้แก่ ทุกข์ที่ถูกมหาชน
ไล่ติดตาม และทุกข์ที่ทำให้หลงป่า. คำว่า
เครื่องบูชาไฟ ได้แก่ ทักษิสำหรับดับ
น้ำมันบูชาไฟ. คำว่า สุนัขทั้งหลายล้อม
ไล่พราหมณ์นั้น ความว่า ก็ซุขกพราหมณ์
นั้น เข้าไปสู่ป่า เมื่อไม่ทราบหนทางไป
เขาวงกต เป็นผู้หลงทาง เทียวไป. ครั้งนั้น
สุนัขทั้งหลาย ของนายเจตบุตร ผู้นั่ง
เฝ้าอารักขาพระเวสสันดร ได้ไล่ล้อม
ซุขกพราหมณ์แล้ว.

วิกุกนุที โสติ โส เอกํ รฺุกฺขํ
อารฺุยฺห มหฺนฺเตน รเวณ กนฺุทฺติ.
วิปฺปณฺเฑโฐติ วิปฺปณฺเฑจฺมคฺโค
ทฺูเร
ปณฺเฑธาติ วฺกตปฺพุตคามิปฺถโต ทฺูเร

คำว่า ตาแก่ร้องเสียงขรม ได้แก่ ตาซุขก
นั้น ขึ้นต้นไม้ต้นหนึ่งร้องคร่ำครวญ
เสียงดัง. คำว่า เดินหลงทาง ได้แก่
เดินหลงทางแล้ว. คำว่า ห่างออกไป
เสียไกล ความว่า ตาซุขกได้หนีไป
ไกลจากทางที่จะไปยังเขาวงกต. คำว่า

อปกกมิ. โภคลหุโหติ โภคลาภ ลหุโห
 อสญญโตติ ทุสสีโล. วงกสุโสทรณ
 นญโจติ วงกตปพุตตสส คมนมคเค
 วิปฺปนญโจ.

โส สุนเขหิ ปริวาริต รุกเข
 นิสินฺโนว อิเม คาถา อภาสถ

๑๙๕๔. "โก ราชปุตฺตํ นิสกํ
 ชยนุตมปราชิตํ
 ภเย เขมสฺส ทาทาริ
 โก เม เวสฺสฺสนุตริ วิฑู.

๑๙๕๕. โย ยาจตี ปติฏฺฐาสสิ
 ฏฺฐานํ ธรณีวิว
 ธรณฺฐปมํ มหาราชํ
 โก เม เวสฺสฺสนุตริ วิฑู.

๑๙๕๖. โย ยาจตี คตี อาสิ
 สวณฺตีนิว สาคโร
 อุกฺทฐปมํ มหาราชํ
 โก เม เวสฺสฺสนุตริ วิฑู.

ผู้โลกในโกคะ ได้แก่ พราหมณ์ผู้โลก
 ในการอยากได้โภคสมบัติ. คำว่า ผู้ไม่
 สำรวม ได้แก่ เป็นผู้ท้อ. คำว่า หลงทาง
 ที่จะไปสู่เขาวงกต ความว่า เป็นผู้
 สับสนในทางที่จะไปสู่เขาวงกต.

ชูชกพราหมณ์นั้นถูกสุนัขทั้งหลาย
 ห้อมล้อมแล้ว นั่งอยู่บนต้นไม้แน่นทึบ
 ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

๑๙๕๔. "ใครเล่าหนอ จะฟังบอกพระราชา-
 บุตร พระนามว่าพระเวสสันดร
 ผู้ประเสริฐทรงข้านะความตระหนี่
 อันใครให้แพ้ไม่ได้ ทรงให้ความ
 ปลอดภัย ในเวลามีภัยแก่เราได้.

๑๙๕๕. พระองค์เป็นที่ฟังของพวกยาก
 ดังธรรมเนียมเป็นที่ฟังของสัตว์ทั้งหลาย
 ฉะนั้น ใครจะฟังบอกพระเวสสันดร
 มหาราช ผู้เปรียบเหมือนแม่ธรณี
 แก่เราได้.

๑๙๕๖. พระองค์เป็นที่ไปเฝ้า ของพวก
 ยาก ดังสาครเป็นที่น้ำไหลไป
 รวมแห่งแม่น้ำทั้งหลาย ฉะนั้น
 ใครจะฟังบอก พระเวสสันดร
 มหาราช ผู้เปรียบเหมือนสาคร
 แก่เราได้.

๑๙๕๗. กลยาณติตถ์ สุปิวิ
 สัตฺตุทกั มโนรมั
 ปุณฺธุริเกหิ สญฺจนุณิ
 ยุตฺตึ กิณฺชุกฺขเรณฺุณา
 รหฺทุปมึ มหาราชั
 โก เม เวสุสฺนฺตรึ วิฑู.

๑๙๕๘. อสฺสตุถิว ปเถ ชาตึ
 สิตฺจฺฉายั มโนรมั
 สนฺุตานั วิสเมตารึ
 กิณฺุตานั ปฏิกฺคหึ
 ตถฺุปมึ มหาราชั
 โก เม เวสุสฺนฺตรึ วิฑู.

๑๙๕๙. นิโคธฺริวั ปเถ ชาตึ
 สิตฺจฺฉายั มโนรมั
 สนฺุตานั วิสเมตารึ
 กิณฺฺุตานั ปฏิกฺคหึ
 ตถฺุปมึ มหาราชั
 โก เม เวสุสฺนฺตรึ วิฑู.

๑๙๖๐. อมฺพิ อิว ปเถ ชาตึ
 สิตฺจฺฉายั มโนรมั
 สนฺุตานั วิสเมตารึ
 กิณฺฺุตานั ปฏิกฺคหึ

๑๙๕๗. ใครจะฟังบอก พระเวสสันดร
 มหาราช ผู้เป็นดังสระน้ำ มีท่า
 อ้นงามราบเรียบ ลงดื่มได้ง่าย
 มีน้ำเย็นเป็นที่รื่นรมย์ใจ ดารดาษ
 ไปด้วยบุญตริก บัวขาว สะพรั่ง
 ไปด้วยเกสรบัว แก่เราได้.

๑๙๕๘. ใครจะฟังบอก พระเวสสันดร
 มหาราช ผู้เปรียบเหมือนต้นโพธิ์
 ใบที่เกิดอยู่ใกล้ทาง มีเงาร่มเย็น
 น่ารื่นรมย์ใจ เป็นที่พักอาศัย
 ของคนเดินทาง ผู้เมื่อยล้า
 เหน็ดเหนื่อยมา ในเวลาร้อน
 แก่เราได้.

๑๙๕๙. ใครจะฟังบอก พระเวสสันดร
 มหาราช ผู้เปรียบเหมือนต้นไทร
 ที่เกิดอยู่ใกล้ทาง มีเงาร่มเย็น
 น่ารื่นรมย์ใจ เป็นที่พักอาศัย
 ของคนเดินทาง ผู้เมื่อยล้า
 เหน็ดเหนื่อยมา ในเวลาร้อน
 แก่เราได้.

๑๙๖๐. ใครจะฟังบอก พระเวสสันดร
 มหาราช ผู้เปรียบเหมือนต้น
 มะม่วงที่เกิดอยู่ใกล้ทาง มีเงา
 ร่มเย็น น่ารื่นรมย์ใจ เป็นที่พัก
 อาศัยของคนเดินทาง ผู้เมื่อยล้า

- ตถุปมัมหาราช
โก เม เวสสุสนุตร วิฑู.
๑๙๖๑. สาลิ อิว ปเถ ชาตัม
สีตจฉายัมโนรมัม
สนุตานัม วิสเมตารัม
กิลนุตานัม ปฏิคุคฺคหิ
ตถุปมัมหาราช
โก เม เวสสุสนุตร วิฑู.
๑๙๖๒. ทุมัม อิว ปเถ ชาตัม
สีตจฉายัมโนรมัม
สนุตานัม วิสเมตารัม
กิลนุตานัม ปฏิคุคฺคหิ
ตถุปมัมหาราช
โก เม เวสสุสนุตร วิฑู.
๑๙๖๓. เอวญจ เม วิลปโต
ปวิฏฺฐสฺส พุทธาวเน
อน्हิ ชานนฺติ โย วชฺชชา
นฺนทึ โส ชนเย มม.
๑๙๖๔. เอวญจ เม วิลปโต
ปวิฏฺฐสฺส พุทธาวเน
อน्हิ ชนฺนติ โย วชฺชชา
เวสสุสนุตรนิवासณิ
ตตาย โส เอกวาจาย
ปสเว ปุณฺณํ อนนฺตปณฺณํ"ติ.
- เหน็ดเหนื่อยมา ในเวลาร้อน
แก่เราได้.
๑๙๖๑. ใครจะพึงบอก พระเวสสันดร
มหาราช ผู้เปรียบเหมือนต้นรัง
ที่เกิดอยู่ไกลทาง มีเงาร่มเย็น
น่านื่นรมย์ใจ เป็นที่พักอาศัยของ
คนเดินทางผู้เมื่อยล้าเหน็ดเหนื่อย
มาในเวลาร้อน แก่เราได้.
๑๙๖๒. ใครจะพึงบอก พระเวสสันดร
มหาราช ผู้เปรียบเหมือนต้นไม้
ใหญ่ ที่เกิดอยู่ไกลทาง มีเงา
ร่มเย็น น่านื่นรมย์ใจ เป็นที่พัก
อาศัยของคนเดินทาง ผู้เมื่อยล้า
เหน็ดเหนื่อยมา ในเวลาร้อน
แก่เราได้.
๑๙๖๓. ก็เมื่อเรา เข้าไปในป่าใหญ่
เพื่อรำพันอยู่อย่างนี้ ผู้ใดจะพึง
บอกว่าเรารู้ ผู้นั้น พึงยังความ
ยินดี ให้เกิดแก่เรา.
๑๙๖๔. เมื่อเรา เข้าไปในป่าใหญ่
เพื่อรำพันอยู่อย่างนี้ ผู้ใดพึง
บอกที่ประทับของพระเวสสันดร
ว่าเรารู้ ผู้นั้น จะประสพบุญ
เป็นอันมาก ด้วยวาจาคำเดียว
นั้น".

ตตถ ขยณฺตณฺติ มจฺเจววิชิตฺติ.
โก เม เวสฺสณฺตรํ วิทูติ โภ
มยฺหิ เวสฺสณฺตรํ อาจิกฺขเยยฺยาติ วทติ.
ปติฏฺฐาสิตี ปติฏฺฐา อาสิ. สฺนฺตาทนฺนฺติ
ปริยณฺตานิ. กิลนฺตาทนฺนฺติ มคฺคกิลนฺตานิ.

ปฏิกฺคหนฺติ ปฏิกฺคหนฺกํ ปติฏฺฐาญฺจตี.
อหิ ชานฺนฺติ โย วชฺชชาติ อหิ
เวสฺสณฺตรสฺส วสฺนฺญฺจานํ ชานามิตี
โย เอวํ วเทยฺยาติ อตฺถโก.

ตสฺส ตํ ปริเทวสทฺทํ
อารกฺขณตฺถาย จปิโต เจตปฺตฺโต
มิคฺลฺลทฺทโก หุตฺวา อรณฺเณ จรณฺโต
สุตฺวา "อัยํ พุราหุมนฺ เวสฺสณฺตรสฺส-
สฺตฺถาย ปริเทวติ, น โข ปเนส
ธมฺมตฺถาย อาคโต, มทฺทึ วา
ทารเก วา ยาจิสฺสตี อึเรว นํ
มาเรสฺสามิ"ติ ตสฺส สฺนฺติกํ คนฺตฺวา
"พุราหุมนฺ น เต ชีวิตํ ทสฺสามิ"ติ
ธฺนุํ อาโรเปตฺวา อากทฺถมิตฺวา ตชฺเชสิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้ชนะ
อยู่ ได้แก่ ทรงชนะความตระหนี่. ด้วย
คำว่า ใครจะพึงบอก พระเวสสันดร
แก่เราได้ ชุชกพราหมณ์กล่าวว่า ใครพึง
บอกพระเวสสันดรแก่เรา ดังนี้. คำว่า
เป็นที่พึง ได้แก่ พระองค์ได้เป็นที่พึง
(ของสัตว์ทั้งหลาย). คำว่า คนเดินทาง
ผู้เมื่อยล้า ได้แก่ คนเดินทางถึงที่สุดแล้ว.
คำว่า ผู้เหน็ดเหนื่อย ได้แก่ ผู้เมื่อยล้า
เพราะหนทางไกล.

คำว่า เป็นที่พัก ได้แก่ เป็นที่พักพึง
คือเป็นที่พึง. คำว่า ผู้ใดพึงบอก...ว่าเรารู้
ความว่า ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราอ้อม
รู้สถานที่อยู่ของพระเวสสันดรดังนี้.

นายเจตบุตร เป็นพวกล่าเนื้อ
ตั้งด่านเพื่ออารักขาพระเวสสันดร กำลัง
เที่ยวไปในป่า ได้ยินเสียงปรีทวนการ
ของชูชกพราหมณ์นั้น จึงคิดว่า "พราหมณ์
นี้ คร่ำครวญรำพันถึงพระเวสสันดร ก็มัน
คงจะไม่มาตามธรรมดา คงจักมาขอพระ
มัทรีหรือพระกุมารและพระกุมารีทั้งสอง
พระองค์ เราจักฆ่ามันในที่นี้แหละ" ดังนี้
จึงไปสู่สำนักของชูชกพราหมณ์ ยกธนู
ขึ้นนำว ตะคอกชูกำขับไปว่า "เหม่ อ้าย
พราหมณ์ ข้าจักไม่ไว้ชีวิตเจ้า" ดังนี้.

ตมตถํ ปกาเสนุโต สตุถา อาน

พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความ
นั้น จึงตรัสว่า

๑๙๖๕. “ตสฺส เจโต ปฏิสุไสสิ
อรรถณํ ลุททโก จโร
ตุเมหิ พุรหม ปกโต
อติทาเนน ขตติโย
ปพฺพชาติโต สกา รมฺฐา
วงฺเก วสฺติ ปพฺพเต.

๑๙๖๕. “นายเจตบุตร เป็นพรานเที่ยวอยู่
ในป่า ได้บอกแก่ชุกชนั้นว่า ดูกร
พราหมณ์ พระหน่อกษัตริย์ ถูก
พวกท่านเบียดเบียน เพราะทรง
บำเพ็ญทานมากเกินไป จึงถูก
เนรเทศจากแว่นแคว้นของพระองค์
มาประทับ อยู่ ณ เขาวงกต.

๑๙๖๖. ตุมฺเหหิ พุรหม ปกโต
อติทาเนน ขตติโย
อาทาย ปุตฺตทารญฺจ
วงฺเก วสฺติ ปพฺพเต.

๑๙๖๖. ดูกรพราหมณ์ พระหน่อกษัตริย์
ถูกพวกท่านเบียดเบียน เพราะ
ทรงบำเพ็ญทานมากเกินไป ต้อง
ทรงพาพระโอรสพระธิดา และ
พระอัครมเหสี มาประทับอยู่
ณ เขาวงกต.

๑๙๖๗. อภิจฺจการี ทุมฺเมโธ
รมฺฐา วิวนมาคโต
ราชปุตฺตํ คเวสนุโต
พโก มจฺจมิโวทเก.

๑๙๖๗. ท่านผู้มีปัญญาทราวม ทำแต่กิจ
ไม่ควรทำ ยังออกจากแว่นแคว้น
ตามมาถึงป่าใหญ่ เที่ยวแสวงหา
พระราชบุตร ดุจนกยางเที่ยว
แสวงหาปลาอยู่ในน้ำ ฉะนั้น.

๑๙๖๘. ตสฺส ตฺยหานํ น ทสฺสามิ
ชีวิตํ อธิ พฺราหฺมณ
อโยํ หิ เต มยา นฺนุโน
สโร ปาสฺสติ โลหิตํ.

๑๙๖๘. แนะพราหมณ์ เราจักไม่ให้ชีวิต
แก่เจ้าในที่นี่ ลูกศรที่เราจะยิง
นี้แหละ จักตีมเล็ดเจ้า.

๑๙๖๙. สีโร เต วชฺฐมยิตฺวาน
 หทยํ เจตฺวา สพฺพนฺธํ
 ปนฺถสฺสณฺโณ ยชิสฺสสามิ
 ตฺยหิ มํเสน พุราหุมน.

๑๙๗๐. ตฺยหิ มํเสน เมเทน
 มตฺถเกน จ พุราหุมน
 อาหุติ ปคฺคฺเขสฺสสามิ
 เจตฺวาน หทยํ ตว.

๑๙๗๑. ตํ เม สุยฺยจฺจํ สฺขุหฺตํ
 ตฺยหิ มํเสน พุราหุมน
 น จ ตฺวํ ราชปฺตฺตสฺส
 ภริยํ ปฺตฺเต จ เนสฺสสํ"ติ.

ตตฺถ อภิจฺจการีติ ตฺวํ อภิจฺจ-
 การโก. ทุมฺเมโรติ นิปฺปณฺโณ. ฐฏฺษา
 วิวนฺมาคโตติ ฐฏฺจโต มหาอรฺณฺโณ
 อาคโต. สโร ปาสุสฺสตีติ อຍံ สโร
 ตว โลกิตํ ปิวิสุสฺสตี.

วชฺฐมยิตฺวานาติ ตํ มาเรตฺวา ฐฏฺษา
 ปตฺติตฺสฺส เต สีสํ ตาลผลํ วิย
 ลฺล
 ลฺล
 ลฺล
 ลฺล
 ลฺล
 ลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล
 ลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล
 ลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล
 ลฺลฺลฺลฺลฺลฺล
 ลฺลฺล
 ล

๑๙๖๙. ดูกรพราหมณ์ เราจะตัดหัว
 ของเจ้า เชือดเอาหัวใจพร้อมทั้ง
 ไข่ฟุ้งแล้ว จักบูชาปັນถสฺสณฺญ
 พร้อมด้วยเนื้อของเจ้า.

๑๙๗๐. ดูกรพราหมณ์ เราจักเชือดเอา
 หัวใจของเจ้า ยกขึ้นเป็น
 เครื่องเซ่นสรวง พร้อมด้วยเนื้อ
 มันข้น และมันสมองของเจ้า.

๑๙๗๑. ดูกรพราหมณ์ ชื่อนั้น จักเป็น
 ยัญอันเรานูชาดีแล้ว เช่นสรวงดี
 แล้ว ด้วยเนื้อของเจ้า เจ้าจักนำ
 พระมเหสีพระโอรสและพระธิดา
 ของพระราชบุตรไปไม่ได้".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ทำแต่กิจ
 ไม่ควรทำ ความว่า ท่าน เป็นผู้ทำกิจ
 ที่ไม่ควรทำ. คำว่า ท่านผู้มีปัญญา
 ทราม ได้แก่ ท่านผู้ไม่มีปัญญา. คำว่า
 ออกจากแวนแคว้นตามมาถึงป่าใหญ่
 ความว่า ท่านผู้มีปัญญาทรามยังตาม
 ออกจากแวนแคว้นมาถึงป่าใหญ่. คำว่า
 ลูกศร...จักตี(เลือก) ความว่า ลูกศรนี้
 จักตีโลหิตของเจ้า.

คำว่า เราจะตัด(หัวของเจ้า) ความว่า
 เราจักตัดหัวของเจ้าผู้ตกไปลงจากต้นไม้
 ฆ่าเจ้าแล้ว เชือดเอาเนื้อหัวใจ พร้อมทั้ง

ปณฺถเทวตาย ปณฺถสฺกณฺ์ นาม
ชยิสฺสามิ. น จ ตฺวนฺตฺติ เอวํ สนฺเต
ตฺวํ ราชปฺตฺตสฺส ภริยํ วา ปฺตฺเต
วา น เนสฺสสฺสี"ติ.

ได้ฟังเหมือนคนถอนเอาผลตาล ฉะนั้น,
แล้วจ้กบวชบาปณฺถสฺกณฺ์ยัญญุ แก่ปณฺถเทวดา.
คำว่า เจ้า(จ้กนํ้าพระมเหสี พระโอรส
พระธิดา)ไปไม่ได้. ความว่า เมื่อเป็น
เช่นนี้ เจ้าจ้กนํ้าพระมเหสี พระโอรสหรือ
พระธิดาของพระราชาบุตรไปไม่ได้.

โส ตสฺส วจฺนํ สุตฺวา
มรณภยตฺชฺชิตฺโต มุสฺสาวาทํ กณฺเฑนฺโต
อาห

ชุกฺกพฺราหฺมณฺ์นํ ได้ฟังถ้อยคำ
ของนายพราหมณ์นั้นแล้ว อันความ
กลัวตายคุกคามแล้ว เมื่อจะกล่าวคำเท็จ
จึงกล่าวว่า

๑๙๗๒. "อวชฺโณ พฺราหฺมโณ ทฺโต
เจตปฺตฺต สฺโณหิ เม
ตสฺมา หิ ทฺตํ น หนฺติ
เอส ธมฺโม สนฺนฺตโน.

๑๙๗๒. "ดูกรพราหมณ์เจตบุตร จงฟังเรา
ก่อน พราหมณ์ผู้เป็นทูต
ไม่ควรถูกฆ่า เพราะเหตุนี้แล
คนทั้งหลาย ย่อมไม่ฆ่าทูต นี่เป็น
ธรรมเนียมสืบเนื่องมาแต่โบราณ.

๑๙๗๓. นิชฺฌตฺตา สิวีย สพฺเพ
ปีตา นํ ทฺฐจฺมิจฺฉติ
มาตา จ ทฺพฺพลา ตสฺส
อจฺฉิรา จกฺขุณี ชฺชเย.

๑๙๗๓. ชาวสี่พีทุกคน ยินยอมแล้ว
พระบิดา ก็ทรงปรารถนาจะพบ
พระราชาบุตร และพระมารดาของ
พระราชาบุตรนั้นก็ทรงทุกข์พลภาพ
พระเนตรทั้งสอง ของพระมารดา
นั้น จ้กขุ่นมัวในไม่ช้า.

๑๙๗๔. เตสํหิ ปหิตฺโต ทฺโต
เจตปฺตฺต สฺโณหิ เม
ราชปฺตฺตํ นยิสฺสามิ

๑๙๗๔. เราเป็นทูต ที่ชาวสี่พีเหล่านั้น
ส่งมา ดูกรพราหมณ์เจตบุตรจงฟัง
เราก่อน เราจ้กนํ้าพระราชาบุตร

ยทิ ชานาสี สัส เม"ติ.

เสด็จกลับ ถ้าท่านรู้จงบอก
หนทางให้แก่เรา".

ตตถ นิชฺฌตฺตตฺตาติ สญฺญตฺตตฺตา.
อจิรา จกฺขุณี ชีเยเรติ นิจฺจํ โรทเนน
น จิรสฺเสว จกฺขุณี ชียิสฺสนฺติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ยินยอม
แล้ว ได้แก่ ชาวสี่พีเป็นผู้รู้กันแล้ว. คำว่า
พระเนตรทั้งสองจะชุ่มมัวในไม่ช้า
ความว่า พระเนตรทั้งสองจักชุ่มมัวต่อกาล
ไม่นานนัก เพราะทรงกันแสงเป็นนิตย์.

ตทา เจตปฺตฺโตติ "อิทานิ เวสฺสนฺตรํ
กิริ อาเนตฺตุ อาคจฺจตี"ติ โสมนปฺตฺโต
หุตฺวา สุนฺเช พฺนุธิตฺวา เอกมนฺเต
จเปตฺวา พุราหฺมณํ โอตฺวาเรตฺวา
สาขาสฺนุเร นิสฺสีทาเปตฺวา โภชนํ
ทตฺวา ปฏิสฺนถารํ กโรนฺโต อิมํ
คาถมาห

ในกาลนั้น นายพรานเจตบุตร
คิดว่า "ได้ยินว่า บัดนี้ ชูชกพรามณ์มา
เพื่อจะเชิญพระเวสสันดรให้เสด็จกลับ
พระนคร" เป็นผู้ถึงความโสมนัสยินดี
ผูกสุนัขทั้งหลายไว้ที่ส่วนสุดข้างหนึ่ง แล้ว
เชิญชูชกพรามณ์ให้ลง (จากต้นไม้)
ให้นั่ง ณ อาสนะอันลาดด้วยกิ่งไม้เลี้ยงดู
อาหารเป็นอย่างดี เมื่อจะทำปฏิสันถาร
จึงกล่าวคาถานี้ว่า

๑๙๗๕. "ปิยสฺส เม ปิโย หุโต
ปฺนุณฺนปตฺตํ ททามิ เต
อิมญฺจ มธุโน ตฺมพํ
มิดสฺสตฺถิญฺจ พุราหฺมณ
ตญฺจ เต เทสมกฺขิสฺสํ
ยตฺถ สฺมมตี กามโท"ติ.

๑๙๗๕. "ดูกรพรามณ์ ท่านเป็นบุตรที่รัก
ของพระเวสสันดร ผู้เป็นที่รัก
ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะให้
เต้าน้ำผึ้ง และขาเนื้ออย่าง เป็น
บรรณาการแก่ท่าน และจักบอก
ประเทศเป็นที่ ที่พระเวสสันดร
หน่อกษัตริย์ ผู้ให้สำเร็จความ
ประสงค์ประทับอยู่แก่ท่าน".

ชูชกปพฺพวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรธณนาชูชกบรพ จป.